

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

Indbydelsesskrift

til de offentlige

Afgangs- og Aarsprøver

i

Herlufsholms lærde Skole

i Juli 1869.

- I. Om Oldtidens Bygningsformer. Af Adjunkt H. Hoff.
 - II. Efterretninger om Skolen og Opdragelsesanstalten i Skoleaaret 1868—69. Af Prof., Rektor C. Listov.
-

Nestved.

Bangs Bogtrykkeri.

Om
Oldtidens Bygningsformer.

Af

Hannibal Hoff.

Nærværende lille Afhandling fremtræder som Brudstykke af et større hele. Min oprindelige Tanke var kun at meddele nogle Bemærkninger til Steenblochs¹⁾ og Keyser's²⁾ Fremstillinger af de oldnordiske Bygningers Form og Indretning. Efterhaanden som jeg syslede dermed, opstod imidlertid Lysten til at give en sammenhængende og sammenlignende Beskrivelse af den nordiske og den græsk-romerske Oldtids Bygningsmaade, om jeg end derved kom til at gjenoptage adskilligt, som alt er bekjendt.

Hvad Norden angaaer, da foreligge jo vistnok allerede de nævnte to Skrifter om dette Æmne. Men begge tilhøre de den saakaldte „historiske“ Retning, idet de tage deres Udgangspunkt fra de ældste Skrifters, navnlig Sagaernes spredte Beretninger og Antydninger og kun lejlighedsvis gjøre en og anden Sammenstilling mellem det saaledes vundne Resultat og de endnu forekommende Levninger fra Oldtiden.

¹⁾ Corn. Steenbloch, Om de gamle Skandinavers Vaaningshuse („Athene“, Novbr. 1814).

²⁾ R. Keyser, Efterladte Skrifter II B. 2.

Da imidlertid Sagaerne jo tilhøre forskjellige Tider og ingen af Forfatterne gjøre nogen bestemt Adskillelse imellem det ældre og det yngre, men endog ofte sammensætte deres Beskrivelse af Træk, hentede baade fra historiske og mythiske Sagaer, faaer Læseren heller ikke noget klart Begreb om den gamle Architekturs Udviklingsgang. Og da fremdeles Sagaernes Beskrivelser ofte ere ufuldstændige eller dunkle, faaer man ad denne Vej ikke alene et utydeligt Billede, men man udsættes endog for den Fare at danne sig en Forestilling af Bygninger, som aldrig have eller have kunnet existere, fordi de ere konstruktivt urimelige. ¹⁾

Det turde derfor være rettere at gaae den modsatte Vej, den samme som den græsk-romerske Oldtidsvidenskab, idet man begynder med Betragtningen af de endnu forekommende Levninger fra ældre Tider og dernæst søger at naae til en fyldigere Forstaaelse af disse ved Sagaernes Beskrivelser. Vistnok har Norden ikke noget Herculaneum og Pompeji, ingen Levninger som Parthenon og Theseustemplet; men hist og her findes dog endnu i Norge Bygninger, som ikke kunne være meget yngre end Sagatidens Ophør, og andre, som nu ere forsvundne, ere dog idetmindste blevne reddede i Afbildning og Beskrivelse.

Denne Vej har allerede N. Nicolaysen slaet ind paa

¹⁾ Efterat dette var nedskrevet, har jeg i en interessant Afhandling af J. J. A. Worsaae (i Aarb. f. nord. Oldk. og Hist. 1869, I Hefte) fundet en Bestyrkelse i denne min Anskuelse, idet jeg seer, at det tildels allerede har lykkedes den paa stedlige Undersøgelser og Kjendsgjæringer grundede Oldtidsvidenskab at omstyrte den „historiske“ Theori om Norges Bebyggelse (geografisk og lingvistisk er det samme godtgjort af L. Kr. Daa i Nord. Tidsskrift utg. af Hamilton, April 69, jfr. en Art. af Sv. Grundtvig i Hist. Tidsskrift for 1869 I, 1).

i sine fortræffelige „Bemærkninger ved Prof. Keyzers Fremstilling af Husenes Sammensætning og Udseende hos Nordmændene i Fortiden“ (Langes Tidsskrift III Aarg. 1849 S. 303) samt tildels i sine Noter til Schnaases Fremstilling af Middelalderens Architektur i de tre nordiske Riger (i nordisk Universitets Tidsskr. 1856 S. 175). Et værdifuldt Materiale foreligger allerede i den bekendte Eilert Sundts med levende Kjærlighed til Sagen og med overordenlig Flid og Troskab affattede Beskrivelse af Bygningsvæsenet paa Landet i Norge (Folkevennen X Aarg. 1861, ogsaa særskilt udg.), ligesom ogsaa i de af „Foreningen til norske Fortidsmindesmerkers Bevaring“ udgivne Skrifter og Afbildninger.

Det var altsaa min Hensigt at sammenstille den nordiske og græsk-romerske Oldtids Bygningsformer med det Formaal dels at vise deres Sammenhæng og indbyrdes Overensstemmelse, dels, ssavidt muligt, at forfølge deres Udvikling i Tiden fra den første Begyndelse af.

En længere, uventet Afbrydelse i den korte Tid, der stod til min Raadighed, har imidlertid gjort det nødvendigt for mig at indskrænke mig til at behandle den nordiske Bygningsform, og jeg meddeler da her dette Forsøg — thi andet tør jeg endnu ikke kalde det — i det Haab, at det maaskee kunde have Interesse for nogle i den Kreds, hvorhen Programmet naaer.

Af Henvisningerne findes adskillige allerede anførte hos Keyser og enkelte hos Steenbloch.

Med Hensyn til de ledsagende Grundtegninger maa jeg bemærke følgende:

1. Tegningerne Pl. I Fig. 1 og 2 ere, i en noget modificeret Form, laante fra Eil. Sundt.

2. Ved Tegningen af Høvdingskaalen (Pl. II) har jeg væsenlig fulgt den Grundplan, som findes hos Dasent: Burnt Njál.

3. Pl. III Fig. 1 er tagen af Guhl u. Koner: Das Leben der Griechen u. Römer I.

I Fig. 2 har jeg forsøgt en Rekonstruktion af Templet paa Thorsnes efter Beskrivelsen i Eyrb. S. Kap. 4.

Fig. 3 er laant fra „Norske Bygninger fra Fortiden“, udgivne af Foreningen til norske Fortidsmindesmerkers Bevaring, II Hefte.

Indledning.

Alt hvad der hedder Bygningsstil er ikke Resultatet af en pludselig Opfindelse, men er fremgaaet langsomt og gradvis af den praktiske Fornødenhed. De Former, som denne kalder til Live, udvikles og forædles efterhaanden, hæves op til deres eget Ideal, saaledes som dette kommer til at staae for en levende Indbildningskraft, en poetisk Følelse.

Det er Skjønhedsfølelsen, der frigjør Ideen fra Materiens Baand, men, vel at mærke, i Overensstemmelse med dennes egen Natur. Et Brud paa denne bliver Unatur, Usandhed og hævner sig paa samme Maade som naar Individet gaaer udenfor sin egen Natur for at give sig Skin af en anden. Da nu de forskjellige Bygningsæmner have hver sin Natur, sine egne Love for Tyngde og Modstandsevne, for Bearbejdelse og Anvendelighed, saa følger deraf, at man ikke ustraffet kan behandle det ene, som det var et andet, kan udgive Træ for Sten eller Metal ved at give hint de Former, som ere naturlige for disse.

Det bliver altsaa dels den praktiske Fornødenhed, forskjellig efter de forskjellige Egne og Himmelstrøg, dels Bygningsæmnets egen Natur, der kommer

til at danne Grundlaget for de forskjellige Bygningsformer; men først derved, at Poesien tager Materien i sin Tjeneste, hæves Brugen og Sædvanen op til at blive Stil. Og ligesom den ene Slægt staaer paa den andens Skuldre, saaledes udvikler den ene Stil sig atter af den anden, forudsætter den yngre den ældre.

Denne Betragtning maa formentlig være Udgangspunktet, naar man vil sammenligne de forskjellige Bygningsstile for at lade dem indbyrdes belyse hverandre og lade hver vederfares Retfærdighed, naar man vil efterspore det til Grund liggende og forfølge den ejendommelige Udvikling i hver af dem.

Hvis man i Tanken vil gjenopbygge et af vore nordiske Forfædres Huse og derpaa sammenligne det med et ligeledes rekonstrueret græsk eller romersk Hus, da vil Forskjelligheden for en flygtigere Betragtning være saa stærkt iøjnefaldende, at der ikke synes at være nogen Lighed: hist det store halvmørke Rum med de sodede Bjælker under det skraa Tag, det stampede Jord- eller Lergulv og Panelvæggene; her det lyse Rum med det flade, gjennembrudte Tag, med sine udsmykkede Stenvægge, sit Mosaikgulv.

Imidlertid findes der trods al denne Forskjellighed, der er grundet ikke alene i Folkenes forskjellige Kulturstandpunkt, men tillige i Naturens og Klimatets Ejendommelighed og Bygningsæmnets Ulighed, dog en Grundoverensstemmelse, idetmindste i det første Anlæg, en Overensstemmelse, der spores saa stærkt, at den synes at pege hen paa en fælles Oprindelse.

Det Fælles er da for det første dette, at Arnen¹⁾ danner Husets Midtpunkt. I det græske *προσάει*, i det romerske atrium som i den nordiske Hal er det Arnen, der danner paa engang Familiens For­ eningspunkt og Husets Helligdom.²⁾ Omkring dens Flamme samles Husets Beboere for at søge Varme og Lys, her tilberedes Maden, tørres Klæderne, sysles med alskens Haandarbejde.

Hos Sydboerne er Arnen indviet til en af Gu­ derne, og alle vigtigere Begivenheder i Familielivet blive forbundne med Ofringer ved den. I Norden blive ligeledes Ofringerne satte i Forbindelse med Arnens Ild: over den hænges Kjedlerne med Offer­ kjødet, og Drikkehornene bæres omkring den for at indvies.³⁾

Men denne Betydning af Arnen som Husets Midt­ punkt nødvendiggjør atter en særegen Indretning af hele Huset: den kræver en Aabning i Taget, hvorigjennem Røgen kan trække ud. I de sydlige Lande kan denne være stor, bestandig aaben

¹⁾ Latinernes *ara* er øjensynligt det samme Ord som det nordiske *arinn*, egenlig en Forhøjning (*ἀΐρω*), især til helligt Brug, Ofringer; dernæst, ligesom *focus*, et Ildsted. *Ara et foci* betyder Hjemmets Arne, Hus og Hjem.

²⁾ Atrium betyder egenlig det af Røg og Sod sværtede Rum (af *ater*, sort).

³⁾ I Præsten Gjellebøls Beskrivelse over Sætersdal, som anføres hos Eilert Sundt, fortælles, at det endnu den­ gang (1777) var Bygdeskik, at alle Højtideligheder hold­ tes i den gamle Arestue, skjønt man ellers havde Skorsstenstuer, og at navnlig ved Ligfærd Liget bæres 3 Gange omkring Aaren, førend det føres ud af Stuen.

for Lys og Luft, saa at Rummet mere faaer Lighed med en Gaard midt i Huset; i de nordlige Lande maa den være lille og indrettet til at lukkes for Vind og Vejr.

Overensstemmelsen gaaer videre. Til dette Arnerum, Familiens fælles Opholdssted, slutter sig ganske naturligt de andre Rum, der ere bestemte til særligt Brug, navnlig Sovesteder. I Nord som i Syd ere de forholdsviis smaa; der som her ere de anbragte paa begge Sider af Fællesrummet.

Dette er det Fælles. Men fra denne Lighed fjerner med den stigende Kultur Nordens og Sydens Bygningsmaade sig mere og mere, indtil de atter mødes i Grundanlægget af den oldchristelige Kirkebygning.

Vi skulle søge i det Følgende at fremdrage denne Lighed midt i Uligheden og dernæst at vise, hvorledes Kirkebygningen baade i Syd og i Nord ganske naturligt udvikler sig af den private Bygningsmaade og af denne faaer sit ejendommelige Præg.

Dette vil bedst skee ved at beskrive hver enkelt af de nævnte Bygningsmaader for sig, og vi ville da søge saavidt muligt at følge hver af dem i deres forskellige Udviklingsperioder.

Den nordiske Oldtids Bygningsformer.

Oversigt over Udviklingsgangen.

De ældste ordenlige Beboelseshuse¹⁾, som de første Rydningsmænd opførte, da de trængte ind i Landet og med Øxen i Haanden begyndte at skaffe sig Plads til Boliger i Norges udstrakte Urskove, maae vi tænke os som overmaade simple. De bestaae af et eneste Rum uden Loft under Taget; midt paa Gulvet Arnen og over denne et Røghul i Taget; paa begge Sider af Arnen Bænke, ved Væggen Sovestederne — altsaa ganske som man endnu den Dag idag kan finde Sæterhuse og andre tarvelige Bygninger hist og her i Norge indrettede (se Pl. I Fig. 1).

Efterhaanden forbedres Boligen: foran Indgangen, som er i den ene Gavlvæg, sættes en Svalgang (skot) for at skytte mod Vinden fra Døren (se Pl. I Fig. 2). Denne Skot, oprindeligt blot en Planke- eller Stenvæg med Tag over, gaaer paa sine Steder over til

¹⁾ Kun med disse have vi her at gjøre; thi de forskjellige Slags Udhuse, hvor interessante de end ere, ligge udenfor denne Afhandlings Plan.

en regelret Bestanddel af Huset og indesluttet af dettes Tømmervægge. Det halve af den fraskilles senere til et eget Rum, den saakaldte Kleve. En lignende Udvidelse skeer indvendig, idet Sovestederne adskilles fra Stuen ved en Plankevæg langs Væggen. Blive Beboerne talrigere, indrettes saadanne afsondrede Sovesteder langs med begge Vægge bag ved Bænkene. Et Skridt videre, og Kvinderne faae deres egen Bæk ved den Gavlvæg, der er modsat Indgangen; bagved den indrettes da, paa samme Maade som ved Langvæggene, Sovesteder for Husets ugifte Kvinder, og adskilles ligeledes fra Stuen ved en Plankevæg.

Vi faae saaledes et Midtrum med Lysning ovenfra og to lavere Siderum foruden de ved Indgangen og bag Kvindebænken afsondrede Rum — et tydeligt Rudiment til den senere Kirkebygnings Grundplan.

Dette er — naturligvis med uendelig mange Lempelser og mindre væsenlige Forskjelligheder — den typiske Grundinddeling af den nordiske Oldtids Beboelseshuse.

Denne Udvikling maa være foregaaet alt en rum Tid før Udvandringen til Island, og den kommer til Afslutning i Høvdingehallen, der i Harald Haarfagers Dage findes omtalt som almindelig ikke alene hos Konger og Jarler, men ogsaa hos rige og mægtige Odelsbønder, og som vedligeholder sin Indretning og Karakter indtil over Midten af det 11te Aarhundrede. Endnu Harald Haarderaade holder trofast ved den gamle Skik, og først under hans fredelige og pragtelvende Efterfølger antager den en forandret Skik-

kelse, der dog ikke væsenlig forstyrrer dens Grundplan. Odelsbondens Hus derimod beholder rimeligvis sin gamle Form til langt ud over Sagatiden, indtil den efterhaanden i Middelalderen modificeres mere og mere og man i Nutiden kun enkelte Steder finder den vedligeholdt i dens Oprindelighed.

Historisk at bestemme denne Udviklingsgang ved Aarstal er naturligvis end ikke tilnærmelsesvis muligt. Men for lettere at kunne forfølge den og holde dens ejendommeligste Fremtoninger adskilte fra hverandre, ville vi efter et omtrentligt Skjøn skjelne imellem 4 Udviklingsperioder:

- I fra den første Bebyggelse indtil Begyndelsen af det 9de Aarhundrede;
- II fra henv. 800 til henimod Slutningen af det 11te Aarhundrede;
- III Olaf Kyrres Hal;
- IV Stavkirken.

Første Udviklingsperiode.

De første Huses tarvelige Form og Indretning er allerede angiven; vi skulle derfor holde os til Beskrivelsen af den frie Odelsbondes Hus saaledes som det var udviklet ved Slutningen af Perioden.

I. Aren.

Midt paa Gulvet findes en ophøjet Plads i en aflang Firkant af faststampet Ler og Grus. Den er

af Højde fra nogle faa Tommer indtil $\frac{1}{2}$ Alen og indfattet med en Kant eller Ramme af store Stene. Den kaldes i Oldsproget árinna og hedder endnu den Dag idag i Norge Are eller Aare. Paa denne vedligeholdes Ilden Dag og Nat, undertiden med store Træbulle eller Stammer, for det meste Birk eller Fyr, der tændes i den ene Ende og skubbes ind paa Aren, efterhaanden som de fortæres af Ilden¹). Røgen stiger op under Taget og skaffer sig Udgang igjennem et Hul i dette ligeover Ildstedet, den saakaldte Ljore (ljóri el. reykeri paa Færøerne: ljóvari). Denne har en firkantet Træramme, som er til at lukke med en Lem ved Hjælp af en lang Stang (eller egentlig to sammensatte Stænger), som hænger ned derfra.

Den Ende af Aaren, som vender imod Indgangen, er skyttet mod Vindstød og Trækvind fra Døren ved en flad Stenhelle, som er rejst paa Kant. En saadan bruges endnu i de gamle „Arestuer“ i Norge og kaldes „Blækkstenen“ (af isl. blak, Viften). Over Ilden hænger Kjedlen i et Sving, som ligeledes endnu bruges i de gamle Arestuer og kaldes „Gye“ eller „Gilje“. ²)

Her omkring Arnen er Beboernes egenlige Tilhold i Hjemmet; her samles unge og gamle efter endt Dagarbejde eller naar de intet saadant have udenfor Huset. Her tørre de deres Klæder, her tilberedes Maden og holdes Maaltidet; Mændene sidde og istandsætte deres Vaaben eller Redskaber, Kvinderne sysle med deres Haandgjerning, alt imens Dagens Begiven-

1) jfr. Egils S. Kap. 46.

2) Se Eil. Sundt § 39.

heder eller Sagn fra ældre Tider fortælles. Eller de ligge ved Ilden for at „bage sig“, imens de lade Lemmerne gnide med uldne Klæder.

2. Væggene.

Som ovenfor sagt, bestod hvert Hus af et eneste Rum med nogle mindre Aflukker og en Skot. Voxede Trangen til Rum, byggede man et nyt Hus ved Siden af det forrige; thi Tømmer var der nok af. Det blev saaledes en staaende Skik i Norge, som forplantedes til Island (og navnlig i sidstnævnte Land findes endnu den Dag idag), at der vare ligesaamange særskilte Huse som Stuer ¹⁾).

I Norge og paa de Steder i Island, hvor man har kunnet overkomme det fornødne Tømmer, have Væggene været af Laftværk 3: af vandret ovenpaa hinanden lagte Tømmerstokke, fældede over hinanden i Hjørnerne, saaledes at Bjælkehovederne, de saakaldte Naver, staae lidt frem udvendig paa begge Sider af Hushjørnet. Den øverste af Langvæggens Stokke kaldes „Brynaasen“, brúnáss, (svarende til hvad der i de thelemarkske Aastagsbygninger kaldes „Gardlegje“), og spiller en vigtig Rolle i Tagkonstruktionen. Den er forskjellig fra Langvæggens andre Stokke derved, at dens Ender rage et Stykke frem foran Gavlene for at bære det fremspringende Tag. Ogsaa Gavlene vare laftede lige op til Mønningen, og de bare i Reglen, som nedenfor skal vises, Taget.

Disse Tømmerstokke vare ialmindelighed meget

¹⁾ Eil. Sundt § 11.

tykke, og der anføres mange Exempler endnu fra Middelalderen — da dog ellers Skovene og Stortømmeret var aftaget endel — paa Bygninger, hvis Tømmer har holdt $1\frac{1}{2}$ til 2 Alen i Gjennemsnit og var af den ypperlige „Malmfuru“. ¹⁾ De bleve ikke sjelden „tjærebræede“; ²⁾ men oftest stode de vistnok med deres naturlige Farve, som blev mørk af den stærke Sol mellem Fjeldene. ³⁾ Ved denne deres varme, brunrøde Tone, der dog lader see hele den fine Træ-Textur i al sin naturlige Skjønhed, gjøre de en saa ypperlig Virkning og stemme saa vel med deres alvorlige Omgivelser.

Dørene have, idetmindste paa ældre Bygninger, vistnok i Reglen været lave og smaa, saa at man maatte bukke sig for at gaae ind. ⁴⁾

¹⁾ I Wiehls Beskrivelse over Ringerike af 1743 omtales en Stuebygning i Hallingdalen med saa mægtigt Tømmer, at „2 Stokke udgjorde Dørens Højde“, og dog kunde en Karl af almindelig Højde gaae ind ad denne uden at bukke sig. — „Paa Qvolle i Stedje Præstegjæld i Norge, i Sogn“, skriver Schjøning i sin Norges Historie I p. 27, „stod for 150 Aar omtrent en Stue, tilhørende Norges daværende Hofmester, Niels Henrichsen, i hvilken Tømmeret var saa stort, at en Mand siddende til Hest kunde ride ind ad Døren, skjønt ej mere end $2\frac{1}{2}$ Stok udgjorde den hele Højde.“

Prof. Steenbloch erindrer fra sin Ungdom et Træhus i Egnen af Trondhjem med en latinsk Indskrift, der viste, at det var bygget i Slutn. af det 15de Aarh.; dets Tømmer holdt henved 2 Alen i Gjennemsnit.

(Se Eil. Sundts og Steenblochs ovennævnte Skrifter.)

²⁾ Egils S. Kap. 22.

³⁾ Eil. Sundt § 4 og 13.

⁴⁾ Dette synes at fremgaae af Fortællingen i Eyrb. S. Kap.

Langs med Huset løber ofte en Skot (se ovenf. S. 9), en lukket Gang med Planke- eller Sten-Væg, hvis Halvtag støtter sig op mod Langvæggen eller danner en Fortsættelse af Husets Tag. Det tjener dels til Beskyttelse for Væggen, dels til Opbevaringssted for Brændsel og Levnetsmidler og bliver — som senere skal vises — et karakteristisk Led af Bygningen. ¹⁾

3. Taget. ²⁾

Fra Stuen saa man lige op til Tagværket. Taget har altsaa været hvad man nu i Norge kalder et „Rot-Tag“ ³⁾ eller „Røst-Tag“ ⁴⁾ d. e. uden Loft („Lem“) over Stuen. ⁵⁾ Det gik vistnok hyppigst langt ned imod Jorden, idet Langvæggene vare temmelig lave ⁶⁾. Men

26. Vigfus befaler Trællen, at han skal dræbe Snorre Gode, naar han gik ud af Huset, ved at stikke et Spyd igjennem en Sprække i Loftsgulvet og drive det „saa fast igjennem Snorres Bag, at det kommer ud af hans Bug“. Dette forudsætter, at Snorre maatte bukke sig, idet han gik ud ad Døren. (Se ogsaa Eil. Sundt § 39, Folkevennen X S. 340).

- ¹⁾ Se Eil. Sundt § 44, hvor interessante Afbildninger findes af Husene paa Jæderen.
- ²⁾ Se herom N. Nicolaysens „Bemærkninger ved Prof. Keyzers Fremstilling af Husenes Sammensætning og Udseende hos Nordmændene i Fortiden“ (i Langes Tidsskrift III Aarg., 1849), hvor der gives fortræffelige Oplysninger om Aastaget.
- ³⁾ Af Rot, en Vaand eller Raft (E. rod, T. Ruthe).
- ⁴⁾ Et røst eller røste betyder paa Sv. Mønning.
- ⁵⁾ Efter Nicolaysen kaldes saadanne Stuer „Mönsaastuer“.
- ⁶⁾ Egils S. Kap. 87 (Steinars Hug ramte Vindskejden over Døren).

forøvrigt synes Taget at have været den Del af Bygningen, som har været undergivet størst Forskjellighed efter Egnens forskellige Naturforhold.

Den simpleste Slags Tage vare de, som stode umiddelbart paa Jorden, saaledes at Spærene med deres nederste Ender støttede sig paa Grundstenene og holdtes sammen ved en Hanebjælke. Under denne Hanebjælkes Ender stode da Væggene, der enten have været af Laftværk eller have bestaaet af Stolper, forbundne med en Plankevæg (skjaldpili), Indenfor denne, under Tagvinklen, var der da et Rum (skot), der benyttedes til Brændselsforraad, Levnetsmidler o. desl. Over Spærene, altsaa paa langs af Huset, laae da Rafter, og ovenpaa dem igjen et Lag Grønsvær, som voxede sammen til een Flade, saa at hele Huset lignede en grøn Græshøj.¹⁾ Kun i Gavlene var en Væg tilsyne, der vistnok altid har været af Laftværk. Saadanne Huse synes især at have været i Brug i bare, skovløse Egne eller ved Stranden, for at Vinden let kunde stryge hen over dem.

Huse, hvor Laftvæggene vare tilsyne, havde en hel anden Tagkonstruktion. De havde enten Spærtag eller Aastag.

Spærtaget kan enten ligne det hos os brugelige, saaledes at Spærene hvile paa Brynaasene og parvis løbe sammen foroven, sammenholdte ved Hanebjælker eller Skraaspær. Væggene holdes da

¹⁾ Der omtales oftere (f. Ex. Njåls S. Kap. 80), at Kvæget (rimeligvis dog kun Faar og Geder) kunde gaae og græsse oppe paa Taget.

sammen ved et Par stærke Tværtræer (over Aren kunne saadanne ikke anvendes). Eller ogsaa kan Spærtaget hænge paa en Mønsaas d. e. en Aas (Bjælke), som danner Husets Mønning, idet den ligger øverst paa langs af Taget med begge Ender hvilende paa Gavlenes Laftværk. Over denne Mønsaas hænge da Spærene¹⁾ med Enderne overkors, eller de ere indfældede i den. I begge Tilfælde er det altsaa Mønsaasen, som bærer hele Taget, og Rafterne, der ligge paa langs af Taget over Spærene, bære den ydre Tagklædning.

Ganske forskjelligt fra Spærtaget er det saakaldte Aastag. Det bestaaer af Aaser, som ere lagte paa langs af Huset, parallele med Mønsaasen, og ligesom denne med Enderne hvilende paa eller rettere nedskænkede i Gavlenes Laftværk. Enderne rage da ligesom Brynaasenes lidt udover Gavlvæggen. Aaserne, hvis Antal er forskjelligt efter Husets Brede,²⁾ bære hele Taget, der atter kan være konstrueret paa forskjellig Maade.

Den simpleste og vistnok oprindeligste Maade at dække Aaserne paa bestod i at lægge Trod³⁾ d. e. utilhugne Rafter (ved bedre Huse Lægter) ned over Aaserne, den ene tæt ved Siden af den anden; ovenpaa dem igjen Næver (Birkebark) til at holde Fugtigheden ude og tilsidst Græstørven.

¹⁾ Se saaledes Laxdæl. S. Kap. 64.

²⁾ Tværsnittet af „Ram-Stuen“ paa Løkkre hos Eil. Sundt (Fig. 6) viser ti Aaser foruden Mønsaasen og de to øverste Stokke i Væggene.

³⁾ oldn. tróð, Ris, lang Stang.

Ved Aastage af omhyggeligere Konstruktion lagde man ovenpaa Aaserne enkelte Spær, som bleve notede ned i tilsvarende Tværtræer. Udenpaa disse Spær, altsaa paalangs af Taget, lagdes da Tagklædningen. Denne kunde enten hestaae af Rafter med Næver og Tørvklædning eller Træspaaner (spónpakit) eller ogsaa, ved bedre Huse, af Planker, der bleve klinkeføjede, saaledes at den ene laa med Kanten over den anden (súðþakit).

Taget har vistnok i Reglen, navnlig paa Steder, der vare udsatte for Storm, været temmelig fladt, saaledes som Tilfældet endnu er i Norge. Endda kunde man ofte have Nød med at holde paa det og maatte fæste det ved store Stene, der lagdes ovenpaa, eller ved Tove, som fastgjordes til Stene eller Pæle.¹⁾

Af disse Tagkonstruktioner har Aastaget — som af Nicolaysen godtgjort i ovennævnte Afhandling — været det hyppigst anvendte, Spærtaget kun i de fattigere og skovløse Egne, og det af den simple Grund, at Aastaget gjør Fordring paa lange og svære Mastetræer, medens Spærtagets Tømmer kan være betydelig kortere og smærkere. Derfor findes det ogsaa, at med Skovenes Aftagen det første fortrænges noget af det sidste. Taget var gjenembrudt af Ljoren, hvis Lem ogsaa hyppigt var dækket med Tørv eller Halm for bedre at holde paa Varmen, naar den blev lukket. (Se Eil. Sundt Folkevennen X S. 340).

¹⁾ Njáls S. Kap. 78.

Anm. Skjønndt Gunnars Hus paa Hlidarende, der omtales i det bekjendte Kapitel 78 i Njáls S., ikke kan regnes til den her beskrevne simple Slags Bygninger, men snarere til dem, der skulle omhandles i det følgende Afsnit, indeholder Sagaens Beskrivelse deraf dog adskilligt, som rettest omtales paa dette Sted.

Gunnars Hus, siges der, var helt af Træ — hvad der paa Island vistnok kun var Tilfældet med de bedre Høvdingshuse — og tækket med Planker (súð). Da hans Angribere ikke kunne komme ham nær for hans sikre Bueskud, foreslaaer endelig Mørd, at tage nogle Tov, som laae paa Marken og brugtes til at fæste Hus med, slaae dem om Aasenderne, fæste de andre Ender om Stene og, ved at snoe Vinder i dem, vinde Taget af Skaalen (Huset). De gjorde saa, og Gunnar mærkede intet til alle disse Tilberedelser, førend de havde vundet Taget af Skaalen. Da skød han med sin Bue, saa at de aldrig kunde komme ham nær.¹⁾

Nu kan man vistnok ikke med Nicolaysen (ovennævnte Afhdl. S. 306) af Udtrykket ássendana med Sikkerhed slutte, at Taget har været et Aastag; men hans Antagelse er alligevel utvivlsomt rigtig. Med „Aasenderne“ kan nemlig umuligt menes andet end

¹⁾ „Töku ver strengina ok berum um ássendana; en festum aðra endana um steina ok snúum í vindása ok vindum af ræfrit af skálanum. Þeir tóku strengina ok veittu þessa umbúð alla; ok fann Gunnarr eigi fyrr enn þeir höfðu undit allt þakit af skálanum. Gunnar skytr þá af boganum, sva at þeir komust allðri at honum.“

Enderne af den øverste Stok i Langvæggen (Brynaasen). Thi fra Jorden af ved Tove at trække de andre Aaser ud af deres Leje i Gavlenes Laftværk er ikke gjørligt, aldenstund den bevægende Kraft, selv om Taget var temmelig stejlt, vilde virke omtrent i samme Retning som Tagskraaning, altsaa paa de underliggende Laftstokke. Brynaasen derimod lod sig vel ved kraftige Ryk, hvorved Naverne i Hjørnerne brast (jfr. Egils S. Kap. 22) trække ned. Taget kunde for den Sags Skyld altsaa gjerne have været et Spærtag, hvor Spærene stode paa Brynaasene. Men i saa Fald vilde jo hele Taget have braset ned over Gunnar og slaaet ham ihjel. Men dette er jo paa ingen Maade Tilfældet: han stod aldeles uskadt og vedblev at skyde. Der er altsaa ikke andet for at antage end at Spærene, som bar Suden (den klinkeføjede Tagklædning), have hvilet paa Aaser og med deres nederste Ender støttet sig paa Brynaasen. Idet denne nu ramlede ned, maatte hele Tagklædningen glide med, saa at Gunnar kom til at staae frit.

Beskrivelsen af Kampen giver endvidere Anledning til følgende Bemærkninger. Gunnar siger: „Ör liggr þar úti á vegginum“, og kort efter staaer der: „ok tók ör er lá á þekjunni“. „Vegginum“ er imidlertid vistnok en Fejlskrift for „þekjunni“.*) Thi hvorledes skulde Gunnar kunne naae en Pil, som laa paa Væggen? eller hvorledes skulde en Pil kunne

*) N. M. Petersen oversætter begge Steder: „paa Væggen“; ligeledes nedenfor, hvor der staaer, at þorbrandr þórleikssonr „hleypr upp a þekina“, har han „op paa Væggen“.

komme til at ligge paa Væggen, som er dækket af Tagskjægget? Det lod sig formentlig kun forklare, naar man vilde antage, at Husene, ligesom nu paa Island, vare saaledes sammenbygte, at to havde fælles Væg, hvorpaa Taget gik ned. Men denne Antagelse er lidet rimelig og modsiges derved, at Thorgrim falder „ned af Taget“ („ofan af þekjunni“) paa Jorden, da Gunnars Spydøxe har truffet ham, og at ligeledes senere Asbrand. Thorleiksson., ramt af den samme Spydøxe, styrter „ned af Væggen“ („út af vegginum“). Da Gunnar forsvarer sig ud igjennem Gluggen, der udtrykkelig siges at være ved Brynaasen („hjá brún-ásunum“), synes Loftkammerets Gulv at have maattet ligge lavere end Brynaasen, og da der dog idetmindste maa have været et mandshøjt Rum (klefi?) under dette Loft, kunne Husets Vægge ikke have været ganske lave. Men da det paa den anden Side seer ud, som om man uden Vanskelighed med Skjold og øvrige Vaaben kunde springe op paa Taget, saa synes det at maatte antages, at dette Tag har været et lavere Tag paa en Skot, som løb langs med Langvæggen.

Da endvidere den fjendtlige Pil var bleven liggende paa Taget, har dette efter al Sandsynlighed været temmelig fladt, da den ellers vilde være gleden ned ad Siden.

Vi troe altsaa at kunne slutte, at Skaalens Vægge idetmindste have været højere end en Mands Højde, at den har haft Aastag, og at der op til Væggen paa den Side, hvor Angrebet skete, har støttet sig en Skot med Halvtag.

4. Det Indre.

Huset selv kaldes oprindelig eldhús, senere stofa. Det sidste er en Benævnelse baade for store og smaa Huse, men synes endnu senere at være brugt om en mindre Bibygning eller et afdelt Rum i den større, omtrent ensbetydende med det nuværende Kleve (klefi) eller Kove (kofi egenl. Hytte); eldhús brugtes da om et Kjøkken, der var adskilt fra Stuen (ogsaa kaldet soðhús eller steikarehús).

Om Rummets Benyttelse og Indretning er der allerede ovenfor talt. Træde vi fra Forstuen ind ad Døren, der gjerne stod aaben, for at Lufttrækket kunde drive Røgen ud igjennem Ljoren, da befinde vi os i Stuens halvmørke Rum; thi synderlig lyst har der ikke kunnet være i en saadan Stue, der fik sit eneste Dagslys fra Ljoren. Men midt paa Gulvet knitrer lystigt Arens Baal af letblussende Birke- og Fyrrestammer, hvis flakkende Skær falder hen over de mægtige, sorte Tømmerstokke og de sodede Aaser i Taget, hvor Røgen hvirvler sig muntert ud igjennem Ljoren. I de bedre Huse lod man sig dog ikke nøje med Lyset fra denne; i Taget ligeover Brynaasen anbragte man een eller flere Glugger (gluggar). En saadan Glug er en rund Aabning, der lukkedes enten med et Spjeld (speld) o: en Træ-Skive til at dreje for, eller med en Skjaa (skjár) o: en Ramme (skjágrind), hvorover der er spændt en gjennemsigtig Hinde, saaledes som den bruges endnu paa Island¹⁾ og i de

¹⁾ Se Horrebow, Tilforladelige Efterretninger S. 311 ff,

vestlandske Røgovnstuer i Norge. Derimod bestod Gulvet selv i de bedst indrettede Huse af faststampet Jord, der kun ved Gilder og Højtider blev strøet med Halm.

Midt paa den sydlige Langbænk (hinn œdra bekk, den, „som viste imod Solen“) var Husbondens Højsæde; paa begge Sider af ham sad Familien. Den anden Bænk ligeoverfor (hinn úœdra bekk) var vistnok ved Gilder forbeholdt Gæsterne; den havde ligeledes et Højsæde, der anvistes den fornemste Gæst. Husbondens Højsæde (œndvegi) var oprindelig neppe andet end en bestemt Plads, der var forbeholdt Familiefaderen som den bedste i Stuen, fordi den var ligefor Aren og saa langt fra Døren, at han forulempedes mindst ved Trækken fra denne. Den synes imidlertid meget tidligt at være bleven et Billede paa Familiefaderens patriarchalske Magt og Værdighed og

og Eggert Olafsen, Rejse gennem Island. Sidstnævnte siger: „Den Hinde, som ligger omkring Maven i Kreaturerne, især i Hornkvæget, hvilken kaldes Skæne, bruges vel ogsaa til Vinduer, dog ikke almindelig eller i de daglige Værelser, thi den giver ikke god Lysning, skjønt den er stærk og varagtig, hvorfor den mest bruges i andre Kammere, i Kostalde o. desl. Den brugeligste derimod kaldes Liknabelgur, bestaaende i den dobbelte Hinde, der omgiver Føsteret i Kreaturerens Liv (Morion et Amnium); den inderste og fineste (Amnium) kaldes især Vatsbelgur; og disse Hinder tages mest fra Køer og iblandt fra Faarene, da de ere saa klare og rene, at man noget borte ikke kan see, at der er andet end Luften.“ Skjaagrinden gjøres af tyndskaarne Baandstager eller tykke Vidier, hvorover den vaade Hinde strammes og „giver ligesaa god Lysning som det klareste Glas“.

saaledes Gjenstand for en særegen Ærbødighed. Den blev derfor til et eget Sæde, noget højere end Langbænken, smykket med Udskæringer og særlig fremhævet ved to store Træstolper foran paa hver sit Hjørne. Disse Stolper (öndvegís súlur eller setstokkar) ansaaes for Familiens Helligdom og vare prydede med udskaarne Billeder af Husets Skytsguder (skurðguðar).

Til disse to Langbænke kom der senere endnu en tredie langs med den østlige Gavlvæg, ligefor Indgangen. Den kaldtes Tværpallen (þverpallr) eller blot Pallen¹⁾ og var Kvindernes Plads. Bagved disse Bænke op imod Væggen vare Familiens Sovesteder, faste Sengesteder, navnlig anbragte i Hjørnerne og saaledes kun bestaaende af to Sider, medens de andre dannedes af Væggene. I de bedre Huse bleve senere disse Sengesteder adskilte fra Stuen ved en Plankevæg.

Anden Udviklingsperiode.

A. Hovdingeskaalen.

Allerede før Udvandringen til Island finde vi Navnet Skaale (skáli) brugt saavel om Kongernes og Jarlernes som om de mægtige Odelsbønders stor

¹⁾ Pallr betyder Skammel, Bænk, Forhøjning (Sv. pall).

Beboelseshuse. Senere bruges Navnet höll især om Kongers og Jarlers Haller.

Efter de forskjellige Tider og Steder har Skaalen været indrettet paa en noget forskjellig Maade, ligesom hele Udstyrelsen naturligvis har rettet sig efter Høvdingens Magt og Rigdom. Sagaernes Beskrivelse af den ere derfor temmelig afvigende. Men disse mindre væsentlige Forskjelligheder skulle forbigaaes her, hvor det især kommer os an paa at fastholde Grundformen. Denne er da i Henseende til Inddeling og Benyttelse af Rummet den samme som den ovenfor beskrevne, kun med klarere Udvikling af det treskibede Anlæg.

Derimod adskiller Høvdingeskaalen sig fra de forhen beskrevne Bygninger ved sin Størrelse. En Bygning, som skulde rumme hele Høvdingens Hird eller Odelsbondens ofte talrige Hjemmemænd¹⁾ foruden det store Antal Gæster, som ofte samledes der, maatte nødvendig have en betydelig Størrelse. Vi finde derfor flere Steder i Sagaerne omtalt Skaaler af en forbavsende Længde. Arngrim Jonsson²⁾ nævner saadanne Bygninger paa Island af indtil 135 Fods Længde og 60 Fods Brede. Andre Steder³⁾ omtales Ildskaaler (se nedenfor) af 100 Alens Længde og 10 Favnes Brede. I Norge, hvor der var nok af Byg-

1) Thorolf Kveldulfsson havde over 100 Huskarle hos sig baade paa Torgar og senere paa Sandnes (Egils S. Kap. 14 og 19).

2) Se Arngrimus Jonæ i hans Crymogæa S. 52.

3) Saaledes Gisle Surss. S. I Side 14 („tirætt at leingd, enn tíu faðma breitt“).

ningstømmer lige ved Haanden, have de formodentlig været endnu større. Den Lade f. Ex., hvori Thorolf Kveldulffson modtog Kong Harald og som var indrettet aldeles som en Gæste-Skaale, rummede 800 Mænd. ¹⁾

En saadan Længde nødvendiggjør en særegen, mere sammensat Tagkonstruktion. Saa lange Aaser havdes naturligvis ikke, de kunde heller ikke have liggét frit uden Understøttelse. De maae altsaa have været sammensatte af flere Stykker, der hvilede paa Tagstole, som atter stode paa Tværtræer (pvertré); disse sidste omtales ogsaa ofte, hvor Skaalen tydeligt nok har havt Aastag. Aasernes Antal maatte da rette sig efter Bygningens Længde, tildels ogsaa derefter, om Skaalen havde 1 eller 3 Ljorer (2 kan den, som nedenfor skal vises, ikke godt have haft).

Ville vi altsaa tænke os en kortere Skaale med een Ljore og kun to Mønsaaser, da have disse med den ene Ende hvilet i deres Leje i Gavl-Laftningen, medens den anden har været understøttet af en Tagstol; Afstanden imellem disse to Tagstole kan da have udgjort den midterste Trediedel af Skaalens Længde; imellem dem var Langaren anbragt og over denne Ljoren; de to Mønsaaser have da ikke naaet sammen med Enderne, men aabnet Plads for Ljorehullet. De øvrige Aaser have rimeligvis været sammensatte af tre Stykker, af hvilke de yderste vare understøttede paa samme Maade som Mønsaaserne, medens den midterste med begge Ender hvilede paa

¹⁾ Egils S. Kap. 11.

Tagstolene. Højsædet var da midt for Aren, lige under Ljoren.

I Skaaler af større Længde maa Mønsaasen have været sammensat af 4 Stykker, idet der imellem de to ovenomtalte Mønsaaser bleve indskudte to andre, hver med sine to Tagstole, hvorpaa deres Ender hvilede. Der blev saaledes ialt 6 Tagstole, med tilhørende Tværtræer og 3 Ljorer.

Af 3 Stykker kan Mønsaasen derimod ikke godt have været sammensat; det vilde give 2 Ljorer, hver paa sin Side af det midterste Mønsaasestykke. Over Midten af Skaalen, altsaa over Højsædet, blev der saaledes ingen Ljore; men dette synes ikke rimeligt.

Aaserne have sandsynligvis være kæmmede over Spærene og fladhugne paa den Side, hvorpaa Taget hvilede. Tagstolen kan enten have bestaaet af en simpel Hængesøjle, som afstivedes saaledes, at der i de rette Vinkler, som den dannede med Tværtræet, indsattes disse ejendommelige Knæer, der spille en saa stor Rolle i Stavkirkernes Tagkonstruktion; eller ogsaa anvendtes maaskee allerede da de ved Stavkirkerne sædvanlige Hjælpepær¹⁾, der gaae overkors under Tagvinklen; de have da ligesom Hovedspærene hvilet paa Brynaasen og været afstivede ved lignende Knæer paa begge Sider. Disse Knæer, der bruges gjennemgaaende i Stavkirkerne som Afstivningsled, ere — som det med Sikkerhed tør antages — i ethvert Fald en god Del ældre end Stavkirkerne og ere yderst interessante, idet de (ligesom flere andre En-

¹⁾ Paa Dansk „Tænger“; det norske Navn kjender jeg ikke

keltheder) tydeligt nok ere overførte fra Skibsbygningskunsten og bære levende Vidnesbyrd om vore Forfædres Forkjærlighed for Søvæsen og Dygtighed som Skibstømrere.

Skaalen kan enten være bestemt blot til Gæstebud og hedder da veizlu-skáli eller veizlu-stofa; eller den kan tillige være indrettet til Opholdsrum for Familien baade om Dagen og om Natten og kaldes da eldaskáli.

Den førstnævnte Slags beskrives i Fagrskinna Kap. 219 (jfr. S. af Magnúsi ok Olafi Haraldsonum Kap. 2 i Fornm S. VI S. 439). „Det var fordum“, hedder det, „Skik i Norge og i Danmark ligesom i Sverrig, hvor der vare Kongsgaarde og Gæstehaller, at der vare Døre i begge Ender af Hallen. Men Kongens Højsæde var midt paa den Langbænk, som viste imod Solen; der sad Dronningen paa Kongens venstre Haand, og blev det da kaldet öndvegi. Og det Sæde var det hæderligste, som var nærmest ved Öndveget, baade Mænds og Kvinders (hvárntveggia veg út frá til karla ok kvenna); men det var det mindst hæderlige, som var nærmest ved Døren. Den ypperste Mand, som tillige var gammel og klog, var kaldet Kongens Raadgiver, — thi Kongerne plejede gjerne at have gamle Vismænd for af dem at lære Fortidens Tildragelser og deres Forfædres Skikke at kjende — denne Mand sad paa den nordre Bænk lige overfor Kongen, og hans Sæde hed det lavere Højsæde (hit úœðra öndvegi). Sæde nu fremdeles Kvinder tilhøre for ham, men Karle tilvenstre. Høvdingerne plejede da gjerne at lade bære Øl om Ilden

og drikke med den, der sad i Højsædet ligeoverfor (á öndvegismann sinn); men det var paa den Tid en stor Hæder at sidde ligeoverfor Kongen og blive drukken til af ham (at sitja fyrir konungs ádrykkju).“¹⁾

Af Udtrykket: „som viste imod Solen“ (er vissi móti sólu), sammenholdt med den følgende Beretning om, at Kongens Raadgiver sad paa den nordre Bænk ligeoverfor Kongen (á hinn nörðra pall gagnvart konungi) fremgaaer det, at Kongen sad paa den sydlige Bænk.

Paa hans venstre Side sad Dronningen, tilvenstre for hende atter Kvinder og ligeoverfor dem paa den modsatte Bænk ligeledes Kvinder. Den vestlige Ende af Hallen var altsaa forbeholdt Kvinderne, den østlige Mændene. Hoveddøren, den for Mændene (Karl-dyrr), har altsaa været paa den østlige Ende af

¹⁾ I den Arne-Magnæanske Commissions (Erichsens) Udg. af Gunløg Ormstunges Saga (Hafniae 1775) findes efter denne Beskrivelse i Fagrskinna („Genealogia Regum Norvegicum hactenus inedita“) et Kobberstik, forestillende en veizluskáli. Det er en Tegning, der fortjener Paaskjønnelse for den Omhu, hvormed man her har søgt at samle Sagaernes spredte Træk til et Totalbillede, men er forøvrigt et Bevis paa den ovenfor paapegede Fare ved at gaae denne Vej uden Vejledning af de forhaandenværende Oldtidslevninger og uden tilstrækkeligt Kjendskab til Bygningskunst overhovedet. Tegningen er derfor ogsaa fuld af konstruktive Umuligheder eller Urimeligheder: det er et Spærtag uden Ljore, Spærene staae paa en firhuggen Laftstok uden Tværtræer eller Hanebjælker osv. Det samme gjælder om Bogens andet Kobberstik, forestillende en eldaskáli: samme Tagkonstruktion, ingen Ljore, skjønt Ilden brænder, og det paa det bare Gulv, saa nær ved Bænkene, at den i det næste Øjeblik maa tage fat i dem, osv.

Skaalen; den for Kvinderne (kvennadyrr) paa den vestlige.¹⁾

Da Kvindedøren uden al Tvivl holdtes lukket under Gildet, medens Karldøren maatte staae aaben²⁾ for at Trækken kunde drive Røgen ud igjennem Ljoren, er det en Selvfølge, at den vestlige Ende af Hallen (innar frá) maatte være den bedste, den østlige (utar frá) den ringeste; i denne vare atter Pladserne nærmest Døren som de, der vare mest udsatte for Træk og Kulde, de ringeste.

Pl. II³⁾ fremstiller Grundtegningen af en elda-

¹⁾ Med denne Skaalens Orientering stemmer ogsaa Beretningerne i Egils S. Kap. 61 og Eyrb. S. Kap. 33 om den Lighjælp (nábjargir), som Egil ydede sin Fader Skallegrim og Arnkil sin Fader Thorolf. Der brødes nemlig Hul paa Væggen bag ved Højsædet for at føre Liget ud derigjennem, og i Egils S. siges udtrykkeligt, at det var Væggen mod Sønden.

²⁾ Se Olaf Hel's S. Kap. 124 (Asbjørn Selsbane kunde staae længe i Forstuen og see ind i Hallen, hvor Kongen sad tilbords).

³⁾ Her er i det væsentlige fulgt den Grundtegning, hvormed G. W. Dasent har ledsaget sin Oversættelse af Njáls S. (Story af Burnt Njál or Life in Iceland at the 10th Century vol. I—II. Edinb. 1861). Den er en Rekonstruktion af Islænderen Sigurd Gudmundsson. I denne tænkes Sideskibene liggende under lavere Halvtage; dette kan ikke være rigtigt: det var en Forandring, der — som nedenfor skal vises — først kan antages indtraadt paa Olaf Kyrres Tid. Vor Fremstilling gaaer derfor ud fra, at hele Skaalen ligger under eet Tag. Dasents anden Tegning, Opstalten af af Skaalen, viser et Halvtag, som løber rundt om Huset; naar dette opfattes som en Skot (og ikke som Sideskibe), bliver Tegningen temmelig rigtig; kun at de tre moderne Skorstenspiber, som forestille Ljorer, maa tænkes borte,

skáli hos en Høvding eller Odelsbonde efter Beskrivelsen i Droplaugar-sona S. Kap. 11 og flere andre Steder). „Det var dengang“, hedder det, „Bygnings-skik, at de enkelte Huse stode med Enden mod hverandre (hvert hús stod af enda annars); der vare saaledes ingen Stuer (stofur), men alt var een Skaale; hvor Mændene baade holdt Maaltid og sov; og indtog Mændene deres Plads ved Bordene hver fra sit Rum; de sov nemlig bag ved Bordene (upp undan bord).“

Hermed stemmer Beretningen i Grettis S. Kap. 16, hvor det siges, at det paa den Tid (omtrent ved det 10de Aarhundrede) var Skik, at Ildskaalerne vare meget store og at Mændene om Aftenen sade ved Langildene; der blev sat Borde for Mændene og siden sov de bagved Ilden (o: Bænkene)¹⁾.

Vor Tegnings Langvægge vende, som sædvanligt, i Syd og Nord. Foran hver af Gavlene i deres hele Brede er der anbragt et Forrum (forskáli) af Stavværk, begge med Indgang fra Sydsiden. Den østlige

ligesaa Tagvinduerne, og at Udsmykningerne paa Taget maae tænkes mere i Lighed med Stavkirkernes Tage. Hans tredie Tegning, Længde-Tværsnittet, med tilhørende Tværprofil viser gennemgaaende Spærtag med Tværbjælker ganske som i vore Huse. En saadan Konstruktion kan, som ovenfor udviklet, ikke antages paa Grund af Ildstederne, især naar man husker, at baade Birke- og Fyrrebrændelet giver høj Lue. I vor Afbildning antydes det endvidere, at Pallen er en Forhøjning, og istedetfor Væggene af Jord og Sten have vi Laftvægge.

¹⁾ Udtrykket „upp frá eldum“, sammenholdt med Ordene ovenfor: „upp undan Bord“, synes ikke at kunne betyde andet end: fra Ilden op imod Langvæggen til.

af disse Indgange (Karldyrr) var bestemt for Mændene, den vestlige (kvennadyrr) for Kvinderne. Denne Forskaale synes at have været enten ganske aaben i den Ende, hvor Indgangen var, eller i alt Fald at have haft en meget vid Indgang, saa at mange Mænd kunde staae jevnside (jafnfram) i den.¹⁾ Den er ved et Skillerum delt i to Dele: den yderste er den saakaldte forstofa (anddyrr) med Indgang (dyrr) til Halleu, der kunde lukkes ved en Dør (hurð); den inderste (klefi) var et mindre Rum, bestemt til Opbevaring af Fødemidler o. desl., og ligeledes med en Dør ind til Hallen.

Naar vi altsaa ad Karldøren gaae ind i Forstuen, see vi tilhøjre, midt paa Skaalens Laftvæg, Døren ind til Hallen. Det er et højt, luftigt, men svagt belyst Rum, vi træde ind i. Anlægget er treskibet: i Midten den egenlige Hal, Højhallen, paa begge Sider de lavere og smallere Rum, adskilte fra den ved en Række Stolper, der ere forbundne ved en Plankevæg. Disse Sideskibe med deres Stolper gaae helt rundt, altsaa ogsaa langs begge Gavlvægge. Midt igjennem Hallen efter dens Længdeaxe strække sig de store Arer, hvorpaa Langildene (langgeldar) brænde. Her ere tre adskilte Arer, hver med sin Ljore over. Paa begge Sider af Langildene see vi en Række Bænke, hver med sit Højsæde paa Midten²⁾; bagved dem, langsmed Sidestolperne løber en Gang. I den anden

¹⁾ Saaledes f. Ex. den paa Grytaa (Njáls S. Kap. 92) og paa Bergthorshvol (sammesteds Kap. 129).

²⁾ Njáls S. Kap. 10 og 34; sidstnævnte Sted viser os, at Bænkene her havde 27 Pladser, 13 paa hver Side af Højsædet.

Ende af Hallen see vi tværs for Bænkerækkerne en Forhøjning, hvorpaa der ligeledes er anbragt en Langbænk med et Højsæde; den kaldes Tværpallen¹⁾ eller blot Pallen og er bestemt til Kvinderne. Allerede paa Njáls Tid, altsaa henved Aaret 1000 var den Skik nemlig bleven almindelig, at Kvinderne fik deres særegne Plads paa en saadan Forhøjning²⁾ i den vestlige Ende af Hallen, hvorfra de kunde overse hele Forsamlingen og tillige være mere sikrede mod de Voldsomheder, hvortil Gilderne let udartede, naar først Hornene havde vandret flittigt rundt. Paa Højsædet sad Husmoderen eller den fornemste af Kvinderne, ved Bryllupsgilder Bruden. Nærmest ved hende vare da de hæderligste Pladser, henimod Krogene de ringeste³⁾ (deraf Navnet: hornkerling som Skjældsord). Dog synes det kun at være ved Gilder, at Kvinderne indtog denne Plads paa Pallen; ellers sad idetmindste Husfruen ved Siden af Mandens Højsæde.⁴⁾

Vor Tegning viser os Hallen som den saa ud, naar der skulde holdes Gæstebud: Skjænkebordet er stillet op foran Langildene, Bordene ere satte frem foran Bænkerækkerne, Gulvet festligt strøet med Halm, og de lavere Bænke eller Skamler foran dem langs

1) Tværpallen (þverpallr) omtales i Njáls S. Kap. 10, 14, 34 og 35, Egils S. Kap. 74 o. m. a. St.

2) At Pallen var en om end lav Forhøjning over Gulvet, see vi f. Ex. af Laxdæl. S. Kap. 69: „stige ned fra Tværpallen“.

3) Njáls S. Kap. 35.

4) Njáls S. Kap. 11 (Halgerde sidder hos sin Mand og anviser Thjostolf Plads næst ved sig, længst fra Døren).

med Ilden vise os, at der ventes et talrigt Selskab, som ikke kan faae Plads paa Hovedbænkene. Bordene vare nemlig ikke faste som vore, men bestode af svære Bordplader ¹⁾ paa løse Bukke, der bleve satte frem til Maaltiderne og atter tagne bort efter disse. Paa de lavere Bænke (forsetar²⁾) fik de ringere Gæster Plads og sade altsaa med Ryggen imod Ilden. Paa Skjænkebordet (trapiza — selve Navnet minder os om, at det var en fra Grækenland hentet Skik) sattes det store Kar (skapker, Skafterkarret) med Øl tilligemed Hornene som fyldtes af Karret.

I Sideskibene indenfor Plankevæggen (skaldpili) finde vi Sovestederne; enhver af Mændene har sit bagved sin Plads paa Bænken. Høvdingens er bag Højsædet, og der sover han og Husfruen.³⁾ Paa begge Sider af dette, navnlig op imod Pallen, ere Soverum for den øvrige Familie, imens Hjemmemændenes Sengerækker indtage den øvrige Del af Sideskibene hen imod Døren. Familiens Sovesteder ere afdelte Rum, saa store, at man kan klæde sig af og

¹⁾ I Wiehls Beskrivelse af Ringerike (af 1743) findes omtalt en saadan Bordplade, som endnu forefandtes paa Gaarden Devegge i Hallingdalen. Den var 6 Alen lang og 1½ Alen bred, af en eneste Planke. Paa den ene Side var der slaaet Søm ved Søm med store, runde og flade Hoveder. Henimod begge Ender var den paa Undersiden beslaaet med to Tværjern, hvori der vare Ringe; i disse hænges Bordet op paa Væggen. — Njåls S. Kap. 128 viser os, at det ikke blot var til Gæstebud, men ogsaa til de sædvanlige Maaltider, at Bordene bleve borttagne (ifr. Eyrb. S. Kap. 51).

²⁾ Se f. Ex. Njåls S. Kap. 137.

³⁾ Egils S. Kap. 75.

paa derinde, og de ere til at lnkke indeufra (deraf Navnet lokrekkjur eller lokhvilyur). De vare ofte for at sikre de Sovende mod Overfald forsvarligt tømrede,¹⁾ og et Sted (Eyrb. S. Kap. 25 in f.) omtales endog et lukket Sengerum af Bjælker (Laftværk?). Skjaldthilet løber helt rundt om Hallen imellem Stolperne; indenfor dets vestlige Væg, bagved Tværpallen, have Kvinderne deres Sovesteder²⁾. Sengesteder vare ogsaa ofte anbragte paa et Loft,³⁾ der dog neppe har strakt sig ud over nogen Del af den egenlige Hal, men kun over Kleven og Lokhvilerne.

Langsmed den ene eller begge Langvægge løb der vistnok altid en Skot (som ikke sees paa vor Tegning), som oftest ligesom Forskaalen af Stavværk, hvis Halvtag støttede sig op imod Skaalens Væg og hvorfra der ofte var een eller flere Døre ind til Sengerummene.⁴⁾ Derved fik Skaalen ogsaa i sit ydre det treskibede, basilikaagtige Udseende, som vi finde i de eenskibede Stavkirker med deres Svalgang (som Rejnilds Kirke i Valdars).

Paa Aashovederne ved Gavlene og foran de smaa Gavle over Indgangene vare slaaede Vindbrædder eller Vindskeder (vindskeið), smykkede med Udskæring. Uvist er det, men ret rimeligt, om allerede Skaalen oppe ved Gavlspidserne (ved Mønsaasens Ender) har været kronet med disse krumme, drageformigt ud-

¹⁾ Hvilket blandt andet sees af Laxdæl. S. Kap. 62.

²⁾ Sturl. S. III, 14 og V, 3.

³⁾ Njáls S. Kap. 78.

⁴⁾ Vatsdæl. S. Kap. 44, Egils S. Kap. 61.

skaarne Bjælkespir, der ere bekjendte fra enkelte Stavkirker (f. Ex. Borgund) og som minde saa stærkt om Vikingskibenes Drager i Forstavnen. Maaskee man ogsaa tør tænke sig, at der imellem disse, langs med Skaalens Mønning, løb den samme udskaarne Mønsskam, som findes paa flere Stavkirker.

Lyset fik Hallen væsenlig fra Ljoren (eller Ljornerne); hvor dette ikke ansaaes for tilstrækkeligt, anbragte man Glugger i Taget (se ovenfor S. 26). Da disse kun omtales som siddende ved Brynaasen, maa man enten antage, at i Ildskaalen Skjaldthilet ikke har naaet helt op til Taget, men kun i Højde med Ydervæggen; Lyset fra Gluggen faldt da over Sengeaflukket ind i Hallen; eller ogsaa at de kun have været anbragte i Pallen, der, hvor denne gik tvært igjennem Huset og altsaa intet Skjaldthile hindrede Lyset.

Skaalens Størrelse og Udsmykning har naturligvis været meget forskjellig og har rettet sig efter Høvdingens større eller ringere Magt og Rigdom. Olaf Paas Hal paa Hjardarholt omtales¹⁾ som særdeles stor og prægtig („meira ok betra enn menn hafi set“). I Skjaldthilet bagved Langbænkene var der saaledes udskaaret Sagn (ágætir sögur); ligeledes „paa Taget“ (Aaserne), og det hele var saa skjønt, at det tyktes meget smukkere uden Tjelding (ophængte Tæpper, se nedenf.) end med saadan. Jarlernes og Kongernes Haller have vel været endnu større og prægtigere.

¹⁾ Se Laxdæl. S. Kap. 29.

Den Del af den indre Udsmykning, hvorpaa der anvendtes mest Kunst og Omhu, var Høisædet. Om dets Betydning er talt ovenfor ligesom om den Ærbødighed, man nærrede for Højsædesstøtterne med deres Skurdguder¹⁾. Selve Højsædet var ogsaa som oftest prydet med udskaaret Arbejde. Thorkel Hake²⁾ havde saaledes ladet sine Bedrifter, Kampe med Ildgjerningsmænd og med Drager og andre Uhyrer, udskære paa Plankevæggen udenfor sin lukkede Seng og paa det nederste af sit Højsæde.

Ved Sammenføjningen af Tømmeret var der gjerne vist den største Omhu. I tidligere Tid blev der blot

¹⁾ Paa den ene af Thorolf Mostrarskeggs Højsædesstøtter var Thors Billede udskaaret og Gjenstand for hans dybe Ærbødighed og Tiltro (Eyrb. S. Kap. 4). — I N. Nicolaysens „Mindesmerker af Middelalderens Kunst i Norge“ Pl. VIII Nr. 3 og 4 findes afbildet to Søjler fra Hurums Kirke, som, skjønt de aabenbart tilhøre en senere Tid, dog ere ret vel skikkede til at give en Forestilling om saadanne Højsædesstøtter. Maleren Dalsgaard har derfor ogsaa benyttet dem saaledes i sit interessante Maleri: Brylluppet paa Hjardarholt. Naar Eggert Olafsen („Rejse gj. Island II S. 690) antager, at Øndvegissulerne vare saa høje, at de gik op igjennem Taget — en Mening, som Hildebrand Hildebrand (Lifvet på Island under sagotiden“ S. 39) har optaget, men uden at anføre nogen Hjemmel, — da turde dette dog være noget tvivlsomt. De nævnte to Søjler synes bestemt at pege hen paa, at de have staaet frit under Taget. Derimod synes det, at der ogsaa udenfor Indgangen har staaet et Par lignende Søjler, men højere og sværere. Derpaa tyde de af E. Olafsen paa Nordlandet forefundne Tilfælde og den Omstændighed, at de fornævnte to Søjler i Hurums Kirke have staaet ved Indgangen til det oprindelige Chor.

²⁾ Njáls S. Kap. 120.

lagt Mos imellem Stokkene; senere brugte man undertiden at lægge uldent Tøj, rødt eller blaat, imellem. Oftest har dog nok Skjønheden bestaaet i den fortrinlige Sammenføjning af de smukt tilhugne Tømmerstokke ¹⁾ og den derpaa anvendte Udskæring.

Bagved hver Mands Plads paa Bænken ophængtes hans Skjold og øvrige Vaaben paa Skjaldthilet (om dette har faaet sit Navn deraf eller af sin egen Lighed med et Skjold, kan vel ikke afgjøres).

Ved Gilder og Højtider blev Hallen tjeldet; der blev nemlig paa Skjaldthilet eller imellem Stolperne ophængt Tæpper (tjöld), en Skik, der bevaredes i Folkelivet langt ind i Middelalderen og endogsaa brugtes i Stavkirkerne.

¹⁾ Tømmermandskunsten, der gjennem Aarhundreder var uddannet i Norge, stod vistnok paa et højere Trin i Oldtiden og Middelalderen end senere, da en modernere Udsmykning i Forbindelse med Malerkosten ofte bødede paa det mindre gode Arbejde. Schjønning anfører saaledes ved at omtale en gammel „Jutul-Stue“ i Throndhjems Stift (Eil. Sundt § 24), at Stokkene vare saa vel sammenføjede, at „der næsten ikke var Rum til at stikke et tyndt Knivsblad ind imellem dem“. — Et andet Sted i Throndhjem Stift hørte Eil. Sundt fortælle om et gammelt Hus, der „var tømret paa den Maade, som Folk brugte før Sortedøden“, at Stokkene „formedelst en egen Hugningsmaade vare fældede saa kunstigt sammen i Hjørnerne (Naverne), som om de vare flettede“. Dette, tilføjedes der, var en Kunst, der var gaaet i Forglemmelse „i Sortedødens Tid“.

Hallen og Livet i den spiller en stor Rolle hos Oldtidens Nordboere. Det er sagt tidt nok, at Kamp og Drikkelag vare Nordboens bedste Glæde, det højeste, han kunde tænke sig baade her og hisset. Men det er en Misforstaaelse, naar man herved tænker paa Glæden ved at dræbe Mennesker og Glæden ved at beruse sig i stærke Drikke. Dette kan maa-skee udgjøre en enkelt raaere Naturs Lyst; men det kan ikke begejstre et helt Folk gjennem mange Slægtled, ikke løfte Skjaldene til Sang. Nej det var Slagets Fest mellem blinkende Sværd og gnyende Skjolde paa den højtgyngende Sø, der ildede hans Hu; og det var Gildets Fest, naar Skjaldesangen lød og alle store Minder vakttes om Forfædrenes Bedrifter, der henrev hans Sind til stormende Daadlyst. Og i Gildeshallen var jo alt forenet, hvad der kunde løfte hans Stemning: de festligt blussende og lystigt knitrende Flammer, der kastede deres røde Skær over hans blanke Vaaben paa Væggen, over Kvindernes fagre Skikkelser i Pallen og over Højsædesstøtternes Gudebilleder. Og naar de store Mjødhorn da havde vandret rundt og drevet hans Blod til Hjertet og Kinden, og naar Skjalden sang om Bedrifternes evige Hæder, da flammede Ilden i hans Bryst omkap med Ilden paa Baalet og steg opad med den hvirvlende Røg; os naar da tilsidst Bragi-Hornet blev baaret frem af skjønne Hænder, da maatte han gribes af en Magt, saa ingen Stordaad syntes ham umulig.

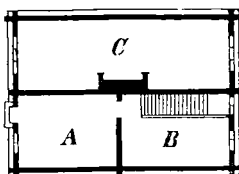
Og som den hele Gudelære er et Billede af Livets Magter, som de staae for ham i hans bedste Øjeblikke, i hans højeste Drømme, saaledes er Livet

hinsides en Fortsættelse af Livet her, som det viser sig for ham i hans lykkeligste Timer. Hist i den store, himmelske Skaale skal han gjenfinde Slagets Fest og Gildets Fest i endnu højere Glands. Over Skaalens Dør svæver Bedrifternes Ørn, ved dens Side hænger Slagets Ulv, paa dens Are lysne blinkende Sværde; Spærværket er Spydskafter, Tagklædningen gyldne Skjolde. Naar da Einherjernes store Skarer em Aftenen myldre ind ad de brede Døre og bænke sig langs Hallens Vægge paa begge Sider af Hærfaders Højsæde, da bære atter Kvinderne, Valhals Møer, de store Horn omkring. Og Begejstringen stiger til en Højde, der kun svagt kan anes her paa Jorden, naar Bragi selv, han alle Skjaldes Skjald, rører sin Harpes Guldstreng og synger om alle henfarne Slægters Stordaad og Gudernes Glæde.

Navnet Skáli bruges endnu paa Island om et af de Huse, som udgjøre Bondegaarden (Bæen). I det franske Schweiz kaldes en Sæterhytte Châlet. Skulde det ikke være det samme Ord som Skáli? Jeg tvivler ikke derom. Disse ^{Huse} Ord omtales hos Viollet-le-Duc (Dictionnaire Raisonné de l'Architecture T. VIème) som ældgamle og yderst interessante ¹⁾ ved deres Tømmerkonstruktion. Ganske lignende Bygninger findes i det

¹⁾ Se P. 257: „La construction des châlets est des plus intéressantes à étudier, et c'est une de celles qui se rapprochent le plus, en Europe, des structures en bois des âges primitifs“.

vestlige Frankrig som f. Ex. i Vosger-Bjergene. Nedenstaaende Grundplan af et saadant Hus, der viser en slaaende Lighed med det nordiske, der er fremstillet paa Pl. I¹⁾, er et Laan fra den nævnte Forfatter.

A er en Forstue, B et Bagværelse, hvorfra der gaaer en Trappe op til Loftet, C Familiens fælles Forsamlings- og Opholdsværelse og tillige Kjøkken.

Bygningen er af Laftværk med et stærkt fremspringende Aastag; de to indvendige Skillevægge ligeledes Laftværk. Tømmerstokkene ere firhugne, men i Hjørnerne fældede sammen med fremstaaende Navere ligesom de nordiske. Laftværket i de to Langvægge og i Mellemvæggen midt igjennem Huset er foroven under Taget udkraget paa samme Maade som de nordiske Stabbure (stokkabúr), kun lidt pynteligere, med flere konsolagtige Udskæringer af Bjælkehovederne; de gjøre saaledes samme Tjeneste som Brynaase og Mønsaas i Norden, men kraftigere; de to Mellemaaser kunne derfor ogsaa være endel smækkrere.

¹⁾ Jfr. Viollet-le-Duc pg. 290 om Bønderhuse i det østl. Frankrig: „Chaque maison ne contient qu'une pièce avec sa cheminée; si l'ont veul deux pièces, ce sont deux maisons qui se joignent par les pignons“.

I Frankrigs nordlige Provindser, Normandie og Picardie, findes endnu Bygninger fra det 11te og 12te Aarhundrede, der for en stor Del have vedligeholdt den af Normannerne indførte Træ-Architektur. I selve Navnet „boel“, som Bøndergaardene her kaldes, er den nordiske Herkomst bevaret. Da disse boel'ers Jordlodder oftest vare af en langagtig Form, fik de (og have endnu) Navnet: longs boels¹⁾. Husene vare af Laftværk, tækkede med grove Spaan eller Halm; Arnen var omtrent midt i Stuen, og Røgen steg op igjennem en Skorstenspipe af Træ, som gik ud igjennem Taget.

Forfatteren roser gjentagende de indvandrende Normanner som dygtige Tømmermænd, da de kom til Frankrig.

B. Gudehuset (Hovet).

Om Gudehusenes Indretning findes kun yderst sparsomme Antydninger i Sagaerne; men da vi slet ingen Levninger af dem have at holde os til, ere vi nødte til at tye til disse Sagaernes Vink for at danne os en nogenlunde tydelig Forestilling om disse Bygninger. Den eneste fuldstændigere Beskrivelse findes i Eyrbyggia-Saga Kap. 4.

Det Hov, som Thorolf Mostrarskegg opførte paa Thorsnes af sit gamle norske Tempels Tømmer og efter dettes Forbillede, beskrives her saaledes: Det

¹⁾ Delisle, Études sur la condition de la classe agric. en Normandie en moyen age (p. 396) Evreux 1851.

var et stort Hus med Døre paa begge Sidevæggene¹⁾, dog nærmere ved den ene Ende. Der forinden stode Højsædesstøtterne, og vare deri Nagler, som hed Regin-Nagler. Hele Rummet indenfor var et stort Fredsted. Inderst i Hovet var et Afhus i Lighed med Kirkernes Sanghus, og stod der en Stalle midt paa Gulvet ligesom et Alter; paa denne laa der en usammenføjet Ring (hríngr einn mótlauß) af 2 Ørers Vægt²⁾, og skulde paa den alle Eder sværges; denne Ring skulde Hovgoden have paa Haanden ved alle Folkemøder. Paa Stallen skulde ogsaa Hlautbollen (Blodbollen) staae og deri en Hlautvaand som Stænkekost, hvormed man af Bollen skulde stænke det Blod, som var kaldet Hlaut (Vieblod), Blodet nemlig af de Dyr, som ofredes til Guderne. I Afhuset, rundt omkring Stallen vare Gudernes Billeder opstillede.

Naar man sammenholder denne Beskrivelse med Fortællingen i S. Frithjofs ens frækna Kap. 9 og S. Hákonar Góða Kap. 16 hos Snorre, da synes det klart, at Templet væsenlig havde samme Grundform som Kongernes eller Høvdingernes Gæsteskaale. Det bestod altsaa af 3 Afdelinger: først et Slags Forstue (af samme Grund som ved Skaalen); dernæst Hallen eller Gildeshuset („Disarsalen“)³⁾ med Arer eller Langilde midt paa Gulvet, Ljore i Taget og Lang-

1) Vi følge her Læsemaaden i MS. Ba (o: Cod. AM 309, 4to fra 1498): á baðum hliðveggjum; Gudbr. Vigfussons Udg. (Leipzig 1864) har: á hliðvegginum.

2) Vigfussons Læsemaade: tvieyríngur; Cod. Ba har: tvitøgeyríngur, af 20 ørers Vægt.

3) Frithjofs S. n. St.

bænke langs med Væggene, hver med sit Højsæde; inderst, hvor ellers Tværpallen var, Afhuset. Her stode paa en Hjall (Forhøjning) Gudernes Billeder omkring ved Væggen, og foran dem et Alter (stallr), hvorpaa den hellige Ring og Hlautbollen fandtes. Her foretoges Ofringen (disablót) af Hovgoden, der slagtede Offerdyret og stænkede Vieblodet med Tenen paa de Forsamlede og paa Væggen („skyldi rjóða stallana öllu saman ok sva veggi hofsins utan ok innan ok sva stökkva hlautinu á mennina“).

I Hallen udenfor holdtes Offergildet. Over Langildene hang de store Kjelder med Offerkjødet i Sving, ligesom vi saae ved Arestuerne og Høvdingskaalen. Da Kjødet fortæredes her ved Gildet, maa der ligeledes have staaet Borde foran Bænkene, og Hallen var naturligvis tjeldet ligesom Skaalen. Ildstedet var helligt; thi ved det indsmurtes Gudebillederne med Offerdyrenes Fedt, „bagtes“ og tørredes med Duge¹⁾; om det bares Hornene for at indvies („ok skyllði full of eld bera“).

Grundplanen Pl. III viser Inddelingen af Rummet, rekonstrueret efter den anførte Beskrivelse i Eyrb. S. Naar man sammenligner den med den ovenover afbildede Grundplan af et Tempel i Selinús, da er Ligheden med det græske Tempels Cella slaaende. Naar man tænker sig Aren borte (altsaa Ljoren lukket) og

1) Frithjofs S. n. St.: „vóru konungar þá at dísabloti ok sátu at drykkju; eldr var á gólfinu, ok sátu konur þeirra við eldina ok bökuðu goðin, en sumar smurðu ok þerðu með dúkum“.

Søjler anbragte imellem de to antydede paa hver Side, da bliver ogsaa Overensstemmelsen i Grundinddeling med den nedenfor afbildede Stavkirke paa Hoprekstad iøjnefaldende.

Naar man endvidere tænker sig, at Hovet ligesom Høvdingskaalen har været omgivet med en Skot — hvilket synes rimeligt, da man maatte trænge til et saadant Rum til Opbevaring af Offerredskaber, Brændsel o. desl. — da vil denne svare til Templets Peristyl og til Stavkirkens oprindelige Svalgang.

Tredie Udviklingsperiode. ¹⁾

Olaf Kyrres Hal.

Vi have seet i det foregaaende, hvorledes den treskibede Grundinddeling af Huset fra den yderst

¹⁾ Man har sat Tidsgrænsen imellem Norges Oldtid og Middelalder ved Christendommens Indførelse, altsaa omtrent ved Aaret 1000. Men det varede længe, inden Christendommen gjorde sin omdannende Indflydelse gjældende paa Nordens Sæder og Tilstande, og det turde derfor være et Spørgsmaal, om man ikke rettere burde sætte denne Tidsgrænse et halvt Aarhundrede senere, til den Tid nemlig, da Harald Haarderaade havde hævet Norge „til en ved indre Sammenhold og ydre Magt formaaende og anseet Stat“, og da under hans fredelskende og dannede Efterfølger Oldtidens Tilstande maatte vige for det øvrige Europas mere forfinede Sæder og Skikke. I ethvert

svage Antydning i de ældste Bygninger lidt efter lidt ved den praktiske Fornødenheds Krav voxer frem til en fastere Grundform og i Høvdingernes Ildskaale kommer til fuld Udvikling. Vi have endvidere seet, hvorledes der i Høvdingeskaalen og tildels ogsaa i Hovet fremkommer en Tredeling paatværs af Huset: et Forrum, den midterste Hal med Langildene og Pallen (i Hovet: Afhuset). Det følgende skal søge at vise, hvorledes fra Slutningen af det 11te Aarhundrede Kongshallen faaer en lignende Tredeling i Højden eller, med andre Ord, hvorledes det treskibede Anlæg kommer tydeligt til Udtalelse i Bygningens Ydre.

Den gamle Form af Hallen holdt sig uforandret lige op til Olaf Kyrres Tid. Det siges udtrykkeligt, at baade Olaf den Hellige og Harald Haarderaade holdt paa den gamle Indretning og de gamle Skikke¹⁾. Olaf Kyrre derimod optog flere Skikke fra fremmede Lande og fremmede Hoffer. De to vigtigste Forandringer, han foretog med Kongshallen, var for det

Fald ligge begge de følgende Udviklingsperioder indenfor Middelalderen.

Naar vi alligevel have valgt at kalde nærværende Afhandling: „Den nordiske Oldtids Bygningsformer“, da er det skeet, fordi den kun vil medtage Middelalderens Architektur, forsaavidt denne er en Fortsættelse og Udvikling af de overleverede Oldtidsformer (altsaa med Udelukkelse af Middelalderens Sten-Architektur). At vise dette har netop været Forfatterens Formaal.

¹⁾ Se Har. Haarder. S. Kap. 23, Ol. d. Hell. S. Kap. 26. S af Magnúsi ok Olafi Haraldsonum Kap. 2. Se ogsaa P. A. Munch, det norske Folks Historie, II S. 372.

første, at han afskaffede Aren eller Langildene midt paa Gulvet, lod Hallen opvarme med Ovne (gera ofnstofur) og lægge Stengulv, som blev strøet baade Vinter og Sommer (strá steingólf um vetr sem um sumar). Dernæst, at han flyttede sit Højsæde fra Langvæggen til Enden af Hallen, hvor før Kvindernes Pall var; denne Tværpall fik nu Navn af Højpallen (lét gera hápall um þverar veizlustofur ok settu konungs háseti á miðjan þverpall).¹⁾

Hvorledes disse Olafs Ovne have været indrettede, siges der ikke et Ord om. Eil. Sundt²⁾ helder til den Formodning, at det har været Røgovne lig dem, der endnu den Dag idag ere i Brug i det vestenfjeldske Norge, navnlig i Bergens Stift. En saadan Røgovn er en Murmasse af Mandshøjde med en stor Aabning paa den ene Side ud imod Stuen, men uden Skorstenspipe. Der stables Ved, helst Ris ind i den og antændes. Røgen slaaer da ind i Stuen og gaaer op igjennem Ljoren i Taget. Naar Ilden er udbrændt og Røgen nogenlunde trukken ud, rager man Gløderne ud i Fordybningen paa en Stenhelle foran Ovnen („Gruen“ [isl. gróf?], paa Færøerne i Røgstuerne kaldet grugva), og lukker baade Døren og Ljoren. Fra Gløderne og den gjennemhede Ovnmasse udstrømmer da saa megen Varme, at Stuen i længere Tid

¹⁾ Se Olaf Kyrres S. Kap. 2, S. Magn. og Ol. Haraldss. Kap. 2 (Fornm. S. VI p. 440), P. A. Munch, det norske Folks Hist. S. 439, R. Keyser, Efterladte Skrifter II 2. S. 53.

²⁾ Tidtnævnte Bog § 40.

holder sig lun. Ovnen har, at dømme efter de Røgovnstuer, der endnu findes i Norge, haft sin Plads i Krogen ved Indgangen. Da Ljoren nu maatte lukkes for at holde paa Varmen, kunde man ikke længer dække den med Lem; den blev derfor ligesom Gluggerne lukket ved en Skjaa, hvis Ramme (skjágrind) passede ned i en Fals i Ljorerammen og forresten var til at aabne og lukke ved en Stang¹⁾ ganske som Ljorelemmen.

Den idetmindste tidligere saa udbredte Brug af Røgovnen i det vestenfjeldske Norge tyder paa, at det har været en Skik, som har fortsat sig igjennem mange Aarhundreder, og der er Grund til at antage, at den har været kjendt allerede før Olaf Kyrres Tid. Hvad enten den er bleven opfundet i selve Landet eller — hvad der turde være rimeligere — oprindelig har været en misforstaaet Anvendelse af en Opvarmingsmaade, som Søfolkene have lært i fremmede Lande, saa finder dens tidlige store Udbredelse sin naturlige Forklaring dels deri, at Skovene mange Steder vare forhugne og Brændselet knapt, dels i Be-

¹⁾ Denne Stang spiller en vigtig Rolle som nødvendigt Tilbehør i enhver Bondestue. Dette sees af Eil. Sundts Beretning, at der er en Strækning af Kjølen, som endnu hedder „Skjaa-Stong-Kjølen“, efter Sigende, fordi dens høje, smækre Fyrretræer afgave ypperlige Skjaa-Stænger til hele Omegnen. — Endvidere fortælles der hos Pontoppidan (Norges naturlige Hist.) samt flere andre Steder (se Eil. Sundt § 33), at det var almindelig Bygdeskik, at den, som kommer ind i en Bondestue i et eller andet vigtigt Ærinde, isærdeleshed Frieri, maa holde i Ljore-Stangen, medens han fremfører sine Ord (se Budstikken 1820 S. 748).

boernes Vedhængen ved den gamle Skik med Ljore til Udgang for Røgen og den Lethed, hvormed Beboerne af Fiskeridistrikterne i Vesten kunde erstatte Lysningen fra Aren ved Lamper med Fiske-Tran.

At imidlertid Olaf Kyrres Hal skulde have været en saadan Røgovnstue, synes aldeles uforeneligt med denne Konges hele stadselige Hofholdning. De prægtige Klæder og fine Skikke, som kom i Brug under ham, passe slet til et saadant sodet, tilrøget Rum, og de mange Mænd, han samlede ved sin Hird, vilde ikke ret længe kunnet udholde det i en saadan Stue, hvor Luften alt iforvejen er temmelig daarlig paa Grund af Osen fra Ildingen — en Omstændighed, der gjør Røgovnstuerne saa usunde og hvorover der føres almindelig Klage. Desuden synes det, at det fra Ljorens Skjaa, som aldrig vil slutte rigtig tæt, har maattet dryppe ned paa Stallarsædet, som nu fik sin Plads ud for Højballen, eller paa Skjænkebordet, som kom til at staae imellem Højballen og Stallarbænken.

Det er altsaa rimeligst at antage, at Olaf blandt de mange fremmede Skikke, han indførte ved sit Hof, ogsaa har optaget den at lade Røgen fra Ovnen stige op igjennem en Skorstenspipe, en Skik, som efter Viollet-le-Duc's Vidnesbyrd var kjendt og almindelig i Normandiet i det 11te og 12te Aarhundrede¹⁾. Olaf Kyrres Ovne have altsaa lignet dem, som endnu ere

¹⁾ Diction. Raison. VI p. 293. Forf. oplyser, at disse Skorstenspiber ere af Træ.

almindelige hos Bønderne i det østenfjeldske Norge og kaldes Pejs.¹⁾

Vi tør altsaa vistnok med Keyser og Munch antage, at Ljoren i den nye Kongehal blev lukket og at dernæst Hallen, for bedre at holde paa Varmen, fik Plankeloft over Tværtræerne. Deraf fulgte da med Nødvendighed, at Lysaabningerne maatte flyttes fra Taget ned paa Væggen. Dette medfører atter en vigtig arkitektonisk Forandring: Hallens Vægge maae forhøjes over Sideskibenes Tage eller — hvad der er det samme — Sideskibenes Tage sænkes, idetmindste saa meget, at der blev Plads til Glugger under Højhallens Tag. Disse Glugger have neppe været mere end henved $\frac{1}{2}$ Alen i Tværmaal og som sædvanlig overspændt med Skjaahinde.

Vi see altsaa Hallens Stolper og det imellem dem spændte Skjaldthile skyde ivejret og bære et særskilt Tag. Stolperne blive da tykkere, og Væggene støttes paa begge Sider af Halvtagene, der læne sig derimod. Hermed turde da tillige Overgangen være begyndt fra Laftværk til Stavværk, som vi finde det i Stavkirkerne.

Tværsnittet af Hallen viser saaledes fuld-

¹⁾ Selve Navnet synes at bestyrke vor Mening om, at denne Ovnkik er indført fra Nordmandiet, et Land, som i den nævnte Tid stod i saa stærk Berøring med Norge. Det skal nemlig (se Eil. Sundt § 8) komme af det gammel-franske Ord poisle (Lat. pialis, Ny-Fransk poêle) og derfra være gaaet over i de forskjellige tyske Mundarter (Holl. piesel, Platt. Pesel, som betyder Ovnværelset, Stadsestuen; se Klaus Groths Quickborn, 1856, Indledn. XXIII). Paa Svensk hedder den Spis.

stændig den oldchristelige Basilikas Grundform. Har man bibeholdt Skoten udenom Sideskibene, da finde vi her et Forbillede til den treskibede Stavkirke med sit tredobbelte Tag.

Fjerde Udviklingsperiode.

Stavkirken.¹⁾

Den norske Stavkirke er en af de interessanteste Levninger af Bygninger fra Middelalderens Begyndelse. Antallet af disse i sin Art enestaaende²⁾ Kirker antages engang at have udgjort henved 700; men kun imellem 40 og 50 ere endnu bevarede, tildels i en temmelig forvansket Skikkelse.

¹⁾ C. Schnaase, *Geschichte der bildenden Künste* Bd. IV, Abth. II S. 427—51; Bemærkninger dertil af N. Nicolaysen i *Nordisk Universitets-Tidskrift* f. 1856 S. 191 ff.; Fr. Kugler, *Geschichte der Baukunst* II. S. 563 ff.; Gaimard, *Voyages en Scandinavie*; „Mindesmerker af Middelalderens Kunst i Norge“ 1—5 Hefte og „Norske Bygninger fra Fortiden“ 1—6 Hefte, begge udg. af „Foreningen til norske Fortidsmindesmerkers Bevaring“ og med Text af N. Nicolaysen.

²⁾ De gamle Trækirker i Rusland og Schlesien ere nemlig, som Nicolaysen oplyser, af Laft, altsaa aldeles forskellige fra de norske, hvor Laftværk kun undtagelsesvis forekommer. En eneste Trækirke, som findes i England, er vel af Stavværk, men af yderste Raahed. Om de Kirker af dette Slags, som maatte findes i Sverige foreligge endnu ikke tilstrækkelige Oplysninger.

Navnet Stavkirker eller Stavekirker have de af deres Konstruktion. Væggene bestaae nemlig af svære Staver eller Planker, som staae lodret i en Udnotning i Undertømmeret og foroven paa samme Maade ere forbundne med et Ramstykke, den saakaldte „Stavlægje“. Disse Stavvægge ere notede ind i mægtige Hjørnestolper, der støtte og sammenholde Bygningen, og over dem hæver sig de stejle Tagskraaninger. De eneste oprindelige Lysaabninger ere de smaa runde Huller af omtrent $\frac{1}{2}$ Fods Tværmaal, som ere anbragte i Væggen under Hovedskibets Tag.

Det aflange firkantede Rum, som Væggene indeslutte, er enten udelt eller det bestaaer af en indre søjlebaaren „Rejsning“, omgivet af lavere Sideskibe. I begge Tilfælde have Kirkerne oprindeligt alle været omgivne med en Svalgang. Tværnittet af en eenskibet Stavkirke med omløbende Svalgang viser altsaa stor Lighed med den oldchristelige Basilikas: et Hovedtag med et Halvtag paa hver Side. Det samme er i endnu højere Grad Tilfældet med den treskibede Stavkirke, hvor Svalgangen er borttagen.

Denne Lighed i det ydre i Forbindelse med det indvendige System af Rundbuer, der forbinde Søjlerne, Triforierne over dem, det aabne Tagværk og den halvrunde Absis — alt minder saa stærkt om Basilikaens Grundformer, at man hidtil almindelig har antaget Stavkirken for en ligefrem Overførelse af denne, kun lempet efter Tømmerkonstruktionen og med Bibeholdelse af nationale og locale Enkeltheder. Ogsaa den af den nordiske Oldtidsvidenskab højt fortjente N. Nicolaysen, som har et saa udstrakt og nøje Kjendskab

til disse mærkelige Kirkers Historie og Konstruktion, hylder den Anskuelse, at „hele Stavkirkernes Konstruktion tydelig nok ikke er noget andet end den fra Rom udgaaede Typus, men udtrykt i Træ og paa den Maade og med de Afændringer, som Stavkonstruktionen forlanger“, og at saaledes „f. Ex. Borgunds Kirke i Lærdal i det væsentlige intet andet er end f. Ex. den i Basilikaform og af Sten opførte Akers Kirke, oversat til Rejsværk“.

Denne Anskuelse kunne vi imidlertid efter det i foregaaende Afsnit udviklede ikke dele. Vi tillade os at troe, at den ærede Forfatter har været lidt for stærkt hildet i Ærbødighed for den Magt og Myndighed, hvormed vi see den oldchristelige Basilika hævde sin kanoniske Kirkeform, og altfor ængstelig for at overvurdere den oldnordiske eller rettere oldnorske Bygningsforms egen selvstændige Udviklingsevne. En saa ejendommelig og genial Bygning som Stavkirken, hvis enkelte Dele ere saa vel beregnede for den hele Organisme og tillige vidne saa afgjort om en af Folkets Levevis og de stedlige Forhold fremgaaet Oprindelighed, kan umuligt være en Overførelse af en fremmed Bygningsform i et helt forskjelligt Bygningsæmne. En saadan vilde neppe have opnaaet den organiske Kraft og Fasthed, der har sat Stavkirkerne istand til at overleve Aarhundreders Storme og alle en senere Tids forkvakkende Ændringer.

Ganske vist have Christendommens første Forkyndere i Norge medbragt den oldchristelige Kirkes Fordringer i Henseende til Fordeling af Rummet og Indretning og Udsmykning af Kirkens indre. Men den

Grundform, de forefandt i de forhaandenværende Bygninger i Norden: Høvdingskaalen, Gudehuset og Olaf Kyrres Kongshal, svarede netop til disse Fordringer. Forbilledet for den eenskibede Stavkirke have vi i Gæsteskaalen eller Hovet; i de treskibede er det Kongshallens indre stolpebaarne „Rejsning“, der bliver til Hovedskib, de rundt om den løbende Rum, der blive til Sideskibe, Skoten, der bliver til Svalgang.

Vi træffe altsaa her den samme Fremtoning som i det østlige og vestlige Romerrige, hvor de verdslige Basiliker, baade de forensiske og private, viste sig at svare saa vel til den christelige Gudsdyrkelses Behov, at de med forholdsvis ringe Tillempelser kunde tages i Brug til Kirker. Den christelige Architektur fandt sig derfor ogsaa snart hjemme i de forefundne nordiske Bygningsformer; det gik her som med Korsets Tegn: det var noget nyt og dog det gamle, kjendt og brugt som det hedenske Hammertegn.

Vi kunne saaledes i Stavkirkerne skjelne imellem det ejendommelig nordiske og det fra Basilikaen og den senere romanske Kunst laante. Som det, der tilhører de nordiske Bygningsformers egen Udvikling, maae vi først og fremmest udhæve:

1. Den treskibede Grundplan, der, som ovenfor vist, allerede findes fuldt udpræget i Høvdingskaalen.

2. Dernæst Grundplanens Aabenbarelse i det ydre, idet den indre Rejsning hæver sig med et selvstændigt Tag over Sideskibene. Dette

forefinde vi, som i foregaaende Afsnit godtgjort, allerede i Olaf Kyrres Kongshal.

3. En nødvendig struktiv Følge heraf er da den væsenlige Afvigelse fra Basilikaerne, at Sideskibene løbe helt omkring denne indre Rejsning, ogsaa paa Øst- og Vestsiden, for overalt at støtte Midtskibets Søjler. Dette skeer ved Sideskibenes Tagværk, navnlig ved de ovenfor omtalte ejendommelige skraatliggende Knæer, der med Grundfladen hvile paa Stavlægjen (Ramstykket) og ligge paa begge Sider af Tagets Skraastrævere (ikke Spærene). Den østlige Del af Sideskibene eller Omgangen kommer derved til at staae inde i Choret og gjør en Adskillelse imellem dette og Skibet, der ikke sjelden yderligere fremhæves ved en gennembrudt Plankevæg (saaledes som i Rejnolds, Nes, Hoprekstad og Vangnes Kirker).

4. Dernæst Svalgangen eller Løbegangen, som oprindelig har omgivet alle Stavkirkerne, men nu kun er bevaret i enkelte (saaledes Borgunds, Hiterdals og Rejnolds). Denne maa, som ovenfor bemærket, betragtes som en ligefrem Overleverelse fra Høvdingskaalen, formodenlig ogsaa fra Hovet og Olaf Kyrres Hal. Men foruden denne traditionelle Betydning har den tillige et struktivt Øjemed, nemlig det, yderligere at støtte Sideskibene. En tredie, væsenlig Betydning af Løbegangen er den, at beskytte Kirkens Fundament imod Fordærvelse ved Sne og Regnvand ¹⁾ samt at lune om Kirkens Vægge.

¹⁾ At dette Hensyn virkelig har været medvirkende Grund til Bibeholdelse af Løbegangen om Stavkirken bekræftes,

Svalgangen er enten en lukket Gang, i hvis Plankevæg der er anbragt nogle faa sparsomme Lysaabninger (som i Rejnlids Kirke, hvis smalle Lysprækker foroven udvide sig til en lille Rundbue, det hele af Form som en gjennemskaaren Paddehat); eller den aabner sig med en Række smaa Arkader langs hen under Taget (saaledes Borgunds, Hiterdals og Stedje Kirker). Endelig er der tre af Stavkirkerne i Sogn, som oprindeligt have været omgivne af en ganske aaben Buegang¹⁾. Endnu maa bemærkes, at denne Løbegang fremkalder den Afvigelse fra Basilikaen, at Sideskibene ingen særegne Lysaabninger faae.

5. Dernæst selve Stavkonstruktionen. Denne tør vi vistnok antage for en Overlevering fra Olaf Kyrres Hal, idet det gamle Skjaldthile, som jo netop bestod af Stavværk, her for en Del kommer til

som af Kugler paapeget, ved en Sammenligning med de simplere Laftkirker i Schlesien, som i ringere Højde over Grunden ere forsynede med et lille fremspringende Tag, der ikke kan have noget andet Øjemed end det nævnte. Naar Kugler opkaster Tvivl, om det alene er dette sidste praktiske Øjemed, der har affødt hele denne mærkelige Bygningsdel (hvis Fod da atter synes at maatte trænge til en Beskyttelse imod Fugtigheden), eller om ikke snarere ogsaa bestemte nationale Skikke og Kultuskrav have haft en afgjørende Indflydelse paa deres Fremkomst, da er Svaret allerede indeholdt i det foregaaende. Med Kultus'en synes de slet intet at have at gjøre; men des mere med den „nationale Skik“, ifølge hvilken Svalgangen vistnok ansaaes som et nødvendigt Tilbehør til ethvert Hus; men denne Skik er naturligvis atter voxet frem af den praktiske Fornødenheds Krav.

¹⁾ Se Nicolaysen anf. St. Side 192, Note ¹⁾.

at gjøre Tjeneste som Ydervæg ved at hæves noget op over Sideskibenes Tage. Ejendommelig derved er den ypperlige Sammenføjning, idet — som det tydeligt sees af „Mindesmerker“ etc. Pl. V, 2 — Plankernes kiledannede Notning giver Træet Spillerum til at trække sig ud og ind uden at der fremkommer Sprækker, og tillige udvendig frembringer et kraftigt Spil af Lys og Skygge.

6. Endvidere finde vi i Stavkirken den samme Tagkonstruktion, som vi tidligere have beskrevet som almindelig for Høvdingeskaalen, kun at Tagene her hæve sig betydelig højere og stejlere. Disse mange Tag-skraaninger, der taarne sig over hverandre (i Borgunds saaledes 6: Svalgangens, Sideskibenes, Hovedskibets, Klokketaarnets og det dobbelte Spirtag), i Forbindelse med Portalernes („Skruvenes“) give det hele Udseende af et Slags Protogothik. Det er altid et Aastag; men Aaserne ere her rigtignok blevne smækrere, firhugne og indfældede i Spærene, hvorimod disse ere blevne sværere og flere; Aaser og Spær have saaledes „byttet Rolle“. Heller ikke her hvile Spærene paa Tværtræer; thi af disse findes der enten slet ingen eller kun to, een ved hver Gavlen og kun i en Aens Afstand fra den. (En Undtagelse i denne Henseende danner Rejlids Kirke, der har flere; men den hører ogsaa til de yngre Stavkirker.) Istedetfor Tværtræer finde vi de ovenfor omtalte „Tænger“, Hjælpe-spær, der gaae overkors under Tagvinkelen, et Par indenfor hvert Par Spær. De hvile enten i en Fals i Stavlægjen (Ramstykket), hvilket altid er Tilfældet med Sideskibenes Tagværk, eller paa et konsolagtigt

Fremspring af denne (begge Forbindelser sees tydeligt af „Mindesmerker“ etc. Pl. I 3 og 4) og ere paa hver Side støttede af et Knæ. Disse Knæer findes i alle Tagene, baade Hovedskibets, Sideskibenes og Tagriderens og ere yderst karakteristiske baade ved den struktive Rolle, de spille, og ved den Form, der fremkommer ved deres Sammenstød; de danne nemlig halvrunde, nedadgaaende Buer, brede ved Grundfladen og spidsere opad imod Enderne. Spærene sammenholdes yderligere ved Hanebjælker og Skraastrævere, der skulle forhindre dem fra at „gaae over X“. Det oprindelig aabne Tagværk har senere faaet en Bræddeforskaling, der danner en Tøndehvælving; kun i Rejnlids Kirke findes det endnu aabent.

7. Karakteristiske Oldtidslevninger ere endvidere den Langbænk, som løber langsmed Væggen i de fleste Kirker og vistnok oprindeligt har tilhørt dem alle¹⁾; den minder levende om Skaalens Langbænke. Endvidere saadanne Nagler, som endnu findes i Lomens Kirke, og som have været bestemte til at ophænge de Tæpper (tjöld) paa, hvormed man paa Højtidsdage prydede Kirkens Vægge ligesom i gamle Dage Hallens.

8. Som Oldtidslevninger maa endelig ogsaa betragtes en væsentlig Del af den ydre og indre Ornamentik. De ældste Dele af denne, saaledes som

¹⁾ I Hedals Kirke (Mindesmerker Pl I) er den gjort med særegen Omhu, baaren af en Række smaa Rundbuer, der tydeligt nok ere romanske.

vi finde dem paa Nordsiden af Urnes Kirke¹⁾, vise en fantastisk S sammenslyngning af dragelignende Figurer og et Slags Baandværk i Lighed med dem, der findes paa Runestenene i Norden samt paa det irlandske Haandskriftsmaleri, som begynder at forekomme i Slutningen af det 5te og Begyndelsen af det 6te Aarhundrede og synes fuldt udviklet allerede i det 8de Aarhundredes Begyndelse²⁾. Om denne Ornamentik er af keltisk Oprindelse og fra Irland er kommen til Norden eller omvendt, tør vistnok endnu ikke betragtes som afgjort. Vist er det ialfald, at den findes paa Runestene fra den hedenske Tid, og ligesaa sikkert er det, at den har stemt saare vel med Nordboernes Forestillingsmaade og det Hang til det dristig og grotesk sammenslyngede, til det hemmelighedsfulde og rædselsfulde, der gaaer igjennem alle Eddakvadene. Den hyppige Forekomst af denne Dekoration paa Oldtidslevningerne vidner ogsaa om Nordboernes Smag derfor, og vi tage saaledes neppe fejl, naar vi tænke os Olaf Paas højtpriste Hal smykket med Udskæringer i samme Stil som det omtalte Parti af Urnes Kirke.

Til Oldtidsdekorationen maa ogsaa regnes de udskaarne Vindskeder over Svalgangens Portaler, de tidligere omtalte højst mærkelige krumme Bjælke-Spir paa Gavlspidserne, som findes paa Borgunds Kirke,

¹⁾ S Norske Bygninger fra Fortiden Pl. II.

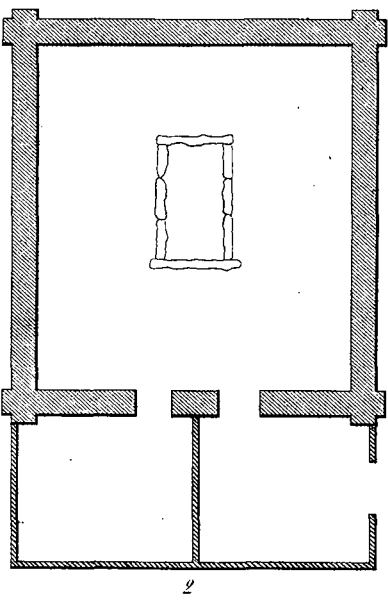
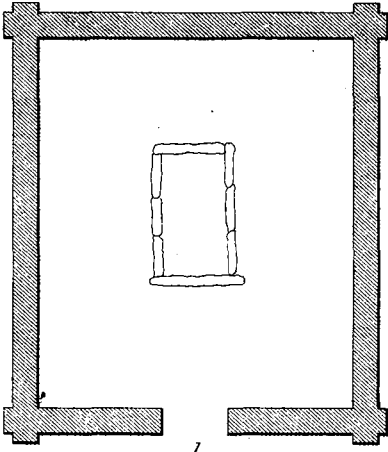
²⁾ S. „Mindesmerker“ 1ste Hefte og Kugler S. 572.

og den hyppigere forekommende, gjennembrudte Tagkam, som løber imellem dem langs Mønningen.¹⁾)

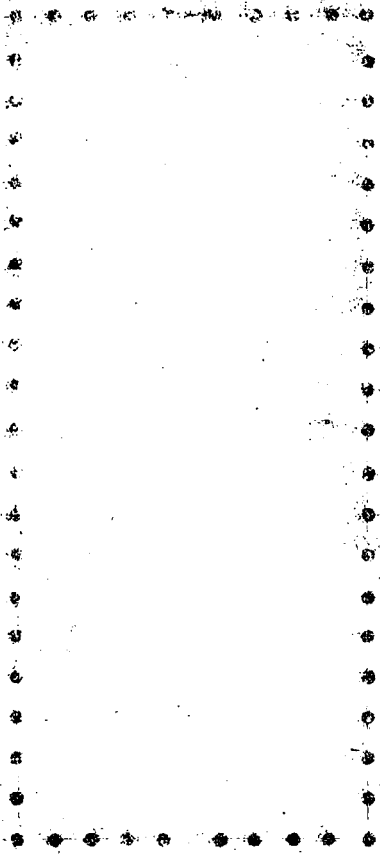
Som en af Ejendommelighederne ved Stavkirkernes Teknik kan endnu anføres den gjennemgaaende Anvendelse af Trænagler, saaledes at Jern aldeles ikke er brugt undtagen til Dørhængseler og Beslag.

Vi troe saaledes at have godtgjort hvad allerede Kugler har peget paa, at Stavkirkerne vise sig som „talende Vidnesbyrd om Vedligeholdelsen af Hjemmets ældgamle Tradition, der lede den forskende Iagttagers Opmærksomhed hen paa denne Traditions Kilder, førend de endnu vare plumrede ved fremmed Indflydelse“.

¹⁾ Hos Viollet-le-Duc VI p. 294 findes afbildet et normanisk Hus fra det 11te eller 12te Aarhundrede, som har ganske lignende Bjælke-Spir (poinçons, som han kalder dem) og imellem dem en Mønskam, der er rigt udskaaen, men ikke gjennembrudt. Sidstnævnte optræder her med tydelig struktiv Betydning, idet dens Ender ere stukne igjennem Gavlspirene. Disse Ender ere udskaaene som Fuglehoveder.

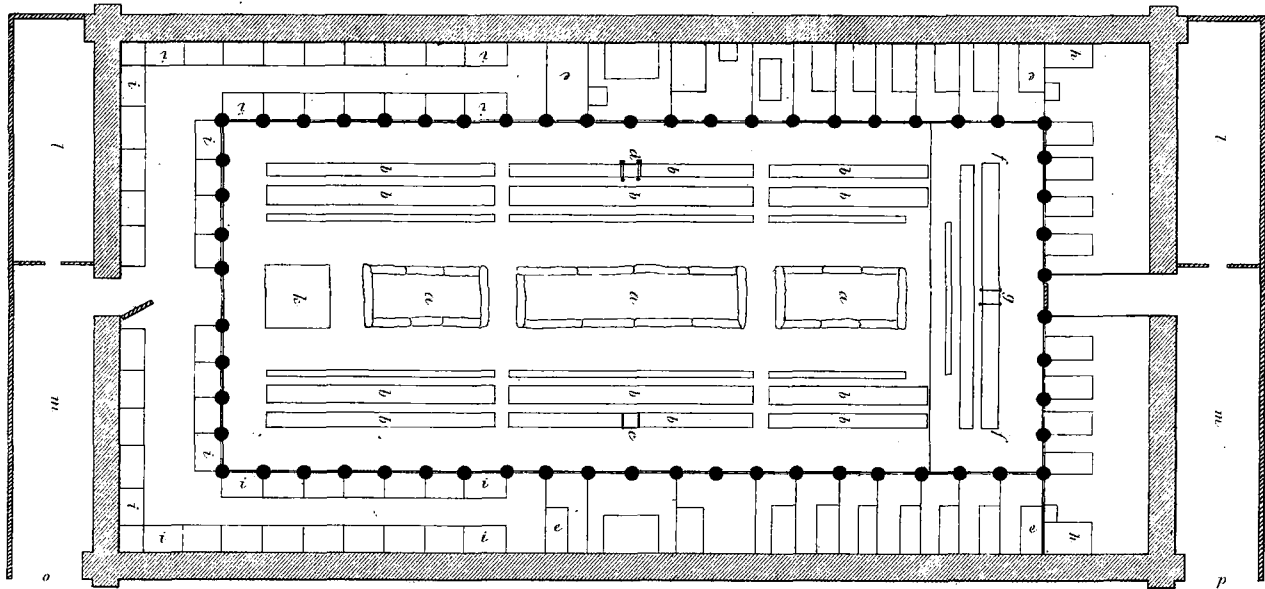

1911

Faint, illegible text or markings on the left side of the page, possibly bleed-through from the reverse side.

HØVDING SKAALEN.

a. Langilde.

b. Langbenk med Borde foran og Skamler.

d. Højsæde paa højere Benk.

c. lavere Benk.

e-e. lukkede Senge.

f. Toerpall for Kvindene.

g. Højsæde

h-h. Senge for Kvindene.

i-i. Senge for Hjemmecomødene.

k. Skientebord.

l-l. Kleder.

m-m. Forstuer.

o. Dør for Mændene.

p. Dør for Kvindene.

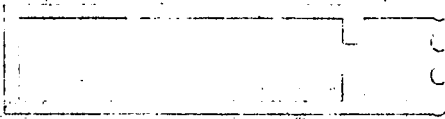
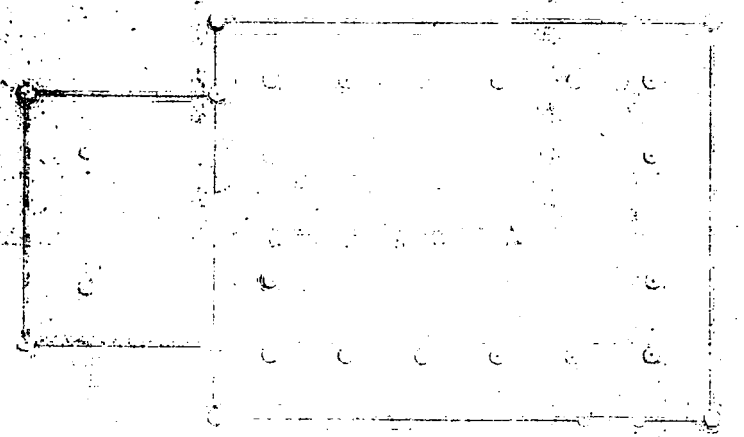
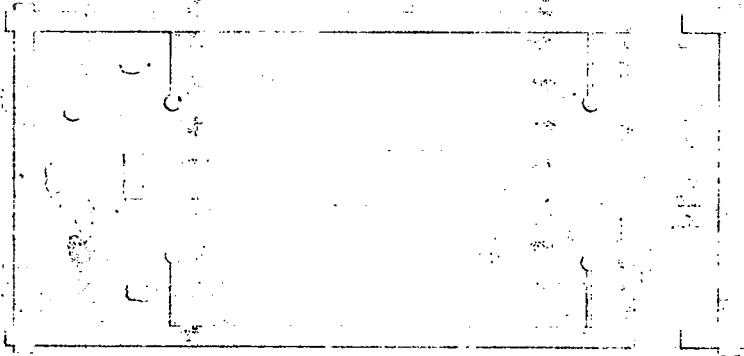
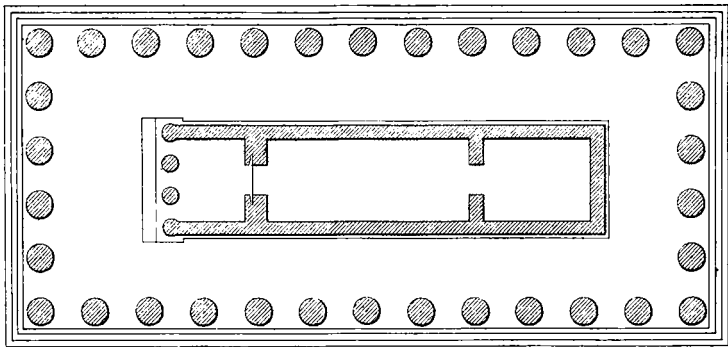
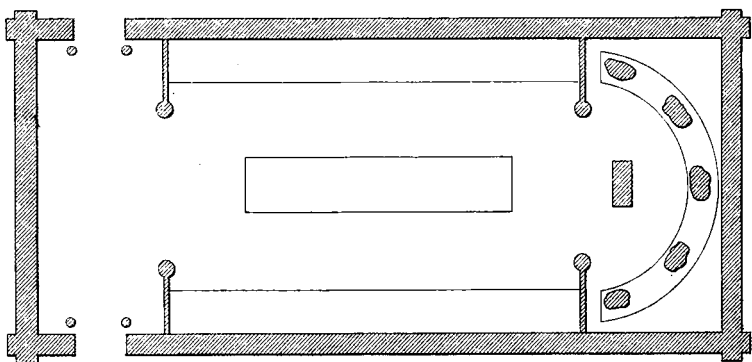

PLATE 1

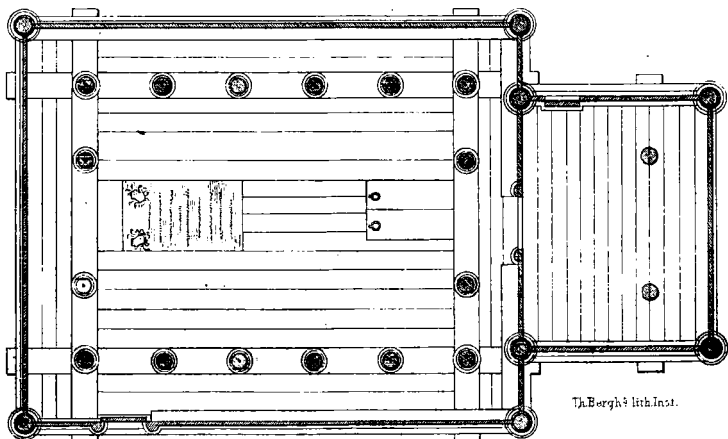

TEMPEL I SELINUS.

HOVET PAA THORSNES.

Th Bergh^z lith. Inst.

HOPREKSTAD KIRKE.

Efterretninger

om

Herlufsholms lærde Skole og Opdragelsesanstalt

fra Juli 1868 til Juni 1869,

meddelte af

Chr. Listov.

Examina.

Afgangsexamen i 1868. De skriftlige Arbejder udførtes, som forordnet, den 23de, 25de og 26de Juni efter de Opgaver, Ministeriet havde udsendt. Den mundtlige Del afholdtes fra 8de til 11te Juli; ingen af Dimittenderne underkastede sig Prøve i Hebraisk. Undervisningsinspektøren, Konferentsraad Dr. Madvig var tilstede og overtog Censur i Dansk, skriftlig Latin, Historie og Græsk; Meddommere i Forening med Skolens Lærere vare desuden efter Indbydelse Pastor Lendrop i mundtlig Latin og Godsejer Cand. polyt. J. de Neergaard i Arithmetik, Geometri og Naturlære.

Til Prøven indstillede sig 6 Disciple, som alle havde tilbragt to Aar i Skolens øverste Klasse; Charakterberegningen udførtes i Overensstemmelse med Ministeriets Bekjendtgjørelse af 31. Maj 1866. De fem beholdt anden, een tredie Charakter. Deres Navne og særlige Fagcharakterer ville sees af omstaaende Liste.

Afgangsexamen 1868.

De Dimitteredes Navne.	Dansk Udarb. I.	Dansk Udarb. II.	Latin skriftlig.	Latin mundtlig.	Græsk.	Historie.	Arithmetik.	Geometri.	Naturlære.	Points.	Hoved- charakter.
J. Axel V. Ipsen	$g + \frac{1}{3}$	$g + \frac{1}{3}$	$g + \frac{1}{2}$	$mg + \frac{1}{6}$	$g + \frac{1}{3}$	$tg + \frac{1}{3}$	$mg - \frac{1}{6}$	$tg + \frac{1}{2}$	$tg + \frac{1}{3}$	52.	Anden.
Johannes V. R. Wissing	$mg - \frac{1}{3}$	$g + \frac{1}{3}$	$g - \frac{1}{6}$	$mg - \frac{1}{3}$	tg.	$tg - \frac{1}{3}$	$mg - \frac{1}{3}$	$g + \frac{1}{3}$	$g + \frac{1}{3}$	43.	Anden.
Johannes Bloch	g.	g.	$g - \frac{1}{6}$	$g + \frac{1}{3}$	g.	$md + \frac{1}{2}$	$mg - \frac{1}{3}$	$tg + \frac{1}{3}$	$tg - \frac{1}{3}$	33.	Tredie.
Frederik L. S. Evers	g.	g.	$g - \frac{1}{6}$	g.	$tg + \frac{1}{2}$	$tg - \frac{1}{6}$	$mg + \frac{1}{2}$	mg.	$ug - \frac{1}{3}$	48.	Anden.
Thomas C. Graae	$g + \frac{1}{3}$	g.	tg.	$g + \frac{1}{3}$	$mg - \frac{1}{3}$	$ug - \frac{1}{3}$	$tg + \frac{1}{3}$	$tg - \frac{1}{3}$	$g - \frac{1}{3}$	46.	Anden.
G. Will. O. R. van Brakle	$tg + \frac{1}{3}$	$tg + \frac{1}{3}$	$g + \frac{1}{6}$	$g + \frac{1}{6}$	$g + \frac{1}{3}$	$g + \frac{1}{6}$	$g + \frac{1}{3}$	$tg - \frac{1}{6}$	$tg - \frac{1}{3}$	38.	Anden.

Fra Ministeriet modtog Skolen følgende Opgaver til de skriftlige Arbejder.

I. Udarbejdelse i Modersmaalet

(bunden Opgave).

Handelsveiene imellem Ostindien og Europa fra de ældste bekjendte Tider indtil Nutiden.

II. Udarbejdelse i Modersmaalet

(fri Opgave).

Hvad forstaaes ved Nødløgn og hvilken Berettigelse har dette Begreb?

Latinsk Stil.

Naar Romerne havde undertvunget et Land med Vaaben og vilde beholde det under varigt Herredømme, sendte de gjerne 10 Sendingsmænd¹⁾ af Senatet, som med den seierrige Feltherre skulde ordne Alt og fastsætte et Regulativ²⁾ for Bestyrelsen³⁾ af Provindsen. Dette Regulativ maatte baade Provindsens Beboere og den romerske Øvrighedsperson, der hvert Aar sattes i Spidsen for dem, adlyde og det kaldtes undertiden Provindsens Lov og fik Navn af den Feltherre, der med Sendingsmændene havde forfattet det. Vi vilde gjøre dem, hvem dette Blad forelægges⁴⁾, Uret, hvis vi troede, at det var dem ubekjendt, at den ene Deel af Sicilien blev gjort til romersk Provinds, da Q. Lutatius ved Seiren ved de ægatiske Øer havde endt den første puniske Krig og foreskrevet Karthagerne Fredsbetingelser, den anden, da M. Marcellus i den anden puniske Krig havde indtaget Syrakus. Men Cicero siger i de verrinske Taler, at de fleste Ting i denne Provinds bestyredes efter den Lov, som P. Rutilius med 10 Sendingsmænd havde givet. Det kan synes vanskeligt at forstaae, hvorfor her nævnes Rutilius og ikke Lutatius eller Marcellus. Men dette kommer deraf, at, da Sicilien mange Aar efter var bleven rystet af en heftig og farlig Slavekrig og hele Provindsens Tilstand forvirret, blev det overdraget Consulen P. Rutilius, som i Aaret 132⁵⁾ før Christi Fødsel havde kuert Slaverne, at fastsætte en ny Lov for Provindsen. Dog kunde P. Rutilius's Indretninger ikke forhindre, at nye Slaveuroligheder opstode omtrent 30⁶⁾ Aar senere, hvilke M. Aquillius, der var Consul A. 101⁷⁾, undertrykte.

¹⁾ Sendingsmand, legatus. ²⁾ Regulativ, formula.
³⁾ Bestyrelse udtrykkes ved et Participium. ⁴⁾ forelægge, proponere. ⁵⁾ 132 skrives heelt ud med Ord, ikke med Taltegn; ⁶⁾ 30 ligesaa; ⁷⁾ 101 ligesaa.

Oversættelse fra Latin.

Duæ fuerunt apud Græcos philosophorum sectæ, quæ summum bonum in voluptate ponerent omniaque hominum studia omnesque actiones ad iucunde vivendum referri oportere censerent, Cyrenaicorum et Epicureorum. Sed Cyrenaicorum disciplina, ab Aristippo Cyrenæo, qui Socratem audiverat, profecta neque diu floruit neque magnam habuit auctoritatem litterisve valde celebrata est. Maior fuit diuturniorque Epicuri fama et auctoritas, qui in insula Samo, quo pater eius Athenis colonus venerat, circa id tempus, quo Græciæ libertas a Philippo Macedone oppressa est, natus Athenis multos annos docuit ibique plus quam septuagenarius mortuus est. Neque tamen uterque eodem modo voluptatem interpretabatur aut eandem eius petendæ viam rationemque monstrabat. Aristippus enim voluptatem simpliciter metiebatur iucundo corporis animique sensu, qui quoque tempore perciperetur, eumque, qui beate vivere vellet, de præteritis futurisve multum cogitare vetabat. Epicurus voluptatis duplex esse genus docebat, alterum positum in motu iucundo corporis animive, alterum in quiete quadam et absentia omnis doloris, hoc autem altero voluptatis genere maxime beatam vitam contineri. Voluptatem autem omnem oriri illam quidem e corpore censebat, sed ad animum pertinere et in eo perfici atque absolvi, cum ad præsentem iucunditatis sensum et tranquillitatem adiungeretur memoria præteritarum voluptatum et spes futurorum bonorum. Epicurum ipsum tradunt modeste et frugaliter sine ulla voluptatis turpitudine vixisse frequentia amicorum discipulorumque stipatum.

Arithmetik.

At fremsætte de almindelige Eliminationsmetoder og at opløse Ligningerne

$$y^2 + xy = ax$$

$$x^2 - y^2 = b(x - y)$$

med Hensyn til x og y .

Geometri.

En regelmæssig Mangekants Sideantal forudsættes givet; hvilke Størrelser (Stykker) i Mangekanten ere dermed ogsaa givne? Hvormange andre Stykker maae endvidere være givne, for at Mangekanten skal være ganske bekendt?

Hvorledes kan man af en indskreven regelmæssig Mangekants Sideantal n og dens Perimeter P finde den i samme Cirkel indskrevne regelmæssige $2n$ kants Areal A ? En regelmæssig 23 kants Perimeter er 1200 Alen, hvor stort er da Arealet af en 46 kant, som er indskrevet i samme Cirkel, og hvor stor er en af de Diagonaler i samme 46 kant, som deler den i to uregelmæssige Mangekanter med 6 og med 42 Sider?

Skolens Aarsprøve 1868 fandt Sted med den For-
deling af Fag og Tider, som er angiven i Slutnin-
gen af forrige Aars Indbydelsesskrift. Efter endt
Censur opflyttedes fra 6 te Klasse 7 af 9 Disciple, fra
 5 te 13 af 19 (een var udmeldt under Prøven), fra 4 de
 13 af 20 , fra 3 die 17 af 20 , fra 2 den 6 af 7 , fra 1 ste
de derværende 14 Disciple.

I Begyndelsen af Februar Maaned blev **Halvaars-
prøven** afholdt. Den var for VIIA indrettet aldeles
som Afgangsexamen efter Ministeriets sidste Ordning.
For de øvrige Klasser bestod dens **skriftlige** Del af
Stile og Udarbejdelser i samme Fag som forrige Aar,
kun at 2 den Klasse havde latinsk istedenfor tysk
Stil; **mundtlig** overhørtes VIIB i Latin, Græsk og Hi-
storie, VI i Græsk, Fransk og Bibelhistorie, V i Fransk
og Geografi, IV i Græsk og Naturhistorie, III i Latin
og Historie, II i Fransk og Historie, I i Dansk, Latin
og Geografi.

Lærerpersonalet.

Med Hs. Excell. Forstanderens Tilladelse har Adjunkt Damborg havt Orlov i hele indeværende Skoleaar for at foretage en Udenlandsrejse til Tydskland og Schweiz, Italien, Frankrig og England. Hans Timer og øvrige Funktioner ved Skolen saavel som ved Opdragelsesanstalten have været overdragne Cand.theol. J. Thygesen.

Disciplene.

Efter den offentlige Prøve i 1868 afgik ved Dismission til Universitetet: J. A. V. Ipsen, J. V. R. Wissing, J. Bloch, F. L. S. Evers, T. C. Graae, G. W. O. R. van Brakle.

Fremdeles udgik i Juni 1868² V. Winther (opgav Studeringerne), i Juli følgende, der ligeledes forlode Studeringerne: C. Haste, C. Hingelberg, F. Stensler, V. Krogh og H. Keutsch. I August udmeldtes H. Westergaard (til Rønne Skole).

Ved Begyndelsen af Skoleaaret 1868—69 havde Herlufsholm sit fulde Elevtal 105 og desuden 5 skole-søgende Disciple (tre, Sønner af Embedsmænd ved Stiftelsen, i deres Forældres Hus, to i Huset hos

Overlærer Neergaard). I December udgik V. Knuth (til Roskilde Skole) og E. Mylius (til Frederiksborg Skole); i deres Pladser indtraadte da paa Opdragelsesanstalten Pensionærene A. Kräyenbühl og E. Moe. Endvidere udmeldtes: i Januar C. Hillebrandt (til Handelen), C. Friderichsen (paa Grund af længere Tids Sygelighed), H. Ringberg (til en Realskole), i Marts R. Wøldike og A. Meincke, der begge opgave Studeringerne, i Maj L. Kabell (ligeledes). I Foraaret mistede vi en lille Discipel (i III Klasse), Caspar Frederik Schrøder Evers, Søn af Godsforvalter Evers paa Wedellsborg. Den lille Dreng havde været sengeliggende siden December af en smertefuld Betændelse, der gik over til en Forbolning i Hoftelddet og endte hans Liv den 24de April; han ligger begravet paa Herlufsholm ved Siden af sin for 4 Aar siden afdøde Broder.

Skolen tæller for nærværende Tid, i Juni, 101 Disciple (deraf 3 skolesøgende), som her opføres efter den Plads, de indtage i Klasserne ifølge Sammentællingen for Maj Maaned, VII og VI Klasse efter Udfaldet af Halvaarsprøven. De ifjor optagne ere betegnede med *; Faderens Stand er anført i Parenthes.

Dimittenderne.

1. Alfred H. Andersen (Forpagter A. paa Broxø).
- [2. O. Fred. R. Kjer (Kancelliraad K., Godsforvalter paa Herlufsholm) i sine Forældres Hus].
3. G. L. Vesty Petræus (Kancelliraad P., Borgemester i Nestved, By- og Herredsfoged).

4. J. P. Georg Johansen (afd. Pastor J., Sognepræst for Tisted og Binderup i Jylland).
5. C. Chr. S. Henriksen (Kasserer H. ved Københavns Gasværk).
6. P. Fred. Bayer (Apotheker B. i Kallundborg).
7. Jens H. Bruun (afd. Møllejer B.; Pleiefader: Boghandler Willerup i Vordingborg).
8. Ferd. L. Giellerup (afd. Pastor G., Sognepræst for Landet og Ryde paa Laaland).
9. Knud Sehested (Hofjægerm. S. til Stamhuset Broholm i Fyen, R. af Db.)

VII Klasse B.

1. N. Christ. S. Grauer (Kancelliraad G., Læge i Aabenraa).
2. Hans A. Nielsen (Kroejer og Gjæstgiver N., Skjærbek i Nordslesvig).
3. Laur. P. V. Engelbreth (Forpagter E., Nørregaard paa Laaland).
4. Frants Halberg (Kancelliraad H., Borgemester i Bogense, By- og Herredsfoged).
5. Christ. Wad (Pastor W. i Korsør).
6. Vald. Holst (Kammerraad H., Toldforvalter i Bandholm).
7. H. M. Albert Ræder (afd. Oberst R.)

VI Klasse.

1. Axel F. J. Prætorius (Kjøbmand P. paa St. Thomas).
2. F. Rud. Warming (Koffardikapt. W., Helsingør).
3. P. Chr. F. Petræus, Broder til Nr. 3 i VIIA.

4. Albert L. Nielsen (Pastor N. i Glumsø).
5. Fred. E. Kretz (afd. Architect K., Tegne- og Skrivelærer ved Herlufsholms Skole).
6. Carl A. Borries (Forpagter B. paa Søholm).
7. C. Sophus Andersen (Pastor A. i Nordrup).
8. Carl V. Prætorius, Broder til Nr. 1.
9. Gustav L. Wad, Broder til Nr. 5 i VIIB.
10. F. Theodor Mørck (Grosserer M. i Kbhavn).
11. Peter F. Buchwald (Hofjægerm. B. til Øbjerggaard).
12. Rud. Mühlensteth (afd. Kjøbmand og Handelsagent M. i Kbhavn).
13. Carl F. C. Petersen (Overauditeur P., Overretsassessor i Kbhavn, R. af Db.)
14. Francisco d'Y. Langgaard (Dr. med. L. i Brasilien, R. af Db.)

V Klasse.

- *1. F. Ferd. Falkenstjerne (afd. Restaurateur F. i Veile; Plejef.: Kjøbm. J. Feddersen i Flensborg).
2. Peter Thonning (Kammerraad T., Toldforvalter i Vordingborg).
3. P. Chr. Müller (Proprietær M., Flensborggaard).
4. J. L. Georg Mønster (afd. Cand. phil. M. i Kbhavn; Plejef.: Pastor Holm i Gladsaxe).
5. C. Will. Haugsted (afd. Dr. med. H.; Væрге: Kancelliraad, Universitets-Bogh. Høst, R. af Db., i Kbhavn).
6. Th. J. Paul F. Plum (afd. Pastor P. i Taarnby).
7. Otto G. R. Steenstrup (Pastor S. i Bødstrup paa Langeland).

8. Joh. N. Paludan-Müller (Provst P.-M., Sognepræst for Marvede, R. af Db.)
9. Carl Albert Weihe (Læge W. i Kallundborg).
10. Herluf L. G. Rosenkrantz (Kammerherre, Baron R., Stiftamtmand i Viborg, Kmd. og Dbm.)
11. Knud T. Post (Hofjægerm. P. til Broxø, R. af Db.)
12. Valdemar Paulsen (Plejefader: Baron Knuth, Ryegaard ved Kbhavn).
13. Fred. C. Moltke (Kammerherre, Lensgreve M. til Bregentved, Kmd. af Db.)

IV Klasse.

- *1. Jens F. C. C. Tofte (fhv. Degn og Skolelærer T. ved den danske Menighed i Flensborg).
2. Fred. A. Willerup (Boghandler W. i Vordingb.)
3. Fred. V. Müller, Broder til Nr. 3 i V.
4. P. Joh. F. Kaarsberg (Pastor K. i Skjelby).
5. Kay O. A. Gulstad (Oberstlieuten. G., Rd. og Dbm., Carlsberg ved Hillerød).
6. Oluf S. A. Zoffmann (Cand. pharm. Z., Kjøbmand i Nestved).
7. Will. P. L. Weihe, Broder til Nr. 9 i V.
- *8. J. Fred. B. Lakjer (Pastor L., Kastrup ved Vordingborg).
9. Hans S. Kaarsberg, Broder til Nr. 4.
10. Adolf S. Schlichtkrull (Grosserer S., Kbhavn).
11. J. Edvard Neergaard (Etatsraad de N. til Førlev og Fuglebjerg).
12. Viggo V. Holm (Kammerraad H., Toldkasserer i Horsens).

13. Helmer P. Janssen (afd. Skibsmægler J. i Flensborg; Stiff.: Koffardikapt. Petersen, Korsør).
14. Carl A. V. Stensler (Forpagter S., Hæsedegd.)
15. Andreas Th. Barfod (Pastor B., Sognepræst for Herredskirke paa Laaland).
16. John A. Hingelberg (Kjøbmand H. paa St. Thomas, R. af Db.)
17. C. Vald. H. H. Baland (afd. Major B.)
18. A. Vilh. Bille-Brahe (Kammerherre, Baron B.-B., Amtmand i Holbæk, R. og Dbm.)
- *19. Rolf Sehested, Broder til Nr. 9 i VIIA.
- *20. Harald Sehested, ligeledes.
21. Henr. O. B. Krüger (Gaard- og Møllejejer K., Dbm. og R. af Db., Beftoft i Slesvig).
22. Vilh. C. W. Rosen (afd. Major v. R.)
- [23. Evald M. Wengel (Forpagter W., Oekonomus paa Herlufsholm) i sine Forældres Hus].
24. Matthias Wad, Broder til Nr. 5 i VIIB og Nr. 9 i VI.

III Klasse.

- *1. Carl P. J. Leuning (afd. Justitsminister L.)
2. Hugo Adersen (Kapitajn A., Intendant ved 7de Bat. i Nyborg).
3. Harald C. Knauer (afd. Major K.)
4. C. Philip Borries, Broder til Nr. 6 i VI.
5. Carl G. D. Bech (Distriktslæge B. i Nykjøbing paa Sjælland).
- *6. Chr. L. A. J. Feddersen (afd. Kammerjunker F. i Kbhavn).
- *7. Joachim L. Moltke, Broder til Nr. 13 i V.

- *8. P. J. Louis S. Nielsen (Pastor N. i Butterup).
- 9. Fred. C. K. Petersen (afd. Forpagter P. paa Førslevgaard).
- 10. Harald V. Hingelberg, Broder til Nr. 16 i IV.

II Klasse.

- 1. J. Sophus Müller, Broder til Nr. 3 i V og Nr. 3 i IV.
- 2. Georg V. Reumert (Dr. med. R., Distriktslæge i Odense, R. af Db.)
- *3. Joh. P. H. Balle (Pastor B. i Aversie).
- *4. Sigvard W. Buchwald, Broder til Nr. 11 i VI.
- 5. Daniel F. le Maire (Grosserer le M., R. af Db., Kbhavn).
- 6. Carl H. Andersen (Kammerraad A., Forpagter paa Gunderslevholm).
- 7. Sophus O. Plenge (Forpagter P., Hardenberg paa Laaland).
- 8. Will. Adersen, Broder til Nr. 2 i III.
- *9. C. D. Ad. F. Kräyenbühl (Pastor K. ved den fransk-reform. Menighed i Kbhavn).
- 10. H. Chr. Holten (Pastor H., Thorning i Jylland).
- 11. Chr. F. O. Reiffenstein (Pastor R. ved Frederiks Hospital i Kbhavn).
- 12. Peter A. Ringberg (Kammerraad, Prokurator R., Godsforvalter paa Beldringe).
- 13. C. Emil Hillebrandt (Grosserer H. i Kbhavn).
- 14. Louis J. G. Nyebølle (afd. Lieuten. N., Postmester i Lyngby).
- 15. Søren A. Sørensen (afd. Kjøbmand S. i Skive).
- 16. Albert Rosenstand (Distriktslæge R. i Maribo).

- [17. Herluf B. Neergaard (Overlærer N. ved Herlufsholms Skole) i sine Forældres Hus].
18. Martin M. Larsen (afd. Proprietær L. til Krannestrup i Jylland).

I Klasse.

- *1. Ferdinand Kolbye (Bogholder K., Stenhus ved Holbæk).
- *2. Joh. G. C. Schlegel (afd. Læge S. paa Langeland).
- *3. C. Viggo Lassen (Pastor L. i Bogense).
- *4. Arthur J. S. Owen (Grosserer O., Kbhavn).
- *5. Georg J. B. S. Toepfer (afd. Adjunkt T. i Viborg).
- *6. Edvard C. V. Moe (Ritmester v. M. ved 4de Dragonregiment i Nestved, R. og Dbm.)

Det **aarlige Kontingent** for en Discipel paa Herlufsholm er 240 Rd. som Vederlag for Undervisning, Bellig, Kost, Vask, Belysning og Brændsel, i Sygdomstilfælde Lægehjælp og Medicin.

Nye Disciple optages ikke i Skoleaarets Løb. **Aumeldelser om Aspiranter** til de Pladser, der blive ledige ved Slutningen af Skoleaaret, indsendes til Stiftelsens Forstander, Hs. Excell. Geheimeraad Hall inden Udgangen af Maj Maaned; foruden Drengens fulde Navn og Fødselsdatum maa deri opgives, hvad han har læst og hvilken Klasse han forberedes til.

Konkurrenceprøven for de i Aar indmeldte Aspiranter er berammet til førstkommende 28de Juni.

Opdragelsesanstalten.

Den 1ste Maj døde Stiftelsens mungeaarige, højt-
 agtede Læge, Etatsraad og Landfysikus, Dr. med.
 Høegh-Guldberg efter et kort Sygeleje af Lunge-
 betændelse. I vid Kreds vakte dette Dødsfald Sorg,
 ikke mindst hos os, der saa at sige daglig vare Vid-
 ner til hans kjærlige og utrættelige Omhu for sine
 Patienter. Indtil videre har Distriktslæge, Regiments-
 chirurg Castenschiold i Nestved erklæret sig villig
 til at føre Lægetilsynet med de Syge paa Herlufsholm.

I Overensstemmelse med hvad Ministeriet havde
 forordnet for de kongl. Skoler paa Grund af den ved-
 holdende stærke Varme i August, forlængedes Som-
 merferien ifjor med en Uge, saaledes at Skolen atter
 samledes Søndag Aften den 30. August.

Disciplenes Fugleskydning fandt Sted ifjor den
 5te September. Mangel paa Plads under Klosterets
 Ombygning har gjort nogen Indskrænkning i Vinter-
 festerne nødvendig; den 29de November havde vi Ko-
 medie og Dands, den 14de Januar (Herluf Trolles
 Fødselsdag) fejredes ved et Festmaaltid om Middagen
 og Juletræ om Aftenen, den 14de Februar morede
 Disciplene sig med en lille Maskerade i Skolens
 Spisesal. Fodtouren er i Sommer slaaet sammen med
 den aarlige Kjøretour, idet Skolen den 29. og 30te
 Maj aflagde et fornøjeligt Besøg paa Liselund og
 Store Klint.

Klostrets Ombygning er, siden Grundstenen blev nedlagt den 23de Maj f. A., skreden saa vidt frem, at hele den vestre og omtrent Halvdelen af søndre Fløj ere færdige og tagne i Brug.

Foruden Porten optager Vaskeriet med tilhørende Tørrestue og Brænderum den vestre Fløjs nederste Stokværk. Et Hejseapparat forbinder Vaskeriet med Rulle- og Strygestuen i andet Stokværk, i hvilket Oldfruen har sin Beboelseslejlighed, ligesom ogsaa med Tørreloftet ovenover.

I søndre Fløjs nederste Stokværk er Oekonomens Kjøkken med dertil hørende Rum, Spisekammer osv. Ved en mindre Trappe og et Hejseværk er Forbindelsen tilvejebragt med det ovenover liggende Anretningsværelse; dette tilligemed et Værelse for Tjenerne befinder sig umiddelbart ved Siden af Skolens store Spisesal. Henimod Midten af denne Fløj er Hovedtrappen anbragt med Indgang fra Gaarden.

Ydermurene mod Nyvej og Grønneplads saavel som de fleste Skillerum ere opførte paa de gamle Fundamenter, som dertil ere udbedrede og afstivede med Beton. Da en større Dybde af Fløjene var ønskelig, blev Udvidelsen i nederste Stokværk benyttet til en Svalegang, der fra Porten fører til Hovedtrappen og i modsat Retning til vestre Fløjs Trappe i Udbygningen ved Kirketaarnet.

Ligesom de gamle Grundlag og Munkestenene fra Klostret ere benyttede i den nyopførte Bygning, saaledes har man ogsaa været betænkt paa, at denne ved sit Ydre skulde minde ikke blot om Stiftelsens Ælde, men ogsaa om Stedets oprindelige Bestemmelse.

Hertil bidrage fornemmelig de takkede Taggavle, den fremspringende Portal paa vestre Fløj, Svalegangen, der aabner sig ud mod Gaarden ved store Buer, og de over disse parvis anbragte Vinduer med smaa bly-indfattede Ruder. Til Hovedtrappen og Gangen i andet Stokværk, saavel som den mere fremtrædende Del af Snedker- og Smedearbejdet i hele Bygningen, ere ligeledes ældre Motiver benyttede. Det samme gjælder om Spisesalen. Dennes Bjelkeloft har faaet en let Farvedekoration, Indfatningerne om Ovnene ere formede som Fortidens Kaminer, og de brunrøde Vægge afsluttes ved en Frise i middelalderlig Stil, i hvis Slyngninger Blomster vexe med Stifternes og deres Aners Vaabenskjolde.

Den 10de Maj tog Skolen Spisesalen i Brug; umiddelbart derefter begyndte Nedbrydningen af det tilbagestaaende Parti af søndre Fløj.

Undervisningen.

Som alt bemærket i Indbydelsesskriftet for ifjor, er det vedtaget ved Herlufsholms Skole, at Undervisningen i Tydsk først skal begynde med 3die Klasse. I Henhold hertil har det Timetal, som før var tillagt det tydske Sprog, iaar været anvendt paa Latin ikke blot i 1ste, men ogsaa i II Klasse. I det nye Skoleaar vil samme Fordeling finde Sted; derimod faaer Tydsken nu i III Klasse Halvdelen af de Timer, som efter den tidligere Ordning tilhørte Latinen.

Ogsaa iaar har Oldnordisk som fast Skolefag for Disciplene i VIIB været aflagt med 2 Timer ugentlig, dog saaledes, at den ene Time hver anden Uge anvendtes til Svensk.

Fagene have i dette Skoleaar været fordelte paa følgende Maade:

	Ugentlig.
Rektor Listov Latinsk Forfatterlæsning i VIIA og B, skriftlig Latin i VIIA, Græsk i V	15 Timer.
Overl. Dahl Historie i VII—III, Geografi i VI—III	24 —
Overl. Leth Dansk i IV, Mathematik i IV og III, Naturlære i II og I	12 —
Overl. Kielsen Græsk i VIIA og B, Latin i V og III	24 —
Overl. Neergaard Hebraisk i VIIA og B, Naturhistorie i VI—I, Geografi i II og I	22 —
Adj. Mossin Mathematik i VII—V, Natur- lære i VIIA og B	24 —
Adj. Lund Dansk i VII og VI, Fransk i VII, VI, V og II, Religion i IV—I.	24 —
Adj. Hoff Engelsk, Oldnordisk og Svensk i VIIA og B, Dansk i V og II, Tydsk i VI, V og III, Græsk i IV	25 —
Adj. Schousboe Dansk i III, Latin i II og I, Historie i I.	15 —
Konst. Adj. Andresen skriftlig Latin i VIIB, Latin i VI og IV, Græsk i VI, Historie i II	26 —

Ugentlig.

Konst. Adj. Thygesen (for Adj. Damborg) Religion i VII—V, Fransk i IV og III, Tydsk i IV, Dansk i I, Regning i II og I	25	Timer.
Tegnel. Bertelsen Skrivning i IV—I, Tegning i III—I	16	—
Krigsass. Meier (med Assistent) Riffelskydning i VIIA og B, Gymnastik, Exercits, Svømning osv. i hele Skolen . .	11	—
Organ. Hoffman Sang i alle Klasser . .	7	—

Fagenes ugentlige Timetal i de forskjellige Klasser.

	VII.		VI.	V.	IV.	III.	II.	I.
	A.	B.						
Dansk	-	2 1	2	3	2	2	5	5
Oldnordisk og Svensk .	(1)	- 2	—	—	—	—	—	—
Latin	4	5 4	8	8	8	10	5	5
Græsk	1	5 -	5	5	5	—	—	—
Tydsk	-	- -	2	2	2	2	—	—
Fransk	-	1 -	2	2	2	3	5	—
(Engelsk	1	- 2)	—	—	—	—	—	—
(Hebraisk	2	- 2)	—	—	—	—	—	—
Religion og Bibelhist. .	-	1 -	2	2	2	2	2	3
Historie	4	- 3	2	3	3	3	2	3
Geografi	-	- -	2	1	1	2	2	3
Mathematik	5	- 4	4	4	4	4	—	—
Regning	-	- -	—	—	—	—	4	4
Naturlære	4	- 3	—	—	—	—	1	1
Naturhistorie	-	- -	3	2	2	2	2	2
Skrivning	-	- -	—	—	1	2	3	4
Tegning	-	- -	—	—	—	1	2	3
Sang	-	2 -	2	2	2	2	2	2
Gymnastik osv.	1	1 1	2	2	2	2	2	2
Sum	36.	35.	36.	36.	36.	37.	37.	37.

Øvelser i Riffelskydning have været anstillede i Efteraaret og Forsommeren med begge Afdelinger af øverste Klasse. Disciplene i VIIA have gjort hver 80, i VIIB hver 83 Skud paa 100, 150 og 200 Alen.

I Sangundervisningen deltage alle de Disciple, der have Stemme, klassevis een Time om Ugen; Løverdags Eftermiddag Kl. 5—6 holdes Fællessang.

I særskilte Timer (17 om Ugen) giver Skolens Musiklærer, Organist Hoffman, Undervisning i Instrumentalmusik til de Disciple, der ytre Lyst og Anlæg i denne Retning.

Øversigt

over Skolens Arbejde

fra 31. August 1868 til Slutningen af Juni 1869.

Dansk (Svensk; Oldnordisk).

VII Kl. AB: Den danske Literaturhistorie er gennemgaaet fra den ældste Tid indtil Holbergs Død, dertil blev knyttet Oplæsning af udvalgte Stykker af den islandske Sagaliteratur, Kæmpeviser, Prøver af Forfattere fra Reformationstiden og det lærde Tidsrum; særlig er der dvælet ved Holberg og hans Betydning. For VIIB er der desuden læst Digter-

værker fra den nyere Tid. Klassen har skrevet 16 Stile; en enkelt Gang er der i Undervisningstimen skrevet Dispositioner til Stile, hvilke da strax bleve gennemgaaede og rettede. Disciplene have desuden holdt Foredrag over historiske Æmner.

Svensk (VIIB). Af M. Hammerichs Læsestykker det første Afsnit læst op og oversat under stadig Fremdragen af det fælles i Sprogenes Stammer og Former. Oplæst for Klassen lidt af Geijer, Tegnér og Runeberg.

Oldnordisk (VIIA og B). Af A deltog 2 Disciple i Undervisningen indtil Jul, 1 indtil Paaske. Ungers Læsebog S. 31—57, Iversens islandske Formlære repeteret. — B: Ungers Læsebog forfra til Side 32. Det vigtigste af Iversens Formlære.

VI Kl. Der er meddelt Disciplene en Oversigt over den danske Literaturs Historie, samt oplæst for dem oldnordiske Fortællinger, Kæmpeviser, Digterværker af Holberg, Wessel, Ewald, Oehlenschläger, Hauch og Hertz. Klassen har skrevet 16 Stile.

V Kl. Den nordiske Mythologi er læst efter Dorphs Omrids og Arentzens & Thorsteinssons Mythologi. Oplæst for Klassen: endel Sange af Nordens Guder; Hakon Jarl og Baldur hin gode. En Saga fortalt og Saga-Brudstykker oplæste; ved Fortælling og Billedværker søgt at gjøre Disciplene fortrolige med Nordboens Forestillingskreds og Levevis i Oldtiden.

Øvelse i Oplæsning af Prosa og Digte. Klassen har skrevet 18 Stile; desuden eengang anstillet Øvelse i mundtligt Foredrag over et let Æmne (mundtlig Stil).

IV Kl. Den ene ugentlige Time har været anvendt til Stil. Klassen har skrevet 29 Stile, mest af beskrivende og fortællende Indhold, enkelte Gange Oversættelser fra Tydsk eller Fransk. Den anden ugentlige Time er brugt til prosaisk og poetisk Læsning samt til at gennemgaae Reglerne for Retskrivningen og for Skilleteggenes rette Brug.

III Kl. Holsts prosaiske Læsebog er benyttet til Oplæsning og sproglige Øvelser. Formlæren er gennemgaaet efter Bojesens danske Sproglære, Sætningslæren og Skilleteggenes Brug efter Wolles Regler for Retskrivning. Af Lefoliis fortællende Digte for ældre Børn ere nogle lærte udenad. Klassen har skrevet 34 Stile, væsentlig bestaaende i Gjengivelse af Indholdet af et forelæst Digt eller af en Fortælling.

II Kl. Funchs, Røginds og Warburgs Læsebog er benyttet til Oplæsning, Gjenfortælling og Analyse. Formlæren lært efter Bojesens danske Sproglære; Reglerne for Skilletegns Anvendelse indøvede mundtlig. 13 Digte lærte udenad. Klassen har skrevet 49 Stile, der have bestaaet i Gjengivelse af en oplæst Fortælling og i Diktatstile.

I Kl. Funchs, Røginds og Warburgs Læsebog for

de lavere Klasser benyttet til Oplæsning, Gjenfortælling og Analyse. Begyndelsesgrundene af Grammatiken ere mundtlig gennemgaaede. 22 Digte lærte udenad efter ovennævnte Bog og Boisens Ny og gamle Viser. 74 Stile, skrevne paa Klassen som Diktat efter Bog eller af ligelydende Ord, Gjen-givelse af udenadlærte Digte eller meddelte Smaafortællinger. Til videre Øvelse ere 60 Stile afskrevne efter Bog udenfor Klassetiden.

Latin.

VII Kl. AB: 2den og 3die Bog af Cicero de officiis, Livius' 8de Bog; Horats' Oder 4de Bog (og carmen sæculare), 2den Bog af Brevene med Ars poetica; af Carmina selecta Catull (1, 2, 4, 5, 6, 7, 8 og 12), Tibull (2), Properts (2, 3, 4, 7, 10, 12), Ovid (1, 2, 5), Juvenal (1), Martial (alle Epigrammerne), i alt henved 900 Vers. Af Tregders latinske Literaturhistorie Side 123—156 med enkelte Forbigaaelser; forskjellige Afsnit af Bojesens romerske Antiquiteter.

VIIA særskilt: Sallusts Catilina, Ciceros 3die og 4de Tale mod Catilina; VIIB særskilt: Livius' 6te Bog og Ciceros 2den catilinariske Tale.

Dimittenderne opgive af Cicero: Cato major, de officiis 2den og 3die Bog, Talen for S. Roscius og de fire Taler mod Catilina, endvidere Sallusts Catilina, Livius' 7de og

8de Bog, Tacitus' Agricola; Horatius' Oder III og IV tilligemed carmen sæculare, begge Bøger af Brevene med Ars poetica, Virgils Æneide I, af Ovids Forvandlinger omtrent 950 Vers (Verdensaldrene, Deucalion, Io, Ocyrhoe, Battus, Europa, Pentheus, Ino og Athamas, Pyramus og Thisbe), af Carmina selecta de ovenfor nævnte Digte; det vigtigste af den latinske Literaturhistorie og af de romerske Antiquiteter.

VIIA har repeteret endel af det, der var læst ifjor; Øvelser i at oversætte fra Bladet ere anstillede en Gang om Ugen efter Henrichsens Opgaver. Denne Afdeling har skrevet 30 Hjemmestile, 22 Extemporalstile og 11 Versioner. Af Madvigs Sproglære fra 1852, som stadig benyttes ved Forfatterlæsningen, er særlig gennemgaaet §§ 300—311, 384—386, 402—462 og 482—496 med flere Udeladelser. — VIIB har skrevet 30 Hjemmestile, 25 Extemporalstile og 12 Versioner, samt særlig gennemgaaet efter Madvigs forkortede Sproglære (med endel Udeladelser) §§ 356—380 og 424—437.

VI KI. Livius' Præfatio og 6te Bog; Ciceros 2den og 3die Tale mod Catilina; Blochs Udvalg af Ovid, 2det Hefte: Stykkerne 1, 6, 11 og 12. Det vigtigste af Madvigs latinske Sproglære forfra til § 364 dels læst for første Gang, dels repeteret. 33 Hjemmestile, 19 Extemporalstile og 10 Versioner.

- V Kl. Cæsars galliske Krig 2den Bog, Ciceros Iste catilinariske Tale; kursorisk af Cornelius Nepos Miltiades, Themistocles og Aristides. Omtrent 50 Hexametre ere lærte udenad. Madvigs Sproglære (fork. Udg.) §§ 19—43, 52—86, 100—160, 176—260, 326—331, 342—357. 37 Hjemmestile, 31 Extemporalstile og 3 Versioner.
- IV Kl. Af Blochs latinske Læsebog, 3die Oplag: S. 1—9, 49—63. Cornelius Nepos' Atticus Kap. 1—11. Af Bergs og Møllers latinske Læsebog, 2den Udgave: de fleste danske Exempler Side 45—56 samt Side 59 ere oversatte skriftlig paa Klassen og derefter lærte mundtlig; de tilsvarende syntaktiske Regler ere indøvede dels praktisk, dels efter Madvigs Sproglære. Formlæren er repeteret og læst fuldstændigere, Casuslæren læst med Forbigaaelse af de fleste Anmærkninger.
35 Hjemmestile efter Trojels Materialier, 34 Stile paa Klassen efter dikterede Sætninger.
- III Kl. Af Kerrns og Krebs' latinske Læsebog forfra til S. 35 med Forbigaaelse af adskillige Exempler. Det tilsvarende af Madvigs latinske Sproglære. 65 Stile, alle skrevne paa Klassen.
- II Kl. Klassen har læst og repeteret af Listovs Elementarbog Stykkerne 31—42, af Kerrns & Krebs' lat. Læsebog for Begyndere Side 9—28 med Forbigaaelse af enkelte Exempler samt Stykkerne om Komparationen og Tal-

ord (Side 11, 12 og 15). Det tilsvarende af Bøjningslæren efter Madvigs Sproglære til Skolebrug, forkortet Udgave. 50 Stile ere skrevne paa Klassen.

- I Kl. Af Chr. Listovs latinske Elementarbog er læst og flere Gange repeteret forfra til Side 27. Øvelsen i Stil een eller to Gange ugentlig har væsentlig bestaaet i Oversættelse af Læsebogens danske Stykker.

Græsk.

- VII Kl. A og B: Iliadens 1ste og 9de Bog, Platons Sokrates' Apologi, Bergs Udvalg af Thukydidens S. 80—85, Herodots 5te Bog Kap. 49—56, 62—65, 96—126 og 6te Bog Kap. 1—21, 25—50, 94—140; det vigtigste af Athens Antikviteter efter Bojesen og af Tregders græske Literaturhistorie. B desuden Bergs Udvalg af Thukydidens S. 1—16 og kursorisk 6te, 7de og 8de Bog af Odysseen.

Dimittenderne opgive af Iliaden 1ste, 6te, 9de og 24de Bog, Tregders Anthologi til S. 65 med Forbigaaelse af adskillige Stykker, Herodot 5te Bog Kap. 28—38, 49—56, 62—65, 96—126 og 6te Bog Kap. 1—21, 25—50, 94—140, Bergs Udvalg af Thukydidens S. 1—16, 61—85, Platons Euthyphron, Sokrates' Apologi og Kriton.

- VI Kl. Xenophons Anabasis, 2den Bog: Kap. 3, 4 og 5. Herodots 9de Bog: Kap. 1—32. Homers Odyssee 7de Bog og 8de Bog med Forbi-

gaaelse af Vers 266—366. Bergs Formlære er læst fuldstændigere og repeteret med Forbigaaelse af Orddannelseslæren. Af Madvigs Syntax, hvortil jevnlig er henvist paa Klassen, er læst Afsnittet om Præpositionerne. Tregders græske Mythologi S. 1—39 er læst og forklaret ved Forevisning af mythologiske Billeder og ved Forelæsning af Oversættelser af forskellige græske Digtere.

V Kl. Af Bergs Læsebog, 1ste Afdeling (3die Udg.): de danske Stykker Side 36—42 oversatte mundtlig og skriftlig; læst endel af Smaafortællingerne S. 58—63. — Xenophons Anabasis, de tre første Kapitler af 1ste Bog. Homers Odyssee 3die Bog, Vers 1—101. — Efter Bergs Formlære det vigtigste om Talord, Pronominer, Verber og Præpositioner; af de uregelrette Verber ere de tagne med, som forekom ved Forfatterlæsningen. De fornødne syntaktiske Regler ere meddelte mundtlig paa Klassen.

IV Kl. Bergs Læsebog, første Afdeling (3die Udg.) forfra til S. 36 (Verberne paa MI) med Forbigaaelse af endel Exempler; de danske Stykker oversatte mundtlig, af og til ogsaa skriftlig (6 Stile paa Klassen samt Skriveøvelser udenfor samme). Det tilsvarende i Bergs Formlære.

Tydk.

VI Kl. Hjorts Læsebog S. 437—46, 460—68; Jürs'

& Rungs Læsebog fra Side 383 til Enden. Af Sammes Deutsche Dichter et Par større Digte og Hermann u. Dorothea; kursorisk endel Digte af nyere Forfattere. Det meste af Simonsens Syntax; af sammes Formlære adskillige Afsnit repeterede. De fleste Maaneder desuden opgivet Udenomslæsning af tyske Forfattere, baade Digt og Prosa (hver Discipel med faa Undtagelser 4 Tragoedier af Schiller).

V Kl. Jürs' & Rungs tyske Læsebog for Mellemklasserne: S. 36—47, 67—97. Sammes Deutsche Dichter: 27 Digte, hvoraf 19 lærte udenad. Simonsens Formlære forfra til Pronomerne og noget af Verberne.

IV Kl. Af Hjorts Læsebog: Side 146—155 og Side 195—235. Jürs' og Rungs Materialier, Stykkerne 88—105 til mundtlig Oversættelse. Simonsens Formlære: Kjønsreglerne, de afvigende, uregelmæssige, ægte og uægte-sammensatte Verber og Præpositionerne.

III Kl. Hjorts Læsebog S. 54—78, 85—87. Jürs' & Rungs Materialier Stykk. 72—82. Simonsens Formlære forfra til Kap. 7 samt de uregelmæssige Verber og Pronomerne. 15 Hjemmestile ere skrevne.

Fransk.

VII Kl. A og B: Borrings Album littéraire og Sicks Læsestykker. VIIB har tillige læst Molières L'avare. Klassen har skrevet enkelte Stile i Undervisningstimerne.

- VI Kl. Borrings *Études littéraires* (Udg. 1855) Side 10—20, 160—65, 210—35, 249—320, 379—389; desuden flere Skildringer uden Forberedelse. Ingerslevs Grammatik: Bøjningslæren.
- V Kl. Borrings *Album littéraire: Un cordon-bleu sous la république — Le retour au village — La perle au 45e — Pacita — Mynheer van Tasselt — Les pommes de Calville — Aimez votre prochain comme vous-même.* — Sibberns Stiløvelser § 50—54, 57, 58, 65. Ingerslevs Grammatik: uregelmæssige Verber.
- IV Kl. Borrings *Læsebog til Brug for Mellemlasserne*: Side 178—185; 219—262. Af Sibberns Stiløvelser, første Afdeling, ere jevnside med Grammatikens Regler læste Stykkerne 1, 5, 15, 17, 19, 22, 24, 26, 28, 30, 31, 37. Efter Ingerslevs Grammatik: Bøjningslæren med Undtagelse af Kjønsreglerne, adskillige Anmærkninger og de sjældnere uregelrette Verber.
- III Kl. Borrings *Læsebog til Brug for Mellemlasserne*: Side 1—21 og 82—116. Af Sibberns Stiløvelser de samme Stykker som 4de Klasse til og med Stykket 30. Af Ingerslevs Grammatik det samme som 4de Klasse indtil de uregelrette Verber.
- II Kl. Ahns *praktiske Lærebog, 1ste Kursus*: Side 1—47 og 93—102. Klassen har skrevet omtrent 40 Stile dels i Undervisningstimerne, dels hjemme.

Engelsk.

- VII Kl. A og B. Af A deltog i Undervisningen 3 Disciple indtil Jul, 1 til Paaske. Læst (og for en Del oversat tilbage paa Engelsk) J. Listovs Udvalg af engelske Forf. 1ste Hefte til S. 44. Endel af de engelske Timer siden Jul ere efter Disciplens Ønske benyttede til Læsning af svenske Forfattere (Fryxell, Tegnér, Runeberg). Af B deltog 3 til Jul, 2 til Paaske. Læst J. Listovs Ledetraad I Afd. og af II Afd. 60 Sider.

Hebraisk.

- VII Kl. A: Genesis. Whittes Grammatik og Analyse ere benyttede.

B. Denne Afdeling, der iaar noget senere end sædvanligt bestemte sig for at lære Hebraisk, har læst af Genesis Kap. 1—4 og 6, men kun repeteret 1ste og Halvdelen af 2det Kap.

Af Grammatiken (Whittes) er Størstedelen af Formlæren læst, men kun de regelmæssige og gutturale Verber repeterede.

Religion.

- VII Kl. Af det nye Testamente i Grundsproget: Apostlenes Gjerninger Kap. 13—28. Af Kirkens Historie er meddelt nogle Afsnit fra Luthers og den nyeste Tid. Enkelte ethiske Begreber ere gennemgaaede med Hensyn til de danske Udarbejdelser.

- VI Kl. Assens' Lærebog i den bibelske Historie er lært med Undtagelse af Stykkerne om de apokryfiske og kanoniske Skrifter. Balslevs Lærebog. Undertiden Oplæsning af kirkehistorisk Indhold.
- V Kl. Assens' Lærebog i den bibelske Historie: Side 95—114 og S. 190—234. Balslevs Lærebog indtil tredje Troesartikel. Undertiden Oplæsning af kirkehistorisk Indhold.
- IV Kl. Assens' Lærebog i den bibelske Historie: det gamle Test. S. 48—95, det nye Test. 163—90. Balslevs Udvikling af Luthers Katechismus: den tredje Troesartikel, Fadervor, Daabens og Alterens Sakrament.
- III Kl. Assens' Lærebog i den bibelske Historie: S. 1—47 og 139—63. Balslevs Udvikling af Luthers Katechismus: Synden og de to første Troesartikler.
- II Kl. Balslevs Bibelhistorie: det gamle og det nye Testament. Balslevs Udvikling af Luthers Katechismus: de ti Bud. Flere Psalmer.
- I Kl. Balslevs Bibelhistorie: det nye Testament og det gamle indtil Dommerne. Luthers lille Katechismus med Undtagelse af Nadverens Sakrament. Flere Psalmer.

Historie.

- VII Kl. Dimittenderne: Verdenshistorien efter Thriges og Bohrs Lærebøger, Fædrelandets Historie efter Allens og Thriges.
- VIIB. Den romerske Stats Historie efter

telsens Forstander, Hs. Excell. Conseilspræsident Hall inden Udgangen af Mai Maaned; foruden Drengens fulde Navn og Fødselsdatum maa deri opgives, hvad han har læst og hvilken Classe han forberedes til.

Concurrenceprøven er for de iaar indmeldte Aspiranter berammet til førstkommende 27. og 29. Juni.

Opdragelsesanstalten.

Under Adj. Lunds Ophold i Kjøbenhavn ifjor Efteraar besørgedes hans Inspectionsforretninger af to af Skolens andre Lærere efter velvillig Overeenskomst.

Den 13de Mai døde paa Herlufsholm Jfr. Anna Marie Elisabeth Oechslein, 78½ Aar gammel. Siden 1824, i næsten 39 Aar, havde hun været ansat her som Oldfrue ved Opdragelsesanstalten; den lange Tid og de mange Sysler havde dog hverken sløvet hendes Arbeidslyst eller hendes Interesse for Livet omkring hende. En stor Kreds af Herlovianere, ældre og yngre, ville gjemme Mindet om den forstandige og kjærlige Omhu, hvormed hun var tilrede, hvor hun saa en Discipel trænge til en hjælpsom Haand eller et oplivende og trøstende Ord.

Forlystelser for Disciplene. Den aarlige Fugleskydning afholdtes ifjor den 30te August. Vinterfester have været foranstaltede den 7de December (Comedie) og 14de Januar (Bal paa Herluf Trolles Fødsels-

dag); Søndag Aften den 15de Marts morede Disciplene sig med en Maskerade i Skolens Spisesal. Den musikalske Aftenunderholdning, som pleier at finde Sted ved Foraarstide, bortfaldt iaar. Fod- og Kjøretour have vi i Sommer slaaet sammen, idet vi anvendte den 5te og 6te Juni til et fornøieligt Besøg paa Liselund og Store Klint.

Underviisningen.

I de første Maaneder af Skoleaaret havde Adj. Damborg overtaget Religion i de to nederste Classer og afgivet Fransk i IV og III til Cand. A. Hertel, der besørgede Adj. Lunds Underviisningstimer. Fra Slutningen af October til Udgangen af April have Fagene været saaledes fordeelte mellem Lærerne:

Ugentlig.

Rector Latinsk Forfatterlæsning i VIIAB, skriftlig Latin i VIIA, Homer (og Myth.) i VI og V	12 Timer.
Overl. Dahl Historie i VII—III, Geographi i VI—III	23 —
Overl. Leth Dansk i IV, Mathematik i IV og III, Naturlære i II og I	12 —
Overl. Kielsen Græsk i VIIAB, skriftlig Latin i VIIB, Latin i VI og V	26 —
Overl. Neergaard Hebraisk i VII A og B, Naturhistorie i VI—I, Geographi i II og I	23 —
Adj. Mossin Mathematik i VII—V, Naturlære i VII A og B	23 —

Ugentlig.

Adj. Lund Dansk i VII—V, Fransk i VI, V og II, Historie i II, Religion i II og I	23	Timer.
Adj. Hoff Svensk i VIIB, Tydsk i VI—II, Græsk i IV, Historie i I	24	—
Adj. Rosing Græsk Prosa i VI og V, Latin i IV og III	24	—
Adj. Damborg Religion i VII—III, Fransk i IV og III, Dansk i III, Regning i II og I	24	—
Cst. Adj. C. Nielsen Dansk i II og I, Tydsk i I	15	—
Tegnel. Bertelsen Skrivning i IV—I, Tegning i III—I	17	—
Krigsass. Meier Riffelskydning i VIIA og B, Gymnastik samt Svømning i alle Classer, delte i 5 Hold	10	—
Musikl. V. Brandt Sang i alle Classer . . .	7	—

De Timer, som bleve ledige fra Iste Mai ved Adj. Rosings Forflyttelse, have været fordeelte mellem Skolens øvrige Lærere.

I Sangunderviisningen deeltage alle de, der have Stemme, classeviis een Time om Ugen; Løverdags Eftermiddag Kl. 5—6 holdes Fællessang, hvorved samtlige Disciple ere tilstede.

I særskilte Timer (18 ugentlig) giver Stiftelsens Musiklærer, Hr. R. Brandt, Underviisning i Instrumentalmusik til de Disciple, der ytre Lyst og Anlæg i denne Retning.

Fagenes ugentlige Timetal i de forskjellige Classer sees af omstaaende Tabel.

	VII.		VI.	V.	IV.	III.	II.	I.
	A.	B.						
Dansk	-	2	2	2	2	3	5	5
Svensk	-	-	1	—	—	—	—	—
Tydsk	-	-	-	3	3	2	2	5
Fransk.	-	-	-	3	2	2	3	5
Latin	4	5	4	8	8	8	9	—
Græsk	1	5	-	5	5	5	—	—
(Hebraisk	1	2	1)	—	—	—	—	—
Religion og Bibelh.	-	2	-	2	2	2	2	2
Geographi	-	-	-	2	1	1	2	2
Historie	3	-	3	2	3	3	3	2
Mathematik	5	-	5	3	4	4	4	—
Regning	-	-	-	—	—	—	—	3
Naturlære	3	-	3	—	—	—	—	1
Naturhistorie	-	-	-	3	2	2	2	3
Skrivning	-	-	-	—	—	1	2	3
Tegning	-	-	-	—	—	—	1	2
Sang.	-	2	-	3	2	2	2	2
Gymnastik	-	2	-	3	2	2	2	2
Summa	34.	34.	36.	36.	36.	37.	37.	37.
	(3)	(3)						

Ved velvillig Bistand af Centralcomiteen for Skytteforeningerne erholdt Skolen i Septbr. f. A. tilsendt 2 Miniérifler med Tilbehør samt endeel Kugler, Krudt og Fænghætter. Øvelserne i Riffelskydning toge da strax efter deres Begyndelse. Øverste Classe er deelt i 2 Hold, hver af Disciplene har i Efteraaret gjort 12 til 16 Skud, deels paa 50, deels paa 100 Alens Afstand. I Forsommeren optoges Øvelserne igjen og fortsattes indtil Badetiden begyndte; VIIA har gjort 10—14, VIIB 30 Skud til Skiven paa 50, 100 og 150 Alens Afstand.

Oversigt

over hvad der er læst i Skoleaaret 1862—63
(med tilhørende skriftlige Øvelser).

Dansk (og Svensk).

VII. Cl. Der er givet Classen en Udsigt over Betydningen af den islandske Sagaliteratur. Den danske Literaturhistorie fra den ældste Tid indtil Holbergs Død er bleven gennemgaaet. En Række Kjæmpeviser, Brudstykker af Chr. Pedersens Skrifter, Digte af Kingo o. Fl. ere oplæste for Classen, navnlig er Disciplenes Opmærksomhed henledet paa Holbergs litteraire Betydning. Der er skrevet 12 Stile i Aarets Lob. Desuden have Disciplene i VIIB holdt mundtlige Foredrag over historiske Æmner efter eget Valg.

Svensk (VIIB). Af Hammerichs Læsestykker: Grimstahamns nybygge og de fleste andre Stykker af Afsnit I læste op og oversatte; læst op deels af Disciplene, deels af Læreren: næsten alle Stykker af Geijer, Fryxell, Tegnér og Runeberg samt Noget af Bellmann tilligemed disse Forfatteres Biographier. Desuden oplæst for Classen noget Mere af Frithjofs Saga og Fänrik Ståls sägner samt nogle biographiske Stykker af Mellin og Adlersparre.

VI. Cl. Der er meddeelt Disciplene et Omrids af den danske Literaturs Historie, samt oplæst for dem Digterværker fra forskjellige Perioder, saaledes Kjæmpeviser, Dramaer af Holberg og Oehlen-schläger, Digte af Ewald, Wessel og Hauch. Classen har skrevet 13 Stile.

- V. Cl. Den nordiske Mythologi er læst efter Dorphis Omrids og Arentzens og Thorsteinssons Mythologi. Endeel Sange af Nordens Guder, desuden Baldur hiin Gode og Hakon Jarl af Oehlenschläger ere forelæste Classen. Disciplene have skrevet 13 Stile.
- IV. Cl. Af de to ugentlige Timer har den ene været anvendt til Stil. Classen har skrevet 30 Stile, meest af beskrivende Indhold, undertiden Oversættelser fra Fransk eller Tydsk. Den anden ugentlige Time er anvendt til prosaisk og poetisk Læsning, undertiden til Oplæsning for Classen.
- III. Cl. Holsts Læsebøger ere benyttede til Oplæsning, Gjenfortælling og Sprogøvelse; nogle Digte af den poetiske Læsebog ere lærte udenad. Bojesens Sproglære og „Regler for dansk Retskrivning“ af Wolle ere læste. Classen har ugentlig skrevet een Stil, som har bestaaet i at gjengive en Fortælling, omsætte et Digt i Prosa, oversætte fra Tydsk eller Fransk eller i at beskrive en bekjendt Gjenstand. Ialt 31 Stile.
- II. Cl. Funchs, Røginds og Warburgs Læsebog for de lavere Classer Pag. 217—226 og 240—286 er benyttet til Oplæsning og Sprogøvelse. 6 Digte ere lærte udenad efter Holsts Smaadigte. Bojesens danske Sproglære er gennemgaaet indtil Ordstillingen med Forbigaaelse af enkelte Anmærkninger. Disciplene have paa Classen skrevet 60 Stile, som oftest bestaaende i Gjengivelse af en meddeelt Fortælling.
- I. Cl. Funchs, Røginds og Warburgs Læsebog er be-

nyttet til Oplæsning og Sprogøvelse. 6 Digte ere lærte udenad efter Holsts Smaadigte. Bojesens danske Sproglære er lært indtil Sætningslæren med Forbigaaelse af Anmærkningerne. — 66 Stile, bestaaende i Nedskrivning efter Dictat, af udenadlærte Vers og imod Slutningen af Skoleaaret i Gjengivelse af en meddeelt Fortælling, ere skrevne paa Classen.

Latin.

VII. Cl. Begge Afdelinger: Cicero de officiis, Iste og 2den Bog, Livius 7de Bog (Brøndsted opgiver istedenfor denne den 32te Bog), Horats: 2den Bog af Oderne og 2den Bog af Brevene med Ars poetica, af Carmina selecta (Lucretis, Catull, Tibull, Properts, Ovid, Juvenal, Martial) henimod 900 Vers; forskjellige Afsnit af Bojesens romerske Antiquiteter og af Tregders latinske Literaturhistorie.

Foruden det, der er læst iaar, opgive Dimittenderne endnu Følgende: Cicero Cato Major, Talerne for det maniliske Lovforslag, for Archias, I-IV mod Catilina og den Iste Philippica (Brøndsted opgiver af Talerne: de to første mod Catilina, T. for Sextus Roscius og for det maniliske Lovforslag), Livius 6te og 23de Bog, Tacitus' Agricola, Virgil 2den Bog af Æneiden, Horats' Oder Iste Bog og Iste Bog af Brevene, c. 700 Vers af X-XII Bog af Ovids Metamorphoser.

Uden foregaaende Forberedelse har VIIA læst endeel Breve af Plinius og forskjellige Stykker

af Henrichsens Opgaver til Oversættelse fra Latin. VIIB har cursorisk læst af Fibigers Chrestomathi Iste Hefte: 36 Blade af Valerius Maximus, Sveton og Seneca, og uden foregaaende Forberedelse en Deel af Cornelius Nepos og af Livius' 25de Bog.

VIIA har skrevet 30 Hjemmestile, 15 Extemporalstile, 8 Versioner; Øvelser ere desuden anstillede i mundtlig Stil. Af Madvigs Sproglære er særligt gjennemgaaet § 423-462, § 482-496 og § 279-297. VIIB har skrevet 35 Hjemmestile. 14 Extemporalstile og 12 Versioner; af Madvigs Sproglære ere enkelte Dele repeterede.

VI. Cl. Livius' 25de Bog, Ciceros Tale for det maniliske Lovforslag og 3die catilinariske; 225 Vers af Blochs Udvalg af Ovids Metamorphoser. Cursorisk 6te Bog af Cæsars galliske Krig. — Af Madvigs Sproglære §§ 27-173, 199-202, 208-299 og 325-370. — 36 Hjemmestile, 23 Extemporalstile og 9 Versioner.

V. Cl. Af Cæsars galliske Krig 5te Bog til Cap. 38, Ciceros 3die catilinariske Tale og de 5 første Capitler af den 4de, og af Cornelius Nepos Lysander og Thrasybulus (cursorisk); omtrent 40 Hexametre ere lærte udenad. — Af Madvigs Sproglære §§ 27-49, 58-93, 108-153, 208-278, 371-376 og 387-410. — 36 Hjemmestile, 27 Extemporalstile og 6 Versioner.

IV. Cl. Af Cornelius Nepos: Aristides, Pausanias, Cimon, Thrasybulus og Conon. Cæsars galliske Krig 2den Bog, Cap. 1-22. — Af Bergs og

Møllers Læsebog: de fleste danske Exempler fra S. 56 til 76 med Forbigaaelse af Exemplerne S. 65 og 66.

Af Madvigs latinske Sproglære, 3die Udg., er det Vigtigste af Boiningslæren læst og repeteret; af Ordfoiningslæren §§ 208-14, 216-36, 241, 242, 244, 246, 247, 249, 250, 253, 257, 260-66, 268-77; 371-75, 395-97. — 58 Stile, alle skrevne i Classetimerne.

- III. Cl. Bergs og Møllers Læsebog forfra til S. 48; i Gjennemsnit er hvert andet Exempel forbigaaet. Af Madvigs latinske Sproglære (4de Udg.) er det Vigtigste af Boiningslæren læst og gjentagne Gange repeteret. — 56 Stile, alle skrevne i Classetimerne uden Hjælpemidler.

Græsk.

- VII. Cl. Begge Afdelinger: Iliadens 1ste, 9de og 18de Bog, Herodots 6te Bog, Platons Apologi og Iliadens 3die og 22de Bog (cursorisk). VIIB har desuden læst af Platons Euthyphron de første 8 Capp. og (cursorisk) 6te, 7de og 8de Bog af Odysseen.

Dimittenderne opgive: Iliadens 1ste, 6te, 9de og 18de Bog (Brøndsted istedenfor disse Bøger: Odysseens 6te og 7de og Iliadens 6te og 24de Bog), Tregders Anthologi til S. 65 med Forbigaaelse af adskillige Stykker, Herodots 6te Bog, Bergs Udvalg af Thukydid's Historie S. 86-151, Platons Euthyphron, Sokrates' Apologi og Kriton, Demosthenes' Tale

om Freden og 2den imod Phillip. Dimittenderne have læst det Vigtigste af Athens Antiquiteter efter Bojesen og af Tregders græske Literaturhistorie.

- VI. Cl. Xenophons Anabasis 5te Bogs 5te til 9de Capitel, Plutarchs Tiberius Gracchus. Bergs Schema læst og repeteret. — Homers Odyssee 3die og 21de Bog.

Kosmogonien og den græske Gudekreds efter Tregders Mythologi, Cap. 1-3; de derhen hørende Stykker af Iliaden og Odysseen ere gennemlæste og oversatte paa Classen, mythologiske Billedværker ere stadig benyttede.

- V. Cl. Bergs Læsebog for andet Aars Coursus: Side 51 til 67. Xenophons Anabasis 3die Bog, 1ste og 2det Cap. — Homers Odyssee XXI, 1-95.

Bergs Schema læst og repeteret; af de uregelmæssige Verber ere kun de medtagne, der forekom ved Forfatterlæsningen.

- IV. Cl. Bergs Læsebog for I Aars Coursus forfra til S. 25; det Tilsvarende i Bergs Schema. Fra S. 20 ere de danske Stykker (og Noget af de græske) forbigaaede; forøvrigt ere de oversatte paa Græsk, deels alene mundtlig, deels ogsaa skriftlig (8 Stile paa Classen).

Tydsk.

- VI. Cl. Hjorts Læsebog S. 437-442, 468-474, 548-586. Jürs' & Rungs Deutsche Dichter: af Schiller og Goethe det Meste af det, som ikke var læst i V. Cl. Goethes Götz von Berlichingen. Simonssens Syntax med Forbigaaelse af enkelte Af-

snit; Sammes Formlære repeteret. 13 Hjemmestile og 14 Extemporalstile, de første efter Lorentzens Stiløvelser. Maanedlig opgivet Stykker af tyske Forfattere, som ere læste udenom.

- V. Cl. Hjorts Læsebog S. 391-414, 564-576. Jürs' & Rungs Deutsche Dichter: 18 Digte, hvoraf 13 lærte udenad. Simonsens Formlære forfra til § 34. 16 Hjemmestile og 14 Extemporalstile; desuden hver anden Extemporalstiletid anvendt til mundtlig Stil, Alt efter Lorentzens Stiløvelser. Hver Maaned have de fleste af Disciplene (frivilligt) opgivet Stykker af tyske Forfattere, som de have læst udenom.
- IV. Cl. Hjorts Læsebog S. 340-361, 385-389. Holbechs og Petersens Materialier S. 50-60, 62-65. Simonsens Formlære: Kjønnen, Declinationerne, de uregelmæssige Verber, sammensatte Verber og Præpositionerne. 27 Hjemmestile, 7 Extemporalstile.
- III. Cl. Hjorts Læsebog S. 21-40, 50-53. Simonsens Formlære §§ 14-28, 33-39, 78-89, 96-106. — Holbechs & Petersens Materialier Stykkerne 35 til 51. 33 Stile, hvoraf enkelte skrevne paa Classen.
- II. Cl. Rungs Læsebog for de lavere Classer: S. 102-16, 169-182; 9 Digte lærte udenad. Holbechs og Petersens Materialier: Stykkerne 7, 9 og 10. Simonsens Formlære med Undtagelse af de uregelmæssige og sammensatte Verber samt med Forbigaaelse af adskillige Paragrapher og An-

mærkninger. 51 Stile, hvoraf omtrent Halvdelen skrevne paa Classen, tildeels efter Dictat.

- I. Cl. Rungs Læsebog for de lavere Classer: S. 34-77 80-81 og 103-11. 4 Smaadigte ere lærte udenad. Jürs' og Rungs Materialier, Stykkerne 1-5 og 22-24 mundtlig, tildeels ogsaa skriftlig. Simon-sens Formlære: Artiklerne, Substantivers og Ad-jectivers Declination, Talord, Pronominer, Hjel-peverberne og Activ af „loben“, Præpositionerne. 61 Stile, bestaaende i Nedskrivning efter Dictat og Oversættelse af lette Exempler.

Fransk.

- VI. Cl. Borrings Études littéraires (Udg. fra 1855) fra Pag. 210 til 328; cursorisk Pag. 62-126, 337-43, 365-70. Maanedlig have Disciplene opgivet større Pensa af nyere Forfattere, hvori der er exami-neret. Ingerslevs Grammatik: Boiningslæren og en større Deel af Syntaxen.
- V. Cl. Borrings Études littéraires (Udg. fra 1855) Pag. 10-20, 98-126, 151-65, 249-60. Borrings Stil-øvelser 2den Afdeling (de ulige Nr.); Ingerslevs Grammatik: Boiningslæren.
- IV. Cl. Borrings Læsebog for Mellemclasserne, S. 151 til 174, 185-93, 224-34. Borrings Stiløvelser, 1ste Afdeling, forskjellige Stykker. — Voltaire: histoire de Charles XII er benyttet til cursorisk Læsning. Ingerslevs Grammatik: Boiningslæren med Undtagelse af Kjønsreglerne.
- III. Cl. Borrings Læsebog for Mellemclasserne S. 1-32, 43-53. Borrings Stiløvelser, adskillige Stykker

af Iste Afdeling. Ingerslevs Grammatik: Bøiningslæren §§ 40-55 og 60-100.

- II. Cl. Ahns praktiske Læsebog, Iste Cursus: Pag. 1-50 (enkelte Stykker ere forbigaaede) og Pag. 93-95 samt les trois souhaits. Classen har skrevet 40 Stile i Underviisningstimerne.

Hebraisk.

- VII. Cl. A. Genesis; et fuldstændigere Cursus i Grammatiken efter Whitte.
 B. Genesis Cap. 1-9; det Vigtigste af Formlæren efter samme Sproglære.

Religion.

- VII. Cl. Begge Afdelinger: Lucas' Evangelium i Grundsproget (Brøndsted opgiver Johannes' Evangelium). Lisco: den christelig-apost. Troesbekjendelse.
 Første Deel af den augsburgske Bekjendelse er gennemgaaet med begge Afdelinger. Den apostoliske Tids Kirkehistorie er fortalt VII B.
- VI. Cl. Lisco: den chr.-apost. Troesbekjendelse §§ 81 til 200. Herslebs større Bibelhistorie.
- V. Cl. Lisco: den christelig-apost. Troesbekjendelse §§ 1-96. Herslebs større Bibelhistorie, det gamle Test. 3-8. Periode; det nye Test. 4de Periode.
- IV. Cl. Balslevs Udvikling af Luthers Catechismus. Herslebs større Bibelhistorie, det gl. Test. 3die og 4de Periode, det nye Test. 3die Periode.
- III. Cl. Balslevs Udvikling af Luthers Catechismus, 2det Hovedstykke. Herslebs større Bibelhistorie: det

gl. Test. indtil 3die Periode, det nye Test. indtil 3die Periode. Nogle Psalmer ere lærte efter Psalmebogen.

II. Cl. Balslevs Udvikling af Luthers Catechismus: de ti Bud. Balslevs Bibelhistorie: det gl. og det nye Test. Nogle Psalmer ere lærte efter Psalmebogen.

I. Cl. De tre første Dele af Luthers lille Catechismus. Balslevs Bibelhistorie: det nye Test. og indtil „Dommerne“ i det gl. Flere Psalmer ere lærte efter Psalmebogen.

Geographi.

VI. Cl. Munthes Geographi omarbejdet af Velschow.

V. Cl. Samme Bog: Fra Kongeriget Grækenland Europa ud, dernæst Asien, Afrika og Indledningen til Amerika.

IV. Cl. Samme Bog: fra Keiserdømmet Frankrige Europa ud, samt Indledningen til Asien.

III. Cl. Samme Bog: forfra til Keiserdømmet Frankrige.

II. Cl. Af Rimestads mindre Lærebog: fra det tyske Forbund indtil Enden.

I. Cl. Samme Bog: Pag. 1-19, 46-106.

Historie.

VII Cl. Dimittenderne: Thriges Lærebog i den gamle Historie, Bohrs Lærebøger i Middelalderens og den nyere Historie, Allens Lærebog i Danmarks Historie.

VIIB. Thriges Lærebog i den gamle Historie Pag. 155 indtil Enden. Bohrs nyere Historie 1789—1815 samt af 4de Periode Pag. 293

- til 334, dog er der kun repeteret til Aar 1830. Allens Danmarks Historie 1789 indtil Enden, dog er her kun repeteret til 1839.
- VI. Cl. Thriges Lærebog i den gl. Historie Pag. 1-155.
- V. Cl. Bohrs nyere Historie Pag. 46-206. Allens Danmarks Historie 1523 -1766.
- IV. Cl. Bohrs Middelalderens Historie Pag. 103 indtil Enden; Bohrs nyere Historie Pag. 1-46. Allens Danmarks Historie 1103 -1523.
- III. Cl. Oldtidens Historie repeteret efter Kofods fragmentariske Historie og en i dette Øiemed udarbejdet Oversigt. Bohrs Middelalderens Historie Pag. 1-103. Allens Danmarks Historie Pag. 1-34.
- II. Cl. Kofods fragmentariske Historie fra „Pavernes Magt“ til „Udsigt over Verdensbegivenhederne efter 1815“.
- I. Cl. Kofods fragmentariske Historie indtil „Norden i de ældste Tider“.

Mathematik.

- VII. Cl. Dimittenderne opgive: Steens Elementær Arithmetik og Elementær Algebra, med flere Tilføielser og Forandringer i Fremstillingen, Ramus' Planimetri, Stereometri og Plantrigonometri, med Forbigaaelse af de Afsnit, som ifølge Bekjendtgj. af 8. Novbr. 1858 ikke fordres.

VIIB. Efter samme Lærebøger Ligninger, Logarithmer, Planimetrien og Plantrigonometrien.

VIIA har i Aarets Løb udført 30, VIIB 34 Hjemmearbejder. bestaaende i Løsningen af flere saavel arithmetiske som geometriske Opgaver.

- VI. Cl. Behandlingen af algebraiske Ligninger er indøvet ved Exempler, navnlig efter Bergs Samling af mathem. Opgaver. Ramus' Geometri Art. 85 til 94, 109-13. 4 Extemporaludarbejdelser, 22 Hjemmearbejder.
- V. Cl. Steens Elementær Algebra Pag. 1-53. Flere herhen hørende Opgaver, tildeels efter Bergs Samling, ere udførte enten paa Classen eller hjemme (istedenfor Lectie). Mundts Geometri Pag. 67-83.
- IV. Cl. Steens Elementær Arithmetik: Proportioner, Røddragning og Ligninger med flere Ubekjendte. Mundts Geometri Pag. 1-67.
- III. Cl. Steens Elementær Arithmetik §§ 1-54 og § 65 til 73; de tilsvarende Afsnit af Bergs methodisk ordnede Opgaver.

Regning.

- II. Cl. Reguladetri i hele Tal og Brøk. Til Hovedregning er benyttet Jacobis „Hovedregningslister“.
- I. Cl. De fire Regningsarter i Brøk.

Naturlære.

- VII. Cl. Dimittenderne: Ørsted Naturlærens mekaniske Deel til Pag. 215 og de vigtigste Sætninger af Bølgebevægelsen. Naturlærens chemiske Deel efter Joh. Müllers Physik. Jørgensens Astronomi. Nogle Timer ere anvendte til særlig at gjennemgaae og indøve Astrognosien.

VII B. Efter samme Lærebøger Læren om Ligevægt, Magnetisme, Electricitet og de to første Afsnit af Varmen.

II. og I. Cl. I en ugentlig Time (for hver Classe) er der stræbt efter, uden at benytte nogen Bog, at anskueliggjøre nogle af de almindeligste Naturlove ved simple Forsøg og en letfattelig Forklaring. Saavidt det lod sig gjøre, ere de dagligdags meteorologiske Phænomener forklarede for Disciplene af II. Classe.

Naturhistorie.

VI. Cl. Af Lützens Dyreriget (2den Udgave): Mennesket, Pattedyrene og Fuglene; de øvrige Hvirveldyrs Klasser samt Bløddyrene og Leddyrene ere læste efter samme Forfatters Begyndelsesgrunde, dog med fornødne Tillæg hist og her.

Vaupells Planterigets Naturhistorie (2det Oplag) med Forbigaaelse af Læren om Plantens Sammensætning og Liv.

V. Cl. Af Lützens Dyreriget: Mennesket og Pattedyrene. — Af Vaupells Planteriget: Formlæren fra 6te Cap. indtil Enden. Af Systemet: de blomsterløse, nøgenfrøede og enkimbladede Planter.

IV. Cl. Af Lützens Dyreriget: Mennesket og Pattedyrene. — Af Vaupells Planteriget: Formlæren fra 6te Cap. indtil Enden.

III. Cl. Af Lützens Begyndelsesgrunde: fra Edderkopperne indtil Enden. — Af Vaupells Planteriget: Formlæren med Forbigaaelse af det Meste af det Smaatrykte.

II. Cl. Af Lützens Begyndelsesgrunde: fra Krybdyrene indtil Edderkopperne. Mennesket, Pattedyrene og Fuglene ere repeterede.

- I. Cl. Samme Bog: Mennesket, Pattedyrene og Fuglene med Forbigaaelse af de physiologiske Forhold.

Stipendierne.

A. Gratistpladser (fuldstændig Fritagelse for Contingent) have i indeværende Skoleaar været tildeelte:

1. A. E. C. Bülow, 2. S. C. Kabell, 3. T. G. Heramb, 4. H. A. Kierrumgaard, 5. V. F. S. M. Hennings, 6. H. B. T. Münter, 7. C. V. Rasmussen, 8. J. S. A. Bagger, 9. C. J. G. Smith.

B. De Resenske Gratistpladser (fuldstændig Fritagelse for Contingent):

1. P. E. C. Kaalund, 2. O. R. Laang.

Da det oftere har viist sig ønskeligt at kunne yde Understøttelse til nogle af Skolens Disciple udover det normerede Antal Gratister (12), og de store Bygningsarbejder, som deels alt nu udføres paa Herlufsholm, deels forestaae i en nær Fremtid, maae antages at gjøre det umuligt for Stiftelsen i den første Tid at forøge sine Fripladser, androg jeg i Begyndelsen af Skoleaaret efter Aftale med Lærerkredsen paa, at nogle af de bestaaende Gratistpladser bleve betragtede som delelige, forat Understøttelsen paa denne Maade kunde komme Flere til Gode. Forstanderen billigede Forslaget og resolverede under 27. October, at en Deling maatte finde Sted, naar Forholdene gjorde det ønskeligt, dog saaledes, at der i det Hele ikke uddeelttes flere end 4 halve Gratistpladser. I Henhold hertil have

C. halve Gratistpladser været tildeelte:

1. C. C. J. B. Dumreicher, 2. V. A. Weldingh.

Om Oprettelsen af en Rønnenkampske Gratistplads meddeles Oplysning i følgende Skrivelse (Juni 1863) fra Hs. Exc. Forstanderen til Skolens Rector.

Ved den af Hr. Kammerherre C. Rønnenkamp til Næsbyholm og Bavelse under 20. Juni 1858 oprettede Fundats blev til Herlufsholms Stiftelse legeret en Kapital af 11500 Rdl., bestaaende i Iste Prioritets Panteobligationer i Bøndergods, hvoraf de 5000 Rdl. vare rentebærende fra 11. Juni Termin d. A. at regne, hvorimod Resten først bliver betalbar og rentebærende ved forskjellige i de vedkommende Obligationer nævnte Personers dødelige Afgang.

Da der saaledes nu i indeværende 11. Juni Termin for første Gang er hævet Rente af 5000 Rdl. af den legerede Kapital, vil der være at tage Bestemmelse om denne Rentes Anvendelse i Overensstemmelse med Fundatsen, der i denne Henseende bestemmer, at der først af Renten skal anvendes det Fornødne for at en Discipel fra de danske eller blandede Districter i Hertugdømmet Slesvig kan gives en Gratistplads paa Herlufsholms Skole og Opdragelsesanstalt.

Vel er Renten af 5000 Rdl. ikke ganske tilstrækkelig til deraf at danne en fuldstændig Gratistplads, men jeg har dog troet det rettest uagtet dette strax at bortgive en Gratistplads, som kunde gives Navnet „den Rønnenkampske Gratistplads“, idet det Manglende kunde suppleres af Stiftelsens Midler, indtil den øvrige Deel af Legatet bliver rentebærende.

Overensstemmende med Hr. Professorens Indstilling om denne Sag har jeg derefter bortgivet den saaledes oprettede Rønnenkampske Gratistplads til Discipel i Herlufsholms Skoles 4de Classe Cato S. Hanssen, Søn af afd. Raadmand Hanssen i Sønderborg.

C. Hall.

De to Meyerske Præmier (hver paa 30 Rdl.) tilkjendtes for Aaret 1862 Disciplenc J. P. Errboe og J. J. A. Birch.

Det grevelig Moltkeske Skolestipendium for kongl. Embedsmænds Sønner (4 Portioner paa 25 Rdl. halvaarlig) uddeeltet for Decembertermin 1862 ligesom for indeværende Junitermin til F. V. Bentzien, J. J. F. Meyer, J. H. Aagaard og M. Th. N. Hertel.

Det grevelig Moltkeske Universitetsstipendium for kongl. Embedsmænds Sønner (100 Rdl. halvaarlig, deelt i 2 eller 3 Portioner), blev for Decembertermin 1862 oppebaaret af Stud. jur. F. C. C. F. Zahle, Stud. jur. F. E. Hansen og Stud. O. F. Bache, for Junitermin d. A. af begge de Sidstnævnte.

Reisestipendiets Fond, opsamlet af vacante Portioner af ovennævnte Universitetsstipendium og frugt-
bargjort i Ringsted Sparekasse, beløb sig den 11te November 1862 til 152 Rdl. 91 Sk.

De videnskabelige Samlinger.

Gaver til Skolen.

Den herværende Samling af ældre Skoleherrerers Portræter har iaar erholdt en kjærkommen Forøgelse, idet Kammerherre Baron Rosenkrantz, Amtmand i Thisted Amt, med Herlovianerens varme Interesse for sit gamle Fosterhjem har ladet udføre og derefter til Stiftelsen foræret et Portræt, Brystbillede i Legemsstørrelse, af Befaa-

lingsmand paa Borglum, Overhovmester for Sørs Academi Jørgen Rosenkrantz, som var Skoleherre paa Herlufsholm fra 1653 til 1675. Originalen findes paa Rosenholm og er malet af Heinr. Ditmar, Copien er udført af Balsgaard.

Et værdifuldt Værk har Skolebibliotheket i Mai d. A. modtaget som Gave af Toldforvalter i Nestved, Kammerjunker Baron Løvenskiold, hvis Farfader i sin Tid anskaffede det til Bibliotheket paa Baroniet Løvenborg. Det er V. Denons berømte første Beskrivelse af Ægypten: Voyage dans la basse et la haute Égypte pendant les campagnes du général Bonaparte, I Bind Text og I Bind Kobber. Paris 1802. Imper. fol.

Paa Grund af, at den fysiske Samlings Locale i forrige Sommerferie skulde istandsættes, Skabene og det øvrige Inventarium males osv., blev det nødvendigt at udflytte alle Instrumenterne; der er derfor i Skoleaarets Begyndelse foretaget en Revision af hele Samlingens Opstilling. Ingen større nye Apparater ere anskaffede; derimod ere flere ældre Instrumenter (som en Dampmaskinemodel, en lille Brandsprøite, en Trykpompe, en Mariottes Maskine) underkastede en omfattende Reparation.

Den naturhistoriske Samling har i Skoleaaret 1862—63 ikke erholdt nogen væsentlig Tilvæxt. Det er paatænkt at anskaffe et Mikroskop til Brug ved Underviisningen i Naturhistorie.

Bibliotheket er siden Juni Maaned f. A. forøget med følgende Bøger og literære Hjælpemidler; de med † mærkede ere tilsendte Skolen fra Ministeriet; * betegner de Gaver, der skyldes Privates Velvillie.

- †Aarsberetninger fra det kgl. Geheimearchiv. III 1-2. 1862. 4to.
 Årskatalog för Svenska bokhandeln. 1861. 1862.
- Allen, C. F., Haandbog i Fædrelandets Historie. 6te Udg. fortsat til 1855. Kbh. 1863.
- Ankjær, S., Geografisk-statistisk Haandbog. II 23-26.
- Annaler for nordisk Oldkyndighed og Historie. 1860.
- Archiv, Historisk-geogr. Udg. af J. Riise. 74 Bd. 1-3.
- Assens, O. S., Lærebog i den bibelske Historie. 1863.
- Atterbom, P. D. A., Poesiens historia. I-IV. 1861-62.
 — Svenska siare og skaldet. I.
- Barfod, Imm., og Rørdam, H., Kirke-Kalender for Slesvig Stift. 1862.
- Berg, C.; Græsk-dansk Ordbog. 8.
 — Græsk Formulære til Skolebrug. 1862.
- Bergsøe, V., Oldenborrens Naturhistorie. Med Tegninger af Schiødtte. 1862.
- Bogfortegnelse, Dansk, for 1841-58. Udarb. af F. Fabricius. Register. 1862.
- Bøhr, H. V., Tillæg til de bibelhistoriske Lærebøger. 1862.
- Boisen, L. N., Israels Historie. V. 1863.
- Budstikken. Udg. af F. E. Boisen. 2det forkortede Oplag. IX (1860), X (1861). 1862.
- Cervantes Saavedra, M. de, Den sindrige Herremands Don Quixote af Mancha Levnet og Bedrifter. Overs. af C. D. Biehl. 1-4. 1776-77.
- Ciceronis Lælius. Erklært von G. Lahmeyer. 1862.
- Conversations-Lexicon, Nordisk. 57-62.
- †D'Arrest, H. L., De instrumento magno æqvatorco in specula Universitatis nuper erecto (Indbydelsesskrift til Universitetets Fest) 1861. 4to.
- Den dansk-tyska frågan, historiskt utkast af en Svensk. 1862.
- *Dow, W., Prædikener, oversatte af A. Fleischer. 1861.
- Dreier, S., Terminologi og Systemlære. 1839.
- Engelhardt, C., Thorsbjerg Mosefund, Oldsager udgravne ved Sønder-Brarup. Med Afb. 1863. st. 4to.
- Erslaw, Th. H., Supplement til Alm. Forfatter-Lexicon. 10.

- Fibiger, O., Materialier til Oversætt. fra Dansk til Tydsk. 1863.
- *Fleischer, A. F. H., Jesu Christi Tilkommelse og de forud-
gaaende Tegn. 1863.
- Om Huusandagt 1862.
- *Flora Danica. 45de Hefte med Text af J. Langc. Illum. Expl.
fol. (Gjennem Civilliste-Directoratet).
- †Forelæsninger og Øvelser ved Universitetet. 1862 1-2.
- Forhandlinger paa det tredie skandinaviske Kirkemøde i Christia-
nia 1861. Udg. ved W. A. Wexels. Christiania 1862.
- †Fortegnelse over de 203 Studerende, der i 1862 have tilendebragt
Afgangsexamen ved Skolerne eller Adgangsexamen ved Uni-
versitetet.
- Fritzner, J., Ordbog over det gamle norske Sprog. 1-3.
- Funch, M., Kortfattet tydsk Syntax. 1863.
- Grammatici Latini. IV, 1. Probus ex recens. H. Keilii. No-
tarum laterculi, ed. Th. Mommsen. 1862.
- Grimm, J. und W., Deutsches Wörterbuch. III, 8.
- Grundtvig, N. F. S., Sang-Værk til den danske Kirke. I. II
1-2. 1837-41.
- Grundtvig, Sv., Danmarks gamle Folkeviser. III, 2. 1862.
- Halfeld, H. G. F., und Tschudi, J. J. v., Die brasilianische
Provinz Minas Geraes (Geogr. Mitth. Ergänzungsh. 9).
- Hammerich, F., Den hellige Birgitta og Kirken i Norden. 1863.
- Hansen, H. O., Den norske Literatur fra 1814 indtil vore Dage.
1862.
- Hauch, C., Valdemar Seier. Et romantisk Eventyr. 1862.
- †Heegaard, P. S. V., Den Herbartske Philosophi. 1861.
- Hegel, G. W. F., Vorlesungen über die Geschichte der Philoso-
phie. Herausg. v. C. L. Michelet. 2te Ausg. 1-3. 1840-44.
- Heiberg, J. L., Nordisk Mythologi. Paa Dansk af Chr. Win-
ther. 1862.
- Helweg, F., Spaadommene eller Gud i Historien. III. 1862.
(H. Hertz) Gjenganger-Breve. 2det Oplag 1831.
- Hetsch, G. F., Bemærkninger ang. Kunst, Industri og Haand-
værk. 1863.
- Hjort, P., Kritiske Bidrag til nyere dansk Tænkemådes og Dan-
nelses Historie. Literærhist. Afd. I. 1862. II. 1863.

- Holst, H. P., Dansk Retskrivningsordbog. 12.
- Holst, L., Kjøbenhavn og Kongerigets Kjøbstæder for 100 Aar siden. 1862.
- Homers Odyssee. Erkl. v. C. F. Ameis. 2te Aufl. I 1-2. II 1.
- Horazens Episteln. Lat. und deutsch von L. Doederlein. 1-2. 1858.
- Q. Horatius Flaccus Breve. Oversatte og oplyste af L. O. Kjær. 1863.
- Satirer og Epoder. Oversatte og oplyste af L. O. Kjær. 1863.
- †Indbydelsesskrift til Indvielsen af Flensborg nye Skolebygning. 1861.
- †Indbydelsesskrifter til de offentlige Examina i de danske Skoler 1862, i Reykjavik 1861, i de norske Skoler 1861, i de svenske Skoler 1860 og 1861.
- B. S. Ingemanns Levnetsbog, skreven af ham selv. Udg. af J. Galskjøt. 1862.
- Tilbageblik paa mit Liv og min Forfattervirksomhed fra 1811—37. Udg. af J. Galskjøt. 1863.
- Islandske Folkesagn. Paa Dansk ved C. Andersen. 1862.
- Jacobsen, F., Et Aar i Grønland. Med 2 Kort. 1862.
- Jahrbücher, Neue, für Philologie u. Pädag. 1862 6-12. 1863 1-4.
- für class. Philologie. Von A. Fleckeisen. IV 3.
- †Jessen, C. A. E., Undersøgelser til nordisk oldhistorie. 1862.
- Jönsson, E., Oldnordisk Ordbog, ved det Kgl. nord. Oldskriftselskab. 1863.
- Kirketidende, Dansk. 1862 28-53. 1863 1-26.
- Klee, F., De europæiske Staters Historie siden 1815. 22-24.
- Kok, J., Det danske Folkesprog i Sønderjylland. I.
- Kong Christian den 4des Dagbøger for Aarene 1618-20, 1625, 1635. Udg. af R. Nyerup. 1825.
- Kongespeilet i Uddrag. Overs. af Chr. Dorph. 1862.
- Krack, Veiviser for Kjøbenhavn og Omegn for 1863.
- Lindberg, J. Chr., Smaaskrifter. Udg. af L. Helveg og N. Lindberg. 1862.

- †Linde, A. C. P., Meddelelser ang. Kbhavns Universitet, Sorø
Academi osv. for 1849-56. 6.
- Lindorff, O. W., Skole-Sangbog. Iste Hefte. 1862.
- T. Livii Ab urbe condita libri. Erklært von W. Weissen-
born VIII (B. 35-38) 1862.
- Historiarum Romanarum libri qui supersunt. Ex rec.
Madvigii edd. J. N. Madvig & J. L. Ussing. II 2.
- Lübke, W., Geschichte der Plastik. Iste Hälfte. 1863.
- Maanedsskrift, Dansk. 1862 II 1-6. 1863 I 1-5.
- Magazin, Danske. 4de Række I 3.
- Mullach, F. W. A., Grammatik der griechischen Vulgarsprache.
1856.
- Munch, P. A., Det norske Folks Historie. Anden Afd. I 5-7.
II 1-3.
- Møller, C. F. C., En Samling af Opgaver til Indøvelse af Arith-
metiken. I-II. 1862.
- †Nielsen, E. Fr., Den antike Skepticisme. 1862.
- Nielsen, R., Forelæsninger over „Philosophisk Propædeutik“
1860-61. .
- Nilsson, S., Skandinaviska nordens urinvånare. 2dra upplagan.
Bronsåldern. I 1862. 4to.
- Nordiske Oldskrifter, udgivne af det nordiske Literatur-Samfund.
I-XXXI.
- Norges Konge-Sagaer af Sn. Sturlassøn, St. Thordsson og fl.
Overs. af P. A. Munch. I. 1859.
- Nye Digte af danske Digtere. Udg. af Chr. Winther. 1863.
- Oehlenschläger, A., Poet. Skrifter ved Liebenberg. 77-84.
- Olesen, F., Danske Stile tilligemed et Udvalg af Opgaver. 1863.
- Om Roms Ruiner og Bøhmeren Hieronymi Martyrdød. Udg. af
J. Clausen. 1862.
- Paludan-Müller, Fr., Paradiset. Bibelsk Drama. 1862.
- Pauli Brev til Romerne, fortolket af H. N. Clausen. 1863.
- Petermann, A., Geogr. Mittheilungen. 1862 7-12. 1863 1-5.
— und Hassenstein, B., Inner-Afrika. Blatt
1-3. 5. 7. 9. 4to. 1862. (Geogr. Mitth. Ergänz. 8. 10).
- Petersen, Clemens, Om den græske Tragedies Opførelse. 1863.

- Petersen, J., Den plane Trigonometri og de sphæriske Grundformler. 1863.
- †Petersen, N. M., Uddrag af forelæsninger vedkommende de nordiske sprog. (Indbydskr. til Universitetets Fest) 1861. 4to.
- Photographisk Album over Kong Christian IV og denne Konges berømte Samtidige. Med kortfattede Biographier af J. P. F. Køningsfeldt, udg. af J. A. Gold. 1862.
- Pio, J., Fransk Formlære til Skolebrug. 1863.
- Plenge, J. C. L., Udvikling af de christelige Hovedlærdomme i deres Sammenhæng. 1863.
- Plutarchs Biographier, overs. af Tetens. 1-4.
- Poetisk Læsebog til Brug ved Underviisning i Modersmaalet. Af A. Berg. 1863.
- Præstefamilien i Kurland. Uddrag af Th. G. Hippiels Lebensläufe nach aufsteigender Linie ved F. L. Mynster. 1-2. 1861.
- Psalmerne, oversatte af Chr. Hermansen. 1862.
- Psalmedigtning, Den danske. Udg. af C. J. Brandt og L. Helweg. I-II. 1846-47.
- Quicherat, L., Addenda lexicis Latinis. Paris. 1862.
- Ranke, L., Englische Geschichte, vornehmli. im 16 u. 17 Jahrh. 1-3. 1859-61.
- Fürsten u. Völker von Süd-Europa. I: Die Osmanen u. die spanische Monarchie. 1857; II-IV: Die römischen Päpste 1-3. 1854-57.
- Rasmussen, H. V., Blodvidnerne i den christelige Kirkes tre første Aarhundreder. 1862.
- Revue des deux mondes. 1862 Juli—Decbr. 1863 Januar—Juni.
- Rich, A., Illustriertes Wörterbuch der Römischen Alterthümer mit steter Berücksichtigung der Griechischen. Übers. von C. Müller. Paris u. Leipzig. 1862.
- Richardt, F., og Secher, C. E., Prosp. af danske Herregaarde XIV 1-4. XV 1. Tverfol.
- *Rigsraadstidende. Fjerde ordentlige Samling. 1862. 4 Dele i 4to.
- Ritschl, F., Parerga zu Plautus u. Terenz. I. 1845.
- Romanelli (P. Larsen) Dansk Sproglære. 1862.
- Rung, F., og Funch, C., Det tyske Sprogs Bøiningslære. 1862.

- Rørdam, H. C., Vor Kirkes offentlige Gudstjeneste. En Ledetraad. 1863.
- Samling af endnu gjældende Love og Anordninger. 1834-48 og 1862-63.
- Samlingar utgifna af Svenska fornskrift-sällskapet. 20 Hefter. 1845-61.
- Samlinger, Ny kirkehistoriske. II 4.
- Schmidt, V., Reise i Grækenland, Ægypten osv. 1-2.
- Sibbern, F. C., Efterladte Breve af Gabrielis. 4de Udg. 1861.
— Udaf Gabrielis Breve til og fra Hjemmet. 3die Udg. 1852.
- Steenstrup, J. J. S., Geognostisk-geologisk Undersøgelse af Skovmoserne Vidnesdam og Lillemose. 1841. 4to.
- Sturzen-Becker, Over Sundet. 1863. 1.
- Taaffe, T. C., Et Par Kapitler af den tydske Syntax. 1863.
- Tauber, P., Dyrerigets Naturhistorie. 1862.
- Terpstra, J., Antiquitas Homericæ. Lugd. Batav. 1831.
- Th. Thaarups efterladte poetiske Skrifter. Udg. af K. L. Rahbek. 1822.
- Thiers, A., Histoire du consulat et de l'empire. 103-9.
- Thomson, C. G., Skandinaviens insekter, en håndbok i entomologi. 1862.
- Tidsskrift, Antiquarisk. 1860.
- for Philologi og Pædagogik. IV 1-4.
 - for Physik og Chemi. Udg. af A. og J. Thomsen. 7-12. II 1-4.
 - for populære Fremstillinger af Naturvidenskaben. 2den Række IV 4-6. V 1-2.
 - Historisk. Tredie Række. III 1.
 - Mathematisk. 1862. 6-12. 1863 1-4.
 - Naturhistorisk. Udg. af J. Schjødt. II 1-2.
 - Nordisk, for Literatur og Kunst. Udg. af L. Dietrichson. I 4-12.
 - Nordisk Universitets-. VII 4. Upsala. — VIII 2. Lund. — 3. Christ. — IX 1. Kbh.
 - , Nyt, for udenlandsk theologisk Literatur. Udg. af H. N. Clausen. 1862. 2-4. 1863. 1.

- Tidsskrift, Theologisk, for den evang. luth. Kirke i Norge. V 1-4.
Til Jacob Deichmanns Minde. (C. Molbech). 1853.
- Trap, J. P., Statistisk-topographisk Beskrivelse af Hertugdømmet
Slesvig. II—III.
— Grundtegninger, Kort, Afbildninger m. m. til Beskr.
af Hertugd. Slesvig. 1.
- †Tryde, C., Om Elektricitetens Anvendelse i Nerve- og Muskel-
lidelser. 1861.
- Tuxen, J. C., Veirspaadomme. Et Foredrag. 1863.
- Udvalg af dansk Literatur til Stiløvelser. Med særskilte tyske
Noter af F. K. Hviid, franske af C. Beissel. 1863.
- Ugeskrift, Evang. 1862 27-52. 1863 1-26.
- Unger, C. R., Oldnorsk Læsebog med tilhørende Glossarium.
Christiania. 1863.
- Vårt land och folk. Utg. af M. Schüek. I.
- Valdemar den Andens jyske Lov ved P. G. Thorsen. 1853.
- Vaupell, Chr., De danske Skove. 1863.
- †Verzeichniss der Büchersammlung der Domschule zu Schleswig.
1862.
- Weisser, L., Merz, H., und Kurz, H., Bilder-Atlas. 27. (Text
I 2. 2.)
- Wessel, J. H., Samlede Digte. Udg. af I. Levin. 1862.
- Westergaard, N. L., Sanskrit Læsebog. 1846.
— Kortfattet Sanskrit-Formlære. 1846.
- Worsaae, J. J. A., Den danske Erobring af England og Nor-
mandiet. 1863.

Disciplenes Morskabsbibliothek, som bestyres af Adjunct Lund, har i Skoleaaret 1862—63 havt en Tilvæxt af c. 50 Bind.

Skolens Examina

ville iaar blive afholdte i følgende Orden.

I. Den skriftlige Deel.

Afgangsprøven.

Aarsprøven.

Tirsdag den 23de Juni.

Kl.		Kl.	
9—1	DIM. Dansk Udarbeidelse.	9—1	VII B Dansk Udarb.
		8—12	VI, V, IV, III, II og I Dansk Udarb.
4—8	DIM. Latinsk Stil.	4—8	VII B Latinsk Stil.
		3—7	VI Mathem. Udarb.
		3—6	IV Tydsk Stil.
		3—7	III, II, I Tegning.

Torsdag den 25de Juni.

9—1	DIM. Arithmetisk Udarbeidelse.	8—12	VII B Arithm. Udarb.
		8—11	V Latinsk Stil.
			IV, III Math. Udarb.
			I Regning.
4—8	VI Tydsk Stil.	3—6	V, II Tydsk Stil.
			III Latinsk Stil.

Fredag den 26de Juni.

Kl.		Kl.	
9—1	DIM. Oversættelse fra Latin.	9—1	VIIIB Overs. fra Lat.
		8—11	VI, V Ovs. fra Lat. IV Latinsk Stiil. II Regning.
4—8	DIM. Geometrisk Udarbeidelse.	3—7	VIIIB Geom. Udarb.
		3—6	VI Latinsk Stiil. V Math. Udarb. III, I Tydsk Stiil. II Fransk Stiil.

II. Den mundtlige Deel af Afgang- og Aarsprøven.

Onsdag den 8de Juli.

Kl.		Kl.	
9	V Matematik M.	4	VI Græsk Lst. K.
9	IV Historie D.	4	II Religion Ld.
9	III Religion Db.	5	I Historie H.

Torsdag den 9de Juli.

9	VIIIB Historie D.	4	VI Matematik M.
9	V Naturhistorie Ngd.	4	II Tydsk H.
9	IV Fransk Db.		
9	III Matematik L.		

Fredag den 10de Juli.

9	DIMa*) Historie D.	4	DIMb*) Historie D.
9	VIIIB Geometri M.	4	V Religion Db.
10	I Geographi Ngd.	4	IV Latin Lst. H.

*) a de ulige, b de lige Nrr.

Lørdag den 11te Juli.

Kl.		Kl.	
9	DIMa Geometri M.	4	DIMb Geometri M.
9	VI Naturhist. Ngd.	4	V Græsk Lst.
10	III Geographi D.	5	II Historie Ld.

Mandag den 13de Juli.

9	DIMa Latin Lst.	4	DIMb Latin Lst.
9	DIMb Arithm. M.	4	DIMa Arithm. M.
9	V Nord. Mythol. Ld.	4	VI Tydsk H.
9	IV Naturhist. Ngd.		

Tirsdag den 14de Juli.

9	DIMa Græsk K.	4	DIMb Græsk K.
9	V Historie D.	4	II Fransk Ld.
9	I Religion Ld.	5	III Dansk Db.
12	VIIb Hebraisk Ngd.		

Onsdag den 15de Juli.

9	DIMa Naturlære M.	4	DIMb Naturlære M.
9	VI Fransk Ld.	4	VIIb Græsk K.
9	V Tydsk H.	4	III Fransk Db.
9	IV Geographi D.		

Torsdag den 16de Juli.

Kl. 8	DIMa Religion Db.
9	VI Geographi D.
9	IV Græsk H.
II	DIMb Religion Db.
Kl. 6	Offentlig Sangprobe.

Fredag den 17de Juli.

9	VIIb Arithmetik M.	4	V Geographi D.
9	II Geographi Ngd.	4	IV Matematik L.
10	III Latin Lst. N.	5	I Tydsk N.

Løvedag den 18de Juli.

Kl.		Kl.	
9	VII B Naturlære M.	4	IV Religion Db.
9	VI Latin K.	4	II Dansk N.
		5	III Naturhistorie Ngd.

Mandag den 20de Juli.

9	VII B Religion Db.	4	V Fransk Ld.
9	VI Historie D.	4	III Tydsk H.
10	I Naturhistorie Ngd.	7	DIM. Hebraisk Ngd.

Tirsdag den 21de Juli.

9	VII B Latin Lst.	4	V Latin K.
9	VI Bibelhistorie Db.	4	IV Tydsk H.
10	I Dansk N.	4	III Historie D.
		4	II Naturhistorie Ngd.

Onsdag den 22de Juli Kl. 4 Eftermiddag bekendtgjøres Udfaldet af Censuren for samtlige Classer, hvorpaa Sommerferien tager sin Begyndelse.

Søndag den 23. August Kl. 8 Aften maae Disciplene atter være samlede paa Herlufsholm. Mandag den 24de til sædvanlig Tid begynder Underviisningen i det nye Skoleaar.

Til at overvære de mundtlige Prover indbydes herved ærbødigst Disciplenes Forældre og Værger saavel som Enhver, der interesserer sig for Skolen og dens Virksomhed.